

A painting of a landscape. In the foreground, a path leads from the bottom center towards the middle ground. To the right of the path, a river flows. In the bottom left corner, there is a large green bowl. In the bottom right corner, there is a large brown drum. In the middle ground, a couple is walking away from the viewer on the path. The background features rolling hills and a sky with a crescent moon in the upper left and a sunset or sunrise in the upper right.

เราก็เป็นเจ้าของแผ่นดิน...

ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม

ดอยยาวดอยพ่าหมื่น

“เราก็คือเป็นเจ้าของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม ดอยยาวดอยผาหม่น”

เขียนเรียบเรียงและบรรณาธิการ

จาก

รายงานโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม
ดอยยาว - ผาหม่น¹ (กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔)

---

¹ โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาว - ผาหม่น ของเครือข่ายการเรียนรู้พื้นที่วัฒนธรรมชุมชน ดอยยาว - ผาหม่น โครงการสื่อชุมชนน้ำโขง เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ นำเสนอร่างแรกในชื่อ “เราก็คือเป็นส่วนหนึ่งของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาว - ผาหม่น” ในงาน ๓ ปี การเรียนรู้พื้นที่วัฒนธรรมชุมชนดอยยาว - ผาหม่น ขบวนการฟื้นฟูชนบทท้องถิ่นสู่การปฏิรูปประเทศไทย ในวันที่ ๙ - ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ณ บ้านร่มฟ้าผาหม่น ต.ปอ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย

เปิดเล่ม

การศึกษาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญซึ่งยืนยันทันถึงตัวตน ถิ่นที่อยู่อาศัย รากเหง้าและความเป็นมาของชุมชนและสังคมนั้นๆ

กรณีการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผาหม่นโดยนักวิจัยชาวบ้าน ลูกหลานของกลุ่มม้งซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่ เป็นชุดความรู้ที่ถูกศึกษาค้นคว้าโดยผ่านความเป็นคนในได้บ่งบอกถึงแง่มุมต่างๆ ซึ่งอาจแตกต่างจากการรับรู้ที่ผ่านๆ มา และได้เน้นย้ำให้เห็นถึงตัวตนและความผูกพันของเขาเหล่านั้นกับแผ่นดิน

การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยยาวดอยผาหม่นซึ่งกำลังจะเกิดขึ้น ย่อมมีผลกระทบกับกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างใหญ่หลวง หากการขับเคลื่อนยังใช้ข้อมูลด้านเดียวในการตัดสินใจ ย่อมก่อให้เกิดความผิดพลาดและความขัดแย้งเกิดขึ้นตามมาเช่นในอดีต

เพื่อให้กระบวนการขับเคลื่อนเป็นไปอย่างเป็นธรรมและมีความเป็นมนุษย์ หนังสือเล่มนี้คงพอจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเติมเต็มข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาและตัดสินใจ โดยคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติและสิทธิความเป็นมนุษย์

ครูตี นวัตกรรม ร้อยแก้ว

ผู้อำนวยการสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่นโฮงเฮียนแม่น้ำของ

๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

จากสำนักพิมพ์

หนังสือ “เราก็คือเจ้าของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผาหม่น” เล่มนี้เป็นงานเขียนและบรรณาธิการใหม่ ปรับแก้หลังจากการนำเสนอรายงานโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาฯ ในชื่อเดิมว่า “เราก็คือส่วนหนึ่งของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผาหม่น” ในงาน ๓ ปี การเรียนรู้ฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรมชุมชนดอยยาว-ผาหม่น ขบวนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นสู่การปฏิรูปประเทศไทย เมื่อวันที่ ๙ - ๑๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ณ บ้านร่มฟ้าผาหม่น ต.ปอ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย โดยการทำงานของเครือข่ายการเรียนรู้ฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรมชุมชนดอยยาวดอยผาหม่น โครงการสื่อชุมชนลุ่มน้ำโขง เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ จนถึงปัจจุบัน ๗ ปีแล้ว ข้อมูลข้อค้นพบต่างๆ ยังยืนยันใจความสำคัญของการเข้ามาของคนม้งในเขตจังหวัดเชียงราย บริเวณรอยต่อของ อ.เทิง อ.ขุนตาล อ.เวียงแก่น และ อ.เชียงของ ว่าได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งมานานจนได้ชื่อว่า “ผาม้ง” หรือภูผาที่คนม้งได้ตั้งอาศัยอยู่ช้านานมาแล้ว จนคนไตหรือคนเมืองและคนไทยในยุคต่อมาฟังเป็น “ผาหม่น”

การทำงานศึกษาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาว - ผาหม่น ในห้วงเวลา ๓ ปี โดยใช้กระบวนการจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมหรืองานวิจัยชาวบ้านโดยคณะทำงานศูนย์เรียนรู้ดอยยาว - ดอยผาหม่น ที่ต่อมาเปลี่ยนเป็น ‘เครือข่ายการเรียนรู้ฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรมชุมชนดอยยาวดอยผาหม่น’ การทำงานไม่ได้มุ่งผลิตของการศึกษาเป็นด้านหลัก ทว่าพิจารณากระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนร่วมกันระหว่างผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลด้วย นับว่าเป็นการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชีวิต ประวัติศาสตร์ชุมชนแต่ละชุมชนในพื้นที่ผ่านความทรงจำของผู้อาวุโส ผู้รู้ ชาวบ้านทั่วไป ยังผลให้ผู้ศึกษาซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ได้เข้าใจตนเองและชุมชนของตนควบคู่กัน อีกทั้งยังมี ผู้อาวุโส คนรุ่นกลาง คนรุ่นใหม่ และเด็กเยาวชนจำนวนมากมีความสนใจ กระตือรือร้น และเข้าร่วมทำงาน โดยมีโครงการสื่อชุมชนลุ่มน้ำโขง เครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาจัดการกระบวนการเรียนรู้ กระตุ้นการแลกเปลี่ยนสนทนาและการค้นคว้า ทั้งข้อมูลจากท้องถิ่นและจากสิ่งที่มากระทบจากภายนอกตามแต่ยุคสมัย

ห้วงเวลา ๓ ปี ของการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม แม้นจะดูว่ายาวนานแต่ก็มีเท่า ๗ ปี ของการแสวงหา การตรวจสอบข้อค้นพบ การบรรณาธิการและการหาทุนรอนในการจัดพิมพ์จนเป็นหนังสือ แต่หากเทียบกับการศึกษาและเขียนประวัติศาสตร์ความทรงจำในการอพยพตั้งหลักแหล่งแล้วก็จะจัดกระจายกันยาวนานของคนม้ง ยิ่งนับว่าการศึกษาค้นคว้าของเราสั้นนัก

นอกจากนี้ วัฒนธรรมการบันทึกของคนม้งยังอยู่ในช่วงเริ่มต้น แม้จะเคยมีตัวอักษรทั้งตัวอักษรที่ได้ อธิพลจากจีนและจากตัวอักษรละตินของฝรั่งบ้างก็ตาม การบันทึกความทรงจำมาเป็นรูปตัวอักษรที่ร้อยเรียง กันให้ได้ความในอักษรไทยโดยชาวบ้านและเยาวชนคนรุ่นใหม่จึงเดินไปอย่างช้าๆ อีกทั้งต้องใช้เวลาวางจาก การทำมาหากินของคณะทำงานแต่ละคนมาใช้ในการศึกษาและขีดเขียน จึงทำให้งานชิ้นนี้นับว่าได้เดินทาง ยาวนานก่อนจะคลอດออกมาอีกเล่มหนึ่ง

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอข้อค้นพบที่สำคัญไว้ในบทที่ ๑ ถึงบทที่ ๙ และคงเหลือบทที่ ๑๐ บทสุดท้าย ว่าด้วย ‘ความใฝ่ฝันในอนาคต’ ไว้ให้ทุกคนในเขตดอยยาว - ผามัง ได้ช่วยกันเขียนประวัติศาสตร์แห่ง อนาคตร่วมกัน ส่วนรูปแบบการนำเสนอในแต่ละบท ใช้การนับตัวเลขและความหมายที่มาของ ๑ ถึง ๑๐ ใน ภาษาม้ง หรือจาก ตัว ‘อื’ ถึง ‘เก่า’ เป็นมุมมองในการเดินเรื่องให้สอดคล้องกับการแบ่งยุคต่างๆ เป็น ๑๐ บท การแบ่งยุคและทิศทางเนื้อหาแต่ละบท เกิดขึ้นโดยคณะนักวิจัยชาวบ้านหรือคณะทำงานนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ผู้อ่านสามารถมีความเห็นเพิ่มเติมต่างออกไปย่อมนำมาซึ่งการปรับแก้หรือคงไว้ ตามแต่การให้เหตุผล ข้อเท็จจริงจากผู้ร่วมรู้เห็นเหตุการณ์ในอดีตหรือจากความทรงจำของคนนั้นๆ

เราน้อมรับความเห็นของทุกฝ่ายและพยายามสังเคราะห์ให้พบความต่างในความเหมือนและความ เหมือนในความต่างของแต่ละยุคสมัยของผู้คนแห่งดอยยาวดอยผามัง หนังสือ “เราก็คือเจ้าของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผามัง” ขอขอบคุณ สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การ มหาชน) พอช. ผู้สนับสนุนการทำงานในครั้งก่อนและร่วมสนับสนุนการจัดพิมพ์เป็นหนังสือเล่ม จนเผยแพร่ สู่สาธารณชนในวงกว้าง ด้วยเห็นความสำคัญของข้อค้นพบและสามารถนำไปใช้ในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น ให้เข้มแข็งยั่งยืนบนฐานทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมที่สมบูรณ์หลากหลายสืบไปสู่รุ่นลูกหลานของเรา เพราะเราก็คือเจ้าของแผ่นดินไทยและแผ่นดินโลกเหมือนกันกับท่านทั้งหลาย...

ด้วยจิตคารวะ
นพรัตน์ ละมูล
เรียบเรียง • บรรณาธิการ

สารบัญ

บทที่ ๑	เรื่องเล่าตำนานมั่ง	๖
บทที่ ๒	ก่อนจะถึงดอยยาว - ผาหม่น (จากจินตนาการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในดอยยาว - ผาหม่น)	๑๙
บทที่ ๓	นามว่าดอยยาว - ผาหม่น (การตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในดอยยาว - ผาหม่น ถึง สงครามโลกครั้งที่ ๒)	๓๐
บทที่ ๔	เสียงปืนแตกที่ห้วยชมพู (หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (๒๔๙๐) - ๒๕๑๐)	๔๓
บทที่ ๕	ว่าด้วยฐานที่มั่นและการอพยพ (๒๕๑๑ - ๒๕๒๐)	๕๓
บทที่ ๖	มอบตัวมอบใจพัฒนาชาติไทยกับพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว (๒๕๒๑ - ๒๕๓๐)	๖๐
บทที่ ๗	ตั้งหลักอย่างเป็นทางการ (๒๕๓๑ - ๒๕๔๐)	๖๖
บทที่ ๘	สังคมยุคใหม่กับการผสมผสานทางวัฒนธรรม (๒๕๔๑ - ๒๕๕๐)	๗๓
บทที่ ๙	ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นดอยยาว - ผาหม่น (๒๕๕๑ - ๒๕๖๐)	๗๘
บทที่ ๑๐	ความใฝ่ฝันในอนาคต	๘๗

บทที่ ๑

เรื่องเล่าตำนานมั่ง²

๑ = อี (ib)
ครั้งแรกกำเนิดมนุษย์คนแรก

---

² ร่างแรกเขียนโดยนักวิจัยจากบ้าน อีระวัฒน์ ท่อเสถียรธรรม

กำเนิดม้ง

ม้ง เป็นชาติพันธุ์หนึ่งที่ได้ถือกำเนิดมาบนพื้นโลกนี้ มีรูปร่างหน้าตา ประเพณีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม วิถีชีวิตเป็นของตัวเอง ม้งมีตำนานปรัมปราแย้มออกมาหลายสำนวน เรื่องหนึ่งซึ่งเล่าว่า เมื่อครั้งธรรมชาติสร้างโลก มีดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และจักรวาล นับตั้งแต่เริ่มมีสรรพสิ่งมีชีวิตในโลก คนม้งเริ่มเรียนรู้ภาษาคำแรกจากคำว่า ‘อื’ ตรงกับคำภาษาไทยว่า ‘หนึ่ง’ หมายถึง เริ่มมีคนม้งที่เป็นมนุษย์แค่คนเดียวในเวลานั้น ซึ่งได้รับอิทธิพลการนับเลขแบบจีน

อย่างไรก็ตาม ตำนานเรื่องเล่าต่างๆ ของม้งเดินทางมาพร้อมกับผู้คนผ่านความทรงจำและการถ่ายทอดด้วยปากเปล่าจากรุ่นสู่รุ่น บนเส้นทางประวัติศาสตร์ม้งยาวนานกว่า ๕,๐๐๐ ปี ผ่านการสู้รบกดขี่จากจีนฮั่น แล้วอพยพสู่เวียดนาม ลาว ไทย ผ่านการปรับตัวให้ดำรงอยู่ร่วมกันกับคนจีน ลาว ฝรั่งเศส เวียดนาม และไทย การบันทึกหรือการเขียนจึงจางหายไป นอกจากนี้ผู้เขียนหรือผู้บันทึกประวัติศาสตร์ม้ง ส่วนใหญ่ถูกฆ่า เหลือเพียงประวัติศาสตร์ปากเปล่าส่งต่อกันมาหลายสำนวน อีกทั้งเรื่องเล่าปากต่อปากเกิดการปรับแต่ง ตัดต่อ เพิ่มเติม ตกหล่นมาตามเวลาของการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

ประวัติศาสตร์ปากเปล่าให้รายละเอียดเฉพาะและวิถีเฉพาะที่ประสมมา คนฟังคนอ่านต้องสกัดเนื้อหาเองว่าเรื่องเล่าเหล่านั้นบอกอะไร เช่นเดียวกับตำนานต่างๆ ที่กล่าวถึงกันในบทนี้ บอกเล่าโดยผู้อาวุโสหลายท่านซึ่งเป็นผู้รู้และผู้ที่คนม้งเคารพ³ ได้เล่ากันว่า โกะจิวะและจาวนา เป็นบรรพบุรุษของคนม้ง ซึ่งมีพ่อแม่คือ ‘สือ นูโตง’ (swv nuj tooq) และ ‘เอียะ นญ ซือ’ (iab nyuj ntsws) ทั้งสองมีลูกชาย ๙ คน ลูกหญิง ๙ คน อยู่มาในวันหนึ่ง ‘เยอโซ้ง’ (Yawm Saub) หรือเจ้าแห่งธรรมชาติได้สั่งให้ทั้งสองคนสร้างกลองม้งขนาดใหญ่หนึ่งลูก เพราะน้ำจะท่วมโลก เมื่อสร้างกลองเสร็จทั้งสองจึงนำเอาสัตว์นานาพันธุ์อย่างละหนึ่งคู่ และเมล็ดพันธุ์พืชทุกชนิดบรรจุไว้ในกลอง แล้วทั้งสองจึงเข้าไปอยู่ในกลองใหญ่นั้น

คนม้งอีกหลายคนยังเชื่อในผู้ทรงสร้างจักรวาลเช่นเดียวกัน เช่น ‘เยอโซ้ง’ หรือคนม้งบางกลุ่มเรียกว่า ‘เตอ หนู่’ (Tswv Ntuj) ในขณะเดียวกันยังเชื่อในวิญญาณหรือผีอีกมากมายทั้งใหญ่น้อย ผู้ที่แสดงออกในด้านความเมตตาคุณาคือ ‘เซา’ (Saub) ซึ่งในเรื่องเล่าอีกสำนวนอันเกี่ยวกับน้ำท่วมโลก กล่าวว่า ‘เซา’ บอกคนม้งว่า น้ำจะท่วมโลก มีคนหนึ่งมองหาตัวตน เขาจึงขุดรูลึกลงไปจนพบตัวตนหนึ่ง แล้วมันจึงถามว่าเหตุใดจึงทำอะไรให้เสียเปล่าไปอย่างนั้น เขาตอบว่าข้าพยายามขุดรูให้ลึกสุดเท่าที่ลึกได้ เพื่อให้รอดพ้นจากน้ำท่วม ซึ่งกำลังมา สัตว์นั้นจึงกล่าวว่าให้สร้างเรือแล้วนำผู้คน เด็กๆ และสัตว์ทั้งหลายใส่ไว้ในเรือ และใส่เมล็ดพันธุ์พืชต่างๆ ไว้ในรูลึกที่ขุดไว้ซึ่งจะได้เริ่มชีวิตใหม่กันอีกครั้ง นี่เป็นจุดเริ่มของเรื่องเล่าสำนวนหนึ่งในการมีชีวิตรอดแห่งยุคน้ำท่วมโลกของคนม้ง

³ นายจู่เซ่ง แซ่ท้อ และผู้อาวุโสในเขตดอยยาว - ผาหม่น

ในตำนานที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ เมื่อโกจ๊วและจาวนาซีกลองลอยขึ้นเป็นเวลาเก้าปีเต็มจนเรือลอยถึงขอบฟ้า แล้วลงก็ไปกระแทกบนฟ้า ‘เยอโซ้ง’ (Tswb Tchoj) เจ้าแห่งธรรมชาติจึงรู้สึกตัวว่าน้ำท่วมถึงขอบฟ้า แล้วก็เลยเอาปฏิทินทองแดงแหลมทิ่มแทงลงไปบนพื้นผิวโลก ทำให้แผ่นดินแยกเป็นหุบเขาในที่สุด น้ำท่วมโลกก็ลดลงเป็นปกติ ทั้งสองจึงมีชีวิตรอดบนผืนโลก

อนึ่งเล่ากันอีกว่า น้ำท่วมโลกได้ทำให้สัตว์ทั้งหลายที่ไม่ได้ขึ้นกลองตายหมด รวมทั้งไก่ด้วย ยกเว้นไข่ไก่ เท่านั้นที่เหลืออยู่แล้วได้กลายเป็นไก่ในเวลาต่อมา ทำให้ทั้งสองให้ความสำคัญกับไก่เป็นที่หนึ่ง ไก่เป็นสัตว์ที่รู้ฟ้าดินดีกว่าสัตว์ใดๆ

เมื่อทั้งสองแต่งงานกันเองแล้วเกิดลูกออกมา มีมือและเท้าติดกับร่างกายที่กลมเหมือนลูกแตงมั่ง ทั้งสองเกิดความสลดใจมากจึงนำลูกไปสับเป็นชิ้นเล็กชิ้นใหญ่ แล้วนำส่วนที่เป็นไส้ไปทิ้งในพื้นที่ราบ และนำส่วนที่เป็นชิ้นเนื้อไปทิ้งบนภูเขาให้กระจัดกระจายไปทั่ว แต่ปรากฏว่า ในเช้าวันรุ่งขึ้น ก้อนเนื้อเหล่านั้นก็กลายเป็นคนมีครอบครัวอยู่ทั่วไปจำนวน ๑๒ ครอบครัวอย่างน่าประหลาดใจ แล้วจึงตั้งชื่อทั้ง ๑๒ ชื่อ ให้ ๑๒ ครอบครัว ส่วนไส้ที่นำไปทิ้งในพื้นที่ราบก็กลายเป็นข้าวและพืชพันธุ์ธัญญาหารอยู่ทั่วไป

จักรวาลวิทยาของคณัมสะทอนผ่านตำนานเรื่องเล่ากำเนิดมั่งให้เห็นว่า คณัมมีความเชื่อและเคารพใน ‘เยอโซ้ง’ (Yawm Saub) หรือเจ้าแห่งธรรมชาติ ซึ่งผู้อาวุโสผู้รู้ยืนยันว่า คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ผืนแผ่นดิน ป่า น้ำ ไฟ พญาครุฑ มังกร เจ้าที่เจ้าทาง และบรรพบุรุษปู่ตายาย โดยเชื่อว่าทุกคนและธรรมชาติทั้งหมดมีวิญญาณเริ่มตั้งแต่จุดในครรภ์มารดา

การเกิดของคนมั่ง

เนื่องจากมั่งมีความเคารพในพ่อแม่บรรพบุรุษและเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ ก่อนที่ทารกจะเกิดมั่งจึงมีข้อปฏิบัติความเชื่อที่ยึดถือให้หญิงมีครรภ์ยึดถือปฏิบัติตาม เช่น ห้ามหญิงตั้งครรภ์เดินผ่านบริเวณที่มีหนองน้ำ ห้ามหญิงตั้งครรภ์เดินข้ามจอมปลวก ห้ามหญิงตั้งครรภ์เดินผ่านบริเวณที่มีดินสูงชันจะตกไหลลงมาได้ ห้ามหญิงตั้งครรภ์เข้าไปในบ้านของคนอื่นในเวลาที่ครอบครัวในบ้านนั้นคลอดลูกมีอายุยังไม่ครบเดือน ห้ามหญิงตั้งครรภ์เด็ดยอดพืชผักต่างๆ ห้ามหญิงตั้งครรภ์ใช้มีดฟันประตูบ้านและเตียงนอนของตน จากการ สอบถามคนเฒ่าคนแก่ผู้อาวุโสเหล่านั้น กล่าวว่าสาเหตุที่มีข้อห้ามของหญิงมีครรภ์เป็นเพราะเชื่อว่าช่วงที่หญิงตั้งครรภ์เป็นช่วงที่ต้องทะนุถนอมรักษาร่างกายอย่างดี หากเดินทางไปโดยไม่ระมัดระวัง อาจทำให้มีผลต่อเด็กในท้อง เช่น อาจถูกผีเข้า อาจเกิดการแท้งลูก เป็นต้น

นอกจากนี้ เมื่อมีทารกเกิดใหม่ในครอบครัว ตามความเชื่อของมั่ง จะนำรกของเด็กฝังไว้ในบ้าน คือ ถ้าเด็กเป็นผู้ชายจะเอารกฝังไว้ที่เสาเอกของบ้าน เพราะผู้ชายคือคนที่จะต้องสืบทอดวงศ์ตระกูลต่อไป ส่วน

ผู้หญิงนั้นจะเอารกฝังไว้ที่เสาเตียงนอนในห้องนอน เพราะผู้หญิงจะต้องแต่งงานออกเรือนไปอยู่กับสามี เมื่อเด็กเกิดได้ ๓ วัน เช้าวันที่สามจะมีพิธีกรรมตั้งชื่อและสู่ขวัญเด็ก สิ่งที่ต้องเตรียมสำหรับการสู่ขวัญเด็ก คือ ไก่ ไข่ไก่ รูป เทียน กระดาษเงิน กระดาษทอง เมื่อมีการสู่ขวัญแล้ว ยังมีการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และเลี้ยงขอบคุณผู้ที่ส่งวิญญาณมาเกิด (niam txiv dab pog) และขอให้บรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยคุ้มครอง ต่อจากนั้นจะมีการจัดเลี้ยงและมัดขวัญให้กับเด็ก

ส่วนผู้เป็นแม่ก็มีการอยู่ไฟเป็นเวลา ๑ เดือน มีข้อปฏิบัติหรือข้อห้ามของผู้หญิงที่อยู่ไฟ หลายประการ เช่น ต้องดื่มน้ำต้มที่อุ่นเท่านั้น ห้ามดื่มน้ำเย็น, ห้ามซักผ้าด้วยน้ำเย็น, ควรกินอาหารที่เหมาะสม ห้ามกินอาหารคาว, ควรระมัดระวังอย่าให้น้ำนมตกลงไปในอาหารทั้งของคนและสัตว์, ห้ามเอาน้ำผสมข้าวกิน, ห้ามผู้หญิงที่กำลังอยู่ไฟเข้าบ้านของบุคคลอื่น, ห้ามหญิงอยู่ไฟเข้าออกประตูหน้าบ้านของตนและครอบครัวอื่น (ในบางตระกูล)

มนุษย์ที่มีลมหายใจมาจากวันนี้ล้วนถือกำเนิดจากผู้เป็นแม่ ทั้งผู้เป็นแม่และพ่อให้การเลี้ยงดูมาแต่เด็ก จนโต ปกป้องรักษายามเจ็บไข้ เด็กเริ่มเรียนรู้จักคำว่า แม่และพ่อ ตามภาษาของเด็ก และในขณะที่เดียวกันก็เรียนรู้ธรรมชาติรอบข้างไปด้วย คนมั่งส่วนใหญ่มีชีวิตอยู่กับธรรมชาติมาแต่โบราณกาล การที่แม่ปฏิบัติตามความเชื่อในวิญญาณต่างๆ ก็เป็นการเรียนรู้ทั้งธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติไปในตัว โดยปกติเด็กมั่งจะมีร่างกายแข็งแรงและมีความอดทนสูง หากได้รับผลกระทบทางจิตใจหรือเจ็บไข้ได้ป่วย พ่อแม่จะหายาสมุนไพรรักษา ก่อน ถ้ายังไม่บรรเทา ก็จะมีวิธีการรักษาอีกขั้นหนึ่ง คือการรักษาทางจิตวิญญาณที่เรียกพิธีนี้ว่า ‘อ้วนั่ง’ ส่วนผู้ทำพิธีหรือหมอทรงที่เป็นผู้ชาย เรียกว่า ‘จีเน้ง’ ผู้หญิง เรียกว่า ‘เนี้ยเน้ง’ โดยใช้อุปกรณ์ที่เป็นเขาควยส่วนปลายในการเสียดแทง แล้วรักษาตามความเชื่อ ส่วนมากแล้วจะดีขึ้น

กว่าจะมีนามว่ามั่ง

การกำเนิดของคนมั่งกับการกำเนิดชาติพันธุ์ในตำนานและเรื่องราว เมื่อเทียบเคียงกับความเชื่อพิธีกรรมในการเกิด ณ ปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า มีความเชื่อในวิญญาณของบรรพบุรุษเป็นตัวเดินเรื่องหลักกับความเชื่อที่สัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติและกับธรรมชาติเป็นส่วนกล่อมเกลามาผ่านเส้นทางยาวนานจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม นามว่า ‘มั่ง’ เป็นชื่อเรียกที่คนมั่งเรียกตนเอง โดยหากแกะรอยที่มาของนามได้ ๓ ที่มา คือ

ร่องรอยแรก : มั่งชื่อว่า ‘แซ้ง’ (xeeb) ตามคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่แล้วว่า ยุคแรกเริ่มมั่งมีชื่อว่า ‘แซ้ง’ ยุคนั้นธรรมชาติสร้างโลก และสรรพสิ่งมีชีวิตเกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติจึงเรียกว่า ‘แซ้ง’ อีกทั้งยังมีนิทานเล่าอีกว่า มั่งเคยอาศัยอยู่ ณ ดินแดนที่หนาวเย็นมีกลางวันทึบเดือน มีกลางคืนทึบเดือน มีหิมะตก น้ำจับตัวเป็นน้ำแข็ง ต้นไม้ต้นหญ้าเล็กๆ ทุกคนนั่งห่มหนังสัตว์

ร່องรอยที่ ๒ : ม้งมีชื่อว่า ‘ซัว’ (suav) ต่อจากยุคแรกมาอีก ๓๐๐ ปี ม้งได้มีการขยายเผ่าพันธุ์มากมาย จนมีผู้นำชนเผ่าที่สำคัญคือ ‘มั่วกัวลา’ เป็นประมุขคนสุดท้ายของม้งที่เป็นผู้หญิง เล่ากันว่าหลังจากสิ้นสุดผู้นำหญิงคนนั้นแล้ว คนม้งขาดผู้นำไปนานมาก เพราะถูกสวาทแข่งไว้ จนมาถึงยุคของตัวเซ่งลือ, ตัวเซ่งล่อง และเก่าหมี เป็นผู้นำกองทัพต่อสู้กับข้าศึกจนมีชัยชนะเป็นที่กล่าวขานกันมากในขณะนั้น เล่ากันอีกว่าตัวเซ่งลือ สามารถกลายร่างเป็นครุฑแล้วทำสงครามบนอากาศกับข้าศึก ส่วน ตัว เซ่งล่อง สามารถกลายร่างเป็นเจ้ามังกร รับผิดชอบทำการสู้รบกับข้าศึกในใต้น้ำ และเก่าหมีสามารถกลายร่างเป็นเสือทำการสู้รบกับข้าศึกทางบก หลังจากสิ้นสุดสงคราม สังคมเกิดความสงบสุขจึงเรียกยุคนี้ว่า ‘ซัว’

ร່องรอยที่ ๓ : ม้งมีชื่อว่า ‘มอหรือคนม้ง’ (hmoov) แปลว่า มีบุญหรือวาสนา เล่ากันว่า เมื่อคนม้งอพยพหนีความอดอยากจากทางเหนือมายังแผ่นดินของยี่หนาน จำเป็นต้องข้ามแม่น้ำใหญ่ สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นแม่น้ำหวงโหหรือแยงซีในประเทศจีนปัจจุบัน ในขณะที่ขบวนเรือข้ามแม่น้ำใหญ่ไปไม่รอดถึงฝั่งสักลำ จนเหลือเพียงเรือลำสุดท้าย ผู้นำม้งจึงมีการบนบานเจ้าแห่งน้ำและเจ้าแห่งฟ้าดิน รวมทั้งพ่อแม่บรรพบุรุษ โดยใช้เลือดและชีวิตคนเช่นไหว้ โดยมีน้องคนสุดท้ายของเรือลำนี้เป็นผู้ยอมเสียสละชีวิต ในที่สุดก็ข้ามได้รอดจนถึงฝั่ง จึงมีการแก้บนด้วยหมูหรือที่เรียกกันว่า ‘บัวโต’ โดยคนม้งไม่ว่าตระกูลใดได้เช่นไหว้หมูบัวโตให้แก่ผู้เสียสละชีวิตจนข้ามแม่น้ำนี้ได้ตลอดมา เรียกยุคนี้ว่า ‘มอหรือคนม้ง’ ต่อมาอำนาจของคนม้งก็เสื่อมลงเกิดการเข่นฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ ผู้ที่รำเรียนหนังสือจะถูกฆ่าทั้งหมด คนม้งจึงไม่สามารถบันทึกเรื่องราวด้วยตัวอักษรของเผ่าอีกเลย บรรพบุรุษจึงตัดสินใจกลืนเรื่องราวที่เป็นตัวอักษรเก็บไว้ในสมองเป็นเรื่องเล่าต่อๆ กันมา

หากย้อนไปดูบันทึกและเรื่องเล่าของคนจีน ผู้อาวุโสในเขตตอยยาว-ผาหม่นเล่าว่า ม้งได้สู้รบกับคนจีนมาเป็นเวลายาวนานมาก จนมาอยู่เป็นชนกลุ่มน้อยตอนใต้ของจีน โดยจีน ‘ฮั่น’ เรียก คนม้งว่า ‘เมี้ยว’ (Miao) หรือที่คนในภาคพื้นอินโดจีนเรียกต่อมาว่า ‘มั่ว’ ซึ่งหมายถึงกลุ่มชนที่เร่ร่อนอยู่บนภูเขาใหญ่ แต่คำนี้มีความหมายในทางเหยียดคน และคนจีนราวศตวรรษที่ ๒ ก่อนพุทธกาล เรียกคนม้งว่า ‘ซาเมี้ยว’ แปลว่า ‘สามเมี้ยว’ แต่ก่อนสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๖ คนจีน เรียกเหมารวมกับชาติพันธุ์อื่นๆ ที่ไม่ใช่จีนว่า ‘ม่าน’ กระทั่งหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๖ กลับมาเรียกว่า ‘เมี้ยว’ อีกครั้ง ในพุทธศตวรรษที่ ๒๒ - ๒๓ คนจีนยังเรียกชนทุกชาติที่ไม่ใช่จีนในภาคตะวันตกเฉียงใต้ว่า ‘เมี้ยว’ รวมกันกับคำว่า ‘ม่าน’ เป็น ‘ม่าน-เมี้ยว’ หรือ ‘เมี้ยว-ม่าน’ โดย ความเข้าใจของคนจีนยังไม่สามารถแยกแยะหรือมีความเข้าใจว่า ‘ม้ง’ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งต่างหาก เช่นเดียวกับยุคหลังการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์จีน (พ.ศ. ๒๔๖๔) ในช่วงเดินทัพทางไกลผ่านเขตทิเบตที่เป็นหุบดอยสูง (พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๗๙)

คนม้งในจีนจึงได้ชื่อว่า ‘เมี้ยว’ แต่ยังมีนิยมนิยมและเรียกตัวเองว่า ‘ม้ง’ ซึ่งมีความหมายหลายนัยยะ คือหนึ่ง : มาจากคำว่า ‘มอหรือม่อง’ แปลว่า บุญหรือวาสนา สอง : ม้งแปลว่า ‘ผู้เป็นอิสระ’ อย่างไรก็ตาม ในคำว่า ‘เมี้ยว’ ของจีนยังแยกกลุ่มชาติพันธุ์ออกมาได้อีกสามหรือสี่กลุ่ม คือ ม้ง (Hmong) มุบ (Hmub) มอ (Mong) และเมา (Hmao) ซึ่งหากเทียบเคียงกับตำนานกลุ่มเหล่านี้ก็น่าจะมาจากชาติพันธุ์เดียวกัน

อย่างไรก็ตาม การแบ่งกลุ่มและชื่อของมั่งนี้ยังไม่เป็นที่ชัดเจน แน่นอนตายตัว มีเหตุผลอธิบายผ่านตำนาน และเรื่องเล่าต่อๆ กันมาเพียงเป็นร่องรอยน้อยใหญ่ซึ่งตกทอดมาจนปัจจุบัน

เรื่องเล่าตำนานยังสะท้อนให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนมั่งกับคนจีนเหล่านี้ ซึ่งตกทอดมาในพิธี งานศพ การฝังศพซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยในเรื่องการทำพิธีศพหรือฝังศพไม่ให้ผีจีนหรือคนจีนรู้ เพราะกลัวว่า คนเหล่านั้นจะมาทำร้ายศพหรือผีจีนจะมาทำร้ายแล้วไปไม่ถึงสวรรค์ อย่างไรก็ตาม การนับวันเวลา หรือจักรวาลเวลามีความเหมือนกับของคนจีนฮั่น

จักรวาลเวลา

การนับวัน เดือน ปี ของมั่ง อิงอยู่กับฤดูกาลธรรมชาติ เพราะมีวิถีพึ่งพิงธรรมชาติในการเพาะปลูก หาของป่า โดยการเริ่มต้นเวลาของการทำงานหรือฤดูกาลใดบรรพบุรุษต้องสังเกตหมายจากธรรมชาติ เช่น ช่วงเดือนที่มีเสียงแมลงร้องทั้งวันจะบอกเป็นหมายว่าฝนจะตกแล้วต้องทำการเผาไร่ เพื่อจะได้ทำการเพาะปลูก นอกจากนี้ ไม่ใช่เพียงการสังเกตหมายเพื่อการเพาะปลูกเท่านั้น ยังมีการนับวัน ดูจังหวะเวลาในการออกเดินทางด้วย เนื่องจากมั่งมีความเชื่อเรื่องวิญญาณ จึงมีการเสี่ยงทายก่อนออกเดินทาง เพื่อให้การติดต่อสื่อสาร หรือการไปทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งประสบความสำเร็จ ความเหมาะสมขึ้นอยู่กับความเสี่ยงทาย รวมถึงการปฏิบัติตัวด้วยเช่นกัน

ช่วงเวลาหนึ่งปีของมั่งมี ๑๒ เดือนเช่นเดียวกัน แต่เริ่มนับเดือนที่ ๑ ในเดือนธันวาคม แล้วนับวันเวลาไปเช่นเดียวกับวิธีการของคนจีน ยึดถือปฏิทินทางจันทรคติเช่นเดียวกัน คือ มั่งจะนับเป็นข้างขึ้น ๑๕ วัน กับข้างแรม ๑๕ วัน (แต่บางกลุ่มนับต่อไปโดยไม่มีคำว่าข้างแรม คือ ๑๖ ต่อเนื่องไปจนถึง ๒๕)

จักรวาลวิทยาของมั่ง

คนมั่งเชื่อในเจ้าแห่งธรรมชาติ คือ ‘เยอโซ้ง’ (Yawm Saub) ที่ให้กำเนิดโลกมนุษย์และสรรพสิ่ง ในสิ่งที่สร้างมานี้มีวิญญาณและผีอยู่ในทุกสรรพสิ่งของธรรมชาติเหล่านั้น นอกจากนี้ยังเชื่อในเจ้าแห่งสวรรค์ คือ ‘จือ ดตุ้’ (Tswv Ntuj) หรือเจ้าแห่งฟ้าจักรวาล อีกทั้งยังมีเจ้าแห่งความเมตตา คือ ‘เซ้า’ (Saub)

ผู้นำในการประกอบพิธีมั่ง⁴ เล่าว่า ในชีวิตของคนมั่งสัมพันธ์กับ ดวงวิญญาณอย่างน้อย ๓ วิญญาณ และสัมพันธ์กับผีหรือเงา ๗ ดวง ดวงวิญญาณทั้งสามมีผลต่อความเป็นอยู่ดีมีสุข ความเจ็บป่วยไข้ ความสำเร็จ รุ่งเรือง โดยดวงวิญญาณทั้งสามคือ ดวงแรก - ถ้าหากตายไปแล้วจะไปเกิดใหม่ ดวงที่สองจะอยู่ที่หลุมฝังศพ ส่วนดวงที่สาม กลับคืนสู่ดินแดนก่อนมากำเนิดของบรรพบุรุษแสดงตัวตนอยู่กับลูกหลานในบ้าน ทำให้พิธีกรรม ความเชื่อของคนมั่งสัมพันธ์กับวิญญาณทั้งสามเป็นส่วนใหญ่ เช่น หากมีใครอยู่ในภาวะเจ็บป่วยไข้ มักอธิษฐานว่า ดวงวิญญาณใดหนึ่งขาดหายไป หรือมีผีซึ่งมีมากมายหลายผีกระทำให้เกิดขึ้น ส่วนเงา ๗ ดวงในชีวิตคนมั่ง

จะเกิดเป็นสัตว์ต่างๆ

การที่ดวงวิญญาณที่จะกลับไปอยู่ในดินแดนของบรรพบุรุษ ดังคำที่ว่า มาจากทางไหนก็กลับไปทางนั้น มีเทพเจ้าแห่งวิญญาณที่ชื่อว่า ‘จือหญู่’ (Ntxwg Nyug) เป็นผู้พิพากษาคัดสินต่อดวงวิญญาณ ซึ่งมี ‘หญู่หัวว่าตัวเต่ง’ (Nyuj Vab Tuam Teem) เป็นผู้ที่ได้รับมอบหมายจาก ‘จือหญู่’ ให้มานำพาดวงวิญญาณคนตายเหล่านั้น โดยคนมังจะมี ‘เตอ เก’ (qhuab ke) เป็นคนที่สื่อสาร (Shamanism) เป็นคนทำพิธีเจรจาชี้ทางให้ดวงวิญญาณ คนตายได้เดินทางกลับไปยังดินแดนของบรรพบุรุษ ซึ่ง ‘เตอ เก’ จะบอกทางในการกลับไปเริ่มตั้งแต่ตาย ย้อนคืนไปตั้งแต่เฒ่าชราจนกลายเป็นเด็กทารกหรือไปเอาสายรกกลับคืน ซึ่งเตอ เก (qhuab ke) คือนักประวัติศาสตร์โดยธรรมชาติที่สืบทอดกันมาจนสืบไปถึงจุดกำเนิดของคนมังหรือดินแดนดั้งเดิมของบรรพบุรุษ

นอกจากนี้ ยังมี ‘อ้วนัง’ (Ua Neeb) ซึ่งทำหน้าที่รักษาอาการป่วยไข้ของคนมังด้วย เพราะคนป่วยไข้เกิดจากการกระทำของผีหรือวิญญาณ คนเป็นอ้วนังหรือทำหน้าที่อ้วนังได้มี ๒ วิธี คือ การรำเรียน ซึ่งในปัจจุบันนั้นมีน้อยมาก มีการเรียนอ้วนังอย่างน้อย ๓ ปี หรือสามารถทำพิธีกรรมได้เองแล้ว โดยสำคัญคือ ‘ควั่นัง’ มาเข้าทรงแล้ว หรือกล่าวได้ว่าควั่นังเลือกหาลูกศิษย์หรือผู้สืบทอดเอง และฝึกทำไปพร้อมกัน สอนกันตัวต่อตัว ส่วนอีกวิธีคือคนจะเป็นได้ต้องมีวิญญาณของ ‘ควั่นัง’ (qhua neeb) หรือเจ้ามาเข้าร่างก่อน โดยควั่นังหรือเจ้าจะมาหาเองว่า ใครจะรับช่วงต่อในการเป็นอ้วนัง

นอกจากความเชื่อในวิญญาณ ‘ควั่นัง’ (qhua neeb) แล้ว คนมังยังเชื่อในเจ้าป่าหรือ ‘ดากู’ (dab qus) เจ้าที่เจ้าทาง หรือ ‘ด้า เต่ ด้า เฉอ’ (dab teb dab chaw) และเชื่อในผีกับวิญญาณอีกมาก จนน่าจะศึกษาเรื่องราวเหล่านี้แยกต่างหากออกมาได้อีก

พิธีทรงเจ้าหรืออ้วนัง (Ua Neeb)

ดังที่กล่าวแล้วว่า คนที่เป็นหรือทำหน้าที่อ้วนังได้มี ๒ วิธี คือ การรำเรียนและคนจะเป็นได้ต้องมีวิญญาณของ ‘ควั่นัง’ (qhua neeb) หรือเจ้ามาเข้าร่างก่อน การอ้วนังถือว่าการรักษาผู้ป่วยและปกป้องขับไล่สิ่งไม่ดีออกไป

เหตุแห่งการทำอ้วนังได้นั้นมีสองแบบ คือหนึ่ง โดยเจ้าของบ้านขอให้ผู้ทรงมาทำให้โดยตรง สอง โดยการเสี่ยงทาย คือการขอผู้ทรงโดยความต้องการของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในบ้าน เมื่อจะต้องไปขอให้คนมาทำอ้วนัง (ผู้ชายเรียกว่า ‘จี่เน้ง’ ส่วนผู้หญิงเรียกว่า ‘เนี้ยเน้ง’) คนๆ นั้นก็ต้องเตรียมธูป ๔ ดอก ไปด้วย (การถือธูปควร

⁴ นายซ้อ แซ่ลี บ้านห้วยคุ

ถือให้เป็นแนวตั้ง) เมื่อเราขอผู้อ้วนนิ่งได้แล้วเราต้อง กราบค่านับ ๒ ครั้ง ให้กับผู้อ้วนนิ่ง โดยให้ทิศทางการกราบ คำนับไปทางหิ้งบูชาของคัวนิ่ง และอยู่ในทิศที่เห็นหน้าผู้อ้วนนิ่งด้วย ต่อจากนั้นผู้อ้วนนิ่งจะนำธูปไปจุดบอกร คัวนิ่งในหิ้งบูชา จากนั้นผู้อ้วนนิ่งหรือภรรยาของผู้อ้วนนิ่งจะเก็บอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการอ้วนนิ่งให้กับผู้ขอ เอาไปล้างหน้าก่อน

องค์ประกอบสำคัญของพิธีอ้วนนิ่ง คือ ๑)จี๊นิ่ง หรือ เนียเน้ง คือ ผู้ทรงเจ้าประกอบพิธีกรรม ๒)คัวนิ่ง คือเทพเจ้าในการรักษา ๓)คัวนิ่ง คือ ช้อง ๔)กัวนิ่ง คือ อุปกรณ์เสี่ยงทายมีปลายแหลม ๕)จื่อเน้ง คืออุปกรณ์ ลักษณะกลมคล้ายโดนัท ข้างในกลวงมีลูกเหล็กเล็กๆ อยู่ภายใน ทำจากทองเหลือง เมื่อสั่นมีเสียงดังคล้าย กระดิ่งเป็นสื่อติดต่อระหว่างคัวนิ่งและคนทำอ้วนนิ่ง ๖)เจียะเน้ง ลักษณะคล้ายเครื่องเคาะที่ร้อยใส่แหวนเหล็ก ด้วยลวดเป็นพวง ๗)เจียะเน้ง คือ มีดยาวคล้ายดาบ ๘)โดรงเน้ง คือ เก้าอี้ยาวสี่ขาสำหรับนั่งทำพิธี

ส่วนองค์ประกอบของวัสดุอุปกรณ์ที่เจ้าของบ้านต้องเตรียม ๑)โต๊ะสำหรับวางอุปกรณ์อ้วนนิ่ง ๒)กระถาง ปักธูป และมีไข ๑ พอง ๓)น้ำเย็น ๑ ถ้วย ๔)น้ำอุ่น ๓ ถ้วย ๕)ข้าวเปลือกคว่ำ ๑ หรือ ๒ จาน ๖)กระดาษเงิน กระดาษทอง ๗)สัตว์ที่ใช้ในพิธี (ปกติจะใช้หมู ถ้าไม่มีสามารถใช้ไก่ได้ แต่จะไม่ใช้สัตว์ที่ใหญ่กว่าหมู)

พิธีกรรมจะเริ่มด้วย เมื่อผู้อ้วนนิ่งมาถึงจะมีการเสี่ยงทายว่าผีต้องการอะไร และต้องการกระดาษเงิน กระดาษทองเท่าไร เมื่อผู้ทรงเจ้าทรงแล้วผู้ทรงเจ้าจะมีการตักสั้นและกล่าวสาธยายด้วยภาษาทรงเจ้าสื่อสาร ระหว่างมนุษย์กับวิญญาณ จะมีผู้ช่วยดูแลอย่างใกล้ชิด เพื่อคอยช่วยเหลือผู้ทรง และเมื่อผีต้องการอะไร ผู้ทรงจะบอกออกมา หรือต้องทำอะไรในช่วงนั้น

เมื่อเสร็จพิธีกรรม ผู้ทรงออกจากร่างทรง เจ้าของบ้านจะต้องกราบค่านับ ๒ ครั้ง คือ คำนับ ครั้งที่ ๑ สำหรับผู้ทรง คำนับครั้งที่ ๒ สำหรับคัวนิ่ง (เทพบนสวรรค์) แล้วจะมีการเตรียมอาหาร เพื่อเลี้ยงผู้ทรง และ คัวนิ่ง ก่อนจะกินข้าว เจ้าของบ้านต้องคำนับอีกครั้งให้กับผู้ทรงและคัวนิ่ง

ตำนานเรื่องเล่ากำเนิดม้ง ที่มาของชื่อม้ง พิธีกรรมต่างๆ รวมทั้งนิทานอื่นๆ เป็นแหล่งบรรพบุรุษของ ประวัติศาสตร์ความทรงจำของม้ง สะท้อนจักรวาลวิทยาในการนับถือบูชาเทพวิญญาณหรือขวัญของ บรรพบุรุษม้ง ที่อยู่กับคนม้งซึ่งแม้จะอพยพเดินทางยาวไกลจากดินแดนดั้งเดิมไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ปี รวมทั้งเกิดการปฏิเสศและปรับใช้วัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่ไปสัมพันธ์ด้วย แต่กล่าวได้ว่า ม้งส่วนใหญ่ยังคงเคารพในธรรมชาติ ผู้คนและสิ่งเหนือธรรมชาติคือวิญญาณของบรรพชน

บทที่ ๑ เรื่องเล่าตำนานมัง

1	2
3	
4	5

- 1 พี่สาวเลี้ยงน้อง โดย Kuam
  - 2-3 ภาพการประกอบพิธีกรรมของมัง
  - 4 ภาพสื่อก๊าะ
  - 5 ภาพหิ้งทำเน้ง (thaj neeb)
- ภาพโดยโครงการสื่อชุมชนลุ่มน้ำโขง

บทที่ ๒
ก่อนจะถึง
ดอยยาว - ผาหม่น
(จากจีนจนถึงการตั้งถิ่นฐานครั้งแรก
ในดอยยาว - ผาหม่น)⁶

๒ = อ้อ (ob)
คู่มุขยชยหญง

---

⁶ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน กฤษณะ แซ่ท้อ

จีนอันกับม้ง

หลักฐานของจีนเรียกชนเผ่าตอนใต้ของจีนว่า ‘เมี่ยว’ ดังที่กล่าวแล้วในบทก่อน แต่อย่างไรก็ตามไม่สามารถแยกได้ว่า ชนกลุ่มใดเป็นเมี่ยวหรือม้งมาจนกระทั่งปัจจุบัน ในประเทศจีนก็มีกลุ่มเมี่ยว ซึ่งนักวิชาการหลายกลุ่มให้ความเห็นว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน แต่คำว่า ‘เมี่ยว’ ถูกคนจีนใช้ในเชิงดูถูกว่าเป็นคนป่าเถื่อนและคนเมี่ยวในจีนปัจจุบันใช้ภาษาวัฒนธรรมจีนไปแล้ว

ในบันทึกตำนานของจีนซึ่งพอล ฮิลเมอร์ (Paul Hillmer) เขียนไว้ใน ‘ประวัติศาสตร์ประชาชนม้ง’ (A People’s Of The Hmong, The Minnesota Historical Society, ๒๕๕๓) “ยุคที่ม้งตกเป็นทาสของจีน มีกษัตริย์ม้ง ชื่อว่า ‘โซนมัม’ (Sonom) ผู้สนับสนุนการต่อสู้ของคนม้งให้รบชนะกองทัพใหญ่ของจีนในปี พ.ศ. ๒๓๑๕ เป็นเหตุให้ราชวงศ์แมนจูของจีนทำการแก้แค้นในสี่ปีต่อมา โดยการส่งผู้หญิงมาเกลี้ยกล่อมให้โซนมัมยอมแพ้ แล้วครอบครัวสายตระกูลจะอยู่รอดปลอดภัย แต่สุดท้ายโซนมัมและครอบครัวก็ถูกฆ่าตายทั้งหมด แล้วยังถูกสับเป็นชิ้นเล็ก ๆ อีกทั้งยังนำหัวโซนมัมมาใส่ทรงประจาน...” กล่าวได้ว่า บันทึกนี้มีแก่นหลักสำคัญที่สอดคล้องกับนิทานปรัมปราของม้งในหัวข้อ ‘บรรพชนคนสำคัญ’ และเป็นเหตุให้คนม้งบางส่วนไม่กินหมู เขาผู้นั้นคือ ‘จื่อ ซื่อ’ (tswb tshoj)

ดร. หย่าง ดาว ผู้ที่รับรู้กันทั่วไปว่าเป็นคนม้งซึ่งจบปริญญาเอกคนแรก บันทึกไว้ว่า ‘ท่ามกลางประวัติศาสตร์อันลุ่มๆ ดอนๆ ม้งถูกถอนรากถอนโคนออกจากที่ราบลุ่มแม่น้ำเหลืองหรือฮวงโห และที่ราบลุ่มแม่น้ำแยงซีในประเทศจีนอย่างไม่เต็มใจ มาเป็นคนภูเขา แล้วพงไพรนำความสงบอิสระให้แก่วิญญาณของคนม้ง คนม้งในสองศตวรรษที่แล้วถูกผลักไสโดยจักรพรรดิจีนซึ่งถูกกดดันโดยคนอื่นให้ขยายขอบเขตอำนาจของจีน’

การบันทึกค้นคว้าประวัติศาสตร์ม้งแล้วผลิตเป็นหนังสือในเรื่อง ‘ตามรอยสายเลือดม้งในประเทศจีน’⁷ สันนิษฐานว่าราว ๗,๐๐๐ ปีที่แล้วมา บริเวณระหว่างแม่น้ำฮวงโห (แม่น้ำเหลืองหรือที่ให้ฉายาว่าแม่น้ำวิโยค) กับแม่น้ำแยงซี มีหลักฐานหลายชิ้นที่ชี้ว่า ชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เป็นม้ง โดยในบันทึกของจีนเรียกชนกลุ่มนี้ว่า ‘เหลียนจู’ ต่อมาได้ย้ายข้ามแม่น้ำฮวงโหไปอยู่ที่ ‘จั่วลู่’ เพราะแม่น้ำท่วมเมืองจนคนตายเป็นจำนวนมากอยู่บ่อยๆ ณ ที่ ‘จั่วลู่’ ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากปักกิ่งไปทางตะวันตกเฉียงใต้ และคนม้งได้อาศัยอยู่ที่นั่นก่อนที่คนจีนจะเข้ามา

ส่วนในบันทึกของเอกสารพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่พรรคคอมมิวนิสต์ไทยได้แปลมาศึกษาอีกที หนึ่งในยุคสงครามเย็นกล่าวยืนยันว่าม้งอาศัยอยู่ในประเทศจีนมาแล้วอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ ปี ซึ่งเรื่องราวสอดคล้องกับหลักฐานในเขต ‘จั่วลู่’ ของสารคดีเรื่อง ‘ตามรอยสายเลือดม้งในประเทศจีน’ (ภาค ๑)

ม้งเป็นชนชาติที่เจริญมาก่อนจีน ราวห้าพันปีมาแล้ว ‘จั่วลู่’ เป็นชุมชนที่มีคนม้งครอบครองอยู่มีผู้นำ

⁷ ภาค ๑ เขียนบทและกำกับโดย ยัวเพ็ง แซ่เซ็ง (Yuepheng L.Xiong) ผลิตโดย มังเอีชีฟับลิเคชั่น, แมนนิโซต้า สหรัฐอเมริกา

๒ คน คือ ‘จีหย่าว’ กับ ‘จีเยอ’ ส่วนด้านทิศตะวันตกไกลออกไปประมาณ ๒ ไมล์ (๓.๒๑ ก.ม.) มีชุมชนที่เป็นบรรพบุรุษของคนจีนซึ่งมีผู้นำชื่อ ‘หย่านตี้’ (Yandi) ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของจิวี่ยังมีชุมชนคนจีนที่มีผู้นำชื่อ ‘หยวงตี้’ (Huangdi) ห่างออกไป ประมาณ ๒ ไมล์เช่นเดียวกัน ต่อมาเกิดข้อขัดแย้งจนแย่งที่ไร่ที่นา ในการทำมาหากินและแย่งชิงอำนาจสู้รบกันมาหลายสิบปี ‘หย่านตี้’ และ ‘หยวงตี้’ สู้ ‘จีเยอ’ (Chiyou) ไม่ได้เพราะ ‘จีเยอ’ รู้จักการนำเอาเหล็กมาทำเป็นหอกและดาบแล้ว แต่ ‘หย่านตี้’ และ ‘หยวงตี้’ ยังใช้ไฟและก้อนหินอยู่

ฝ่ายของ ‘จีเยอ’ (Chiyou) นำเขาควายมาทำเป็นที่สามหัวและใช้เป็นสัญลักษณ์ในผืนธงชัย แล้วอกรบด้วยหอกและดาบกับฝ่ายของ ‘หย่านตี้’ และ ‘หยวงตี้’ อีก ๙ ครั้ง โดยทั้งสองฝ่ายได้รวมกันสู้แล้วแต่ก็ไม่สามารถเอาชนะฝ่ายของจีเยอได้ จนกระทั่งในครั้งที่ ๑๐ จีเยอพ่ายแพ้ เพราะผู้นำทหารของหยวงตี้ได้ทำเชื่อนไว้เหนือชุมชนของจีเยอ แล้วปล่อยน้ำมาท่วมทำให้ประชาชนฝ่ายจีเยอตายเป็นจำนวนมาก จีเยอถูกฆ่าในคราวนั้น

หลุมศพของจีเยอมีหลักฐานสืบทอดมาจนปัจจุบัน, ถูกสร้างไว้ ๓ หลุม ปัจจุบันยังไม่แน่ชัดว่าหลุมไหนเป็นหลุมที่ร่างของจีเยอฝังอยู่ โดยในสมัยของเม่า เจอตุง ได้มีการสืบหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ผู้ดูแลหลุมฝังศพที่ได้รับช่วงกันมาหลายร้อยรุ่นได้นำแผ่นหินจารึกไปซ่อนไว้ ต่อมาในช่วง ๓๐ ปีให้หลัง คนดูแลได้นำกลับไปปักไว้ที่เดิม แต่ไม่แน่ชัดว่าหลุมไหนกันแน่ที่ร่างของบรรพบุรุษชื่อจีเยอถูกฝังไว้ อย่างไรก็ตามรัฐบาลจีนในยุคพรรคคอมมิวนิสต์ก็ได้ปั้นรูปเหมือนของทั้งจีเยอ หย่านตี้ และ หยวงตี้ ไว้เป็นอนุสรณ์ให้คนเคารพบูชา, ตั้งอยู่ไม่ไกลจากปักกิ่ง

ต่อมาคนมั่งซึ่งเป็นลูกหลานของจีเยอได้อพยพลงมาข้ามแม่น้ำฮวงโห บางส่วนมาตั้งชุมชนอยู่ระหว่างแม่น้ำฮวงโหและแยงซี อีกบางส่วนก็อพยพต่อมาจนข้ามแม่น้ำแยงซีแล้วตั้งชุมชนหมู่บ้านขึ้นมาใหม่ คนมั่งอาศัยอยู่ในบริเวณนี้เมื่อ ๔,๐๐๐ ปีมาแล้ว ณ เวลานั้นได้สถาปนาเป็นประเทศหนึ่งชื่อ ‘ซำเมี่ยว’ (Sam Miao) แปลว่าประเทศมั่งหรือกลุ่มแคว้นมั่ง มีผู้นำชื่อ ‘ท้าวเที’ กับ ‘ท้วงถิว’ ส่วนผู้นำประเทศหรือแคว้นแคว้นเงินที่อยู่เหนือแม่น้ำฮวงโหขึ้นไปชื่อ เหยา, ชวน, หยุน

ต่อมาอีก ๑,๕๐๐ ปี คือประมาณ ๑๖๑ ปีก่อนพุทธกาล เกิดประเทศชื่อ ‘จู’ (Chu Kingdom) ผู้นำที่เริ่มสร้างประเทศนี้คือ ‘ซังยี่’ มีหลักฐานหลายอย่างที่ชี้ว่า อาณาจักรจูเป็นของมั่ง ถ้าไม่ใช่มั่งก็เป็นของโต แต่ไม่ใช่จินฮั่น และอยู่จนถึงช่วงประมาณ พ.ศ. ๗๖๖ มีอายุประมาณเกือบพันปีก็ถูกเสียเมืองให้จินไป หลังจากยุคนี้แล้ว มั่งไม่สามารถตั้งตัวจนได้เป็นอาณาจักรอีกเลย หนีกระจัดกระจายไปคนละทิศละทาง จินฮั่นมีนโยบายตีให้แยกแล้วปกครอง หมายถึงว่า ไล่ให้หนีแล้วปกครอง ถ้าไม่หนีก็กลืนให้กลายเป็นคนจินฮั่นไป เพื่อให้ง่ายต่อการปกครองเหมือนพวก ‘ซังนู’ และ ‘แมนจู’ ที่กลายเป็นคนจินไปหมด ในหนังสือเรื่อง ‘ตามรอยสายเลือดมั่งในประเทศจีน’ (ภาค ๑) ยังกล่าวเสริมอีกว่า ซังนูเป็นกลุ่มชนที่อยู่ทางเหนือของจินที่จินฮั่นก็สู้ไม่ได้เลย จินฮั่นจึงได้สร้างกำแพงหินหรือกำแพงเมืองจินในปัจจุบันขึ้นกันป้องกันคนซังนู เริ่มสร้างประมาณ พ.ศ. ๓๒๒ จากตะวันออกไปตะวันตก สร้างได้ความยาว ๓,๙๖๘ ไมล์ เสร็จ ในปี พ.ศ. ๒๐๔๓ ใช้เวลาเกือบ ๒,๐๐๐ ปี จินฮั่น

กลัวคนซึ่งนุมากจนสร้างกำแพงยักษ์ แต่สุดท้ายคนซึ่งนุก็ถูกฆ่าถูกกลืนจนหมดสิ้นเชื่อในราวปี พ.ศ. ๗๖๓ ต้นยุคสามอาณาจักรหรือสามก๊ก ต่อมาคนแมนจูซึ่งเป็นกลุ่มที่เรืองอำนาจในจีนมายาวนานเกือบ ๓,๐๐๐ ปี สุดท้ายคนแมนจูก็แทบไม่เหลือแล้วเช่นกัน

กล่าวได้ว่า ในประวัติศาสตร์ไม่มีปีไหนที่ม้งจะได้อยู่สงบต้องสู้กับจีนตลอดเวลาจรุ่นต่อจรุ่น เช่นในปี พ.ศ. ๙๔๖ - ๑๑๐๔ ม้งรบกับจีนมากกว่า ๔๐ ครั้ง เท่ากับว่า ๔ ปีมีสงครามหนึ่งครั้ง ในที่สุดปี พ.ศ. ๒๑๕๘ สมัยราชวงศ์หมิง จีนฮั่นได้สร้างกำแพงที่ชื่อว่า ‘เสาดินเกี้ยววอ’ ขึ้นทางด้านทิศตะวันตกยาว ๑,๐๐๐ ไมล์ เพื่อป้องกันม้งตั้งต้นจากเมืองเถาหยินจังหวัดกวางซี้อถึงเมืองเป่าจิ้น

แม้ในปัจจุบัน คนม้งคอยยาว - ผาหม่นยังมีเรื่องเล่า พิธีกรรมของม้งหลายอย่างที่ให้เห็นร่องรอยความขัดแย้งระหว่างคนจีนฮั่นกับคนม้งในอดีต ผู้อาวุโสหญิงแห่งบ้านรักแผ่นดิน^๘ กล่าวว่า คนม้งแซ่ซีซึ่งได้อพยพมาอยู่ในเขตคอยยาว - ผาหม่นเป็นกลุ่มแรก เล่ากันว่า “สมัยที่ยังไม่เกิดการสู้รบระหว่างม้งกับจีน หลุมศพก็คลุมด้วยไม้ (tsuam khaub) อีกแบบคือกลุ่มที่มีพิธีกรรมฝังศพแล้วล้อมรั้วไม้ (xov vajlig) เพราะเนื่องจากในสมัยนั้นมีสัตว์ร้ายเป็นจำนวนมากจึงมีการจัดการหลุมด้วยการล้อมรั้วไม้ (xov vajlig) เพื่อให้ปลอดภัยจากสัตว์ป่าที่จะมาขุดหลุมศพเหล่านั้น ส่วนที่คลุมศพด้วยหินแบบจีน (txhim zeb) นั้นเพราะทำสงครามกับจีนเมื่อจีนรู้ว่าถ้าหลุมศพที่คลุมด้วยไม้ต้องเป็นหลุมศพม้งแน่นอน... พุดตามตรงสมัยนั้นเขาก็เกลียดม้งมากอยู่แล้ว เขาจึงทำลายหลุมศพม้งให้เสียหาย เพื่อให้ลูกหลานในตระกูลเสียหายไปตลอด เมื่อเกิดปัญหาเช่นนี้ม้งจึงแก้ด้วยการใช้พิธีกรรมฝังศพที่คล้ายกับคนจีนโดยการคลุมด้วยหิน (txhim zeb) เพื่อไม่ให้ถูกทำลาย... จากที่ถามพ่อแม่มา คนตระกูลแซ่ลือธิบายอย่างนี้”

อย่างไรก็ตาม โดยลักษณะผิวพรรณและหน้าตาคนม้งกับคนจีนฮั่นมีความละม้ายคล้ายคลึงกัน รวมทั้งวัฒนธรรมความเชื่อก็ใกล้เคียงกัน คนม้งมีลูกหลานมากมายหลายคนในแต่ละครอบครัว ด้วยเหตุของปัจจัยการบรรจบและการสืบทอดวงศ์ตระกูล สืบทอดวัฒนธรรมประเพณี โดยต้องมีคนทำบุญให้ยามที่เสียชีวิตไปแล้ว คนเผ่าคนแก่จะมีที่พึ่งในยามที่จะเดินทางไปสู่ดินแดนบรรพบุรุษ คนเผ่าคนแก่มักย้าให้ลูกหลานสืบทอดวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ต่อไปและให้ตั้งมั่นในการเคารพนับถือบรรพบุรุษประจำตระกูล

สงครามและการอพยพ

ดังที่กล่าวแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างคนจีนฮั่นกับคนม้งเกิดขึ้นโดยสงครามสู้รบการชนฆ่ามากกว่าความสัมพันธ์ในทางสันติ หรือการเกี่ยวดองทางเครือญาติ ซึ่งก็มีเกิดขึ้นด้วยเช่นกันที่คนม้งแต่งงานกับคนจีน

^๘ นางบัวว่า แซ่ลี บ้านรักแผ่นดิน

อย่างไรก็ตาม ด้านความปวดร้าวขมขื่นหรือสงครามได้แสดงตัวดำรงอยู่ในความทรงจำ พิธีกรรมความเชื่อและ
บันทึกประวัติศาสตร์ทั้งของจีนและของม้งยุคใหม่

โดยสารคดีที่ชื่อว่า ‘ตามรอยสายเลือดม้งในประเทศจีน’ ทำให้เห็นประวัติศาสตร์ม้งจากอีกมุมมองหนึ่ง
ของคนม้งโพ้นทะเลที่กลับไปค้นหาตัวตนคนม้งในสมัยครั้งยังตั้งบ้านเมืองอยู่ในประเทศจีน แล้วได้รับรู้เรื่องราว
สายเลือดของคนม้งในแผ่นดินจีน ยิ่งตอกย้ำให้เห็นอดีตของคนม้งที่มีแต่สงครามและการอพยพ โดยใน
ภาค ๒ ของหนังสือสารคดีกล่าวว่า

จีนอันเริ่มบุกรุกขูดรีดทารุณดินแดนม้งโดยการทำสงครามอย่างหนักในช่วงประมาณปี พ.ศ. ๑๙๔๓ -
๒๐๔๓ ต่อมาในยุคราชวงศ์แมนจูหรือชาวแมนจูครองประเทศจีน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๑๘๗ - ๒๔๕๔ เป็นเวลา
๒๕๗ ปี จีนอันกับแมนจูได้ร่วมกันล้างเผ่าพันธุ์ม้งแย่งที่ไร่นา มีกฎหมายเอาเปรียบคนม้ง

ในปี พ.ศ. ๑๙๗๙ ผู้นำม้งสองคนชื่อ ‘ลี เทียง ป้อ’ และ ‘ม้ง เน้ง’ ได้รวมกลุ่มผู้คนลุกขึ้นสู้จีน ณ
หมู่บ้านเฉ่งอันหมิง มลฑลหูหนาน ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจีนและคนม้งให้การยอมรับ ลี เทียงป้อ แล้วสถาปนา
เป็นกษัตริย์ในปี พ.ศ. ๑๙๘๘ ม้งมีทหาร ๕๐,๐๐๐ คน ส่วนจีนมีทหาร ๗๐,๐๐๐ คน ผู้รับกันจน ลี เทียงป้อ
ถูกจีนจับได้แล้วนำไปฆ่า ณ ปักกิ่ง นักรบตายไปประมาณ ๙๐% ในปี พ.ศ. ๒๐๐๓ รวมเวลาดั้งแต่ลุกขึ้นสู้
กระทั่งกษัตริย์ม้งถูกฆ่าเป็นเวลา ๒๔ ปี

หลังจากที่ ลี เทียงป้อ ตายไปแล้ว จีนอันก็ยังไม่หยุดการเข่นฆ่าม้ง แล้วตามด้วยการเก็บภาษีแบบ ขูดรีด
จึงเกิดการลุกขึ้นสู้อีกครั้งของคนม้งในช่วง พ.ศ. ๒๒๗๗ - ๒๒๘๔ และในปี พ.ศ. ๒๒๙๑ กระทั่งย่างเข้าสู่
เกือบกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในปี พ.ศ. ๒๓๓๘ คนม้งได้สถาปนา ‘ฮือป่าเยีย’ เป็นกษัตริย์ ณ เฟ่งไถ้ง
มีฮือ ซัมป้อ เป็นแม่ทัพใหญ่ ๒ ปีต่อมา พ.ศ. ๒๓๔๐ ฮือ เท่งยี่ ลูกของฮือป่าเยียถูกป็นจีนยิงเข้าที่คอ ๑ นัด
แล้วสลบไป มีญาติคนหนึ่งชื่อ ว้อ เท่งล้า นำร่างของเขาไปมอบให้จีนอัน จีนจึงตัดคอ ฮือ เท่งยี่ ให้ผู้คน
ดูในสนามของเมืองในเดือนสองปี พ.ศ. ๒๓๔๐ จบชีวิตในวัย ๓๒ ปี

ในยุคนั้นได้มีผู้นำม้งที่เป็นผู้หญิงชื่อ ‘ฮือ ม่ามี’ ได้รวบรวมกลุ่มผู้หญิงต่อสู้กับทหารจีน คอยซุ่มโจมตี
และคอยตัดกำลังบำรุงของทหารจีน ในปีเดียวกันกับที่ ฮือ เท่งยี่ เสียชีวิต ฮือ ม่ามี ก็ถูกฆ่าตาย ทหารจีน
แกล้งเนื้อแล้วลับเธอเป็นชิ้นๆ ในหัวนั้นยังมีผู้นำม้งอีกผู้หนึ่งที่ลุกขึ้นสู้กับจีน ณ เมืองซัวเถา มลฑลกวางตุ้ง
คือ ฮือ เหลี่ยวแตง คนม้งนับถือเป็นกษัตริย์อีกองค์หนึ่งของม้ง

ในสารคดีภาคแรกกล่าวเกริ่นไว้ว่า ระหว่างปี พ.ศ. ๒๓๙๗ - ๒๔๑๖ เป็นช่วงที่มีสงครามใหญ่ที่สุด
และยาวนานที่สุด เริ่มต้นจากจังหวัดกวางโจวที่สมัยนั้นคนจีนอันได้พ่ายแพ้ให้แก่ชาวตะวันตก และได้เก็บภาษี
อัตราที่แพงและบังคับใช้แรงงานอย่างหนักกับคนม้ง จึงเกิดการลุกขึ้นสู้ของคนม้งไปทั่ว และในปี พ.ศ. ๒๔๐๓
จีนส่งกองกำลังทหารมาเพิ่มเพื่อทำสงครามกับคนม้งที่แสบก็เจอ ในมลฑลเสฉวนกับหูหนานก็มีการเพิ่มกำลัง
อีกมากและในช่วงเวลานั้นกลุ่มทหาร ‘ไตผิง’ ซึ่งเป็นคริสตมาช่วยม้งรบกับจีน ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ กองทหารม้ง
สามารถรุกตีได้เมืองแสบก็เจอและอีกหลายเมือง ในยุคนี้นี้ผู้นำม้งคนสำคัญคือ ‘จั่งซุงเม่’ (Zangb Xongt Mil)

ซึ่งในวันที่ ๑๘ - ๑๙ เดือนเมษายน ปี พ.ศ. ๒๕๔๓ รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์จีนได้สร้างอนุสาวรีย์ให้ผู้นำม้ง คนนี้ เพื่อเป็นอนุสรณ์และการท่องเที่ยวอยู่ที่จังหวัดกวางโจว โดยจารึกอายุและวันมรณะไว้ว่า ค.ศ. ๑๘๒๓ - ๑๘๗๒ หรือ พ.ศ. ๒๓๖๖ - ๒๔๑๕

ในช่วงนั้นอีกปี พ.ศ. ๒๔๑๕ ม้งที่มีชื่อว่า ‘ท้อซานซุน’ และ ‘ท้อชินซุน’ เป็นผู้นำม้งที่ลุกขึ้นสู้ ในเขตตะวันตกเฉียงเหนือของจีน ซึ่งในเขตนี้จีนได้ส่ง ‘อันลี่เจิง’ มาอยู่อาศัยกับม้งเป็นเวลานานแล้ว เพื่อทำหน้าที่เป็นสายลับ เมื่อรู้แผนลับของม้งจึงส่งไปยังกองทัพจีน จีนจึงส่งทหารมาตัดตอนกำลังของท้อชินซุนที่ ‘จุกงซิง’ ในปี พ.ศ. ๒๔๑๐ และที่ ‘ไห่หม่า’ ในปี พ.ศ. ๒๔๒๑

ส่วนในเขตทิศตะวันออกเฉียงใต้ของจีน ผู้นำม้งที่ชื่อ ‘หย่าต้าจู’ ได้ลุกสู้และรบกับจีนหนึ่งปีเต็ม ในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นปีแห่งเสียงปืนเสียงดาบไม่เคยสงบหยุดลง โดยจีนมีแม่ทัพชื่อ ‘ซีป้อเทียน’

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๔๓ คนม้งได้ช่วยจีนรบกับญี่ปุ่นที่เข้ามารุกราน และหลังยุคนี้มาไม่นานคาดว่า ประชากรม้งทั่วประเทศจีนมีอยู่เพียง ๗ ล้านกว่าคนเท่านั้น จากที่มีอยู่มากมาย โดยคนม้งมากหลายได้อพยพลงใต้มาตามเทือกเขาสูงเรื่อยลงมาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของคนม้งกับจีนอันไม่ไข่มุขเฉพาะด้านสงครามเป็นด้านหลักเท่านั้น แต่ยังมี ด้านเกี่ยวข้องหรือเครือญาติอยู่ด้วยแม้จะไม่มากนัก ดังที่ผู้นำบ้านรักแผ่นดิน^๙ ต.ตบเต่า กล่าวไว้ว่า “สำหรับตระกูลแตกต่างกัน ของม้ง เราก็มีประวัติมาในลักษณะเดียวกันทั้งตระกูลแช่ลี หรือ แซ่ฟ้า แซ่ลี อาจมีมาก แต่แซ่ฟ้าเข้ามาในประเทศไทยก็มีประมาณ ๑๐๐ กว่าครอบครัวนี้ก็มาจากตระกูลเดียวกัน เดิมทีเป็นคนจีน ที่แต่งงานกับสาวม้งและอพยพพร้อมคนม้งลงมา...”

กล่าวได้ว่านับตั้งแต่กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จนถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ คนม้งได้เกิดมีสงครามกับราชวงศ์แมนจูและจีนอันอย่างหนัก แล้วทั้งคนม้งคนจีนที่แต่งงานกับม้งเองหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในจีน ซึ่งได้รับผลกระทบจากสงครามแล้วไม่ต้องการดำรงชีวิตด้วยสงครามจึงอพยพเดินทางเข้าสู่เขตเทือกเขาใหญ่ ในทางใต้ลงมาเรื่อยๆ หลายระลอก

ม้งกับเทือกเขาสูง

หากพิจารณาจากวิถีและควายของคนม้ง มักเกี่ยวข้องในการเช่นบูชาบรรพบุรุษในพิธีกรรมใหญ่ๆ อยู่เสมอ นอกจากนี้ คนม้งยังนิยมชมชอบการชนวัวเป็นเกมกีฬาหรือพนันกันในยามว่างจากการเกษตรในทุ่งนา (เริ่มในยุคหลังแต่ก่อนชนวัวเพื่อความสนุกเท่านั้น) ซึ่งคนม้งมีการทำนาและการเกษตรในทุ่งราบหรือพื้นที่ราบ

^๙ นายธนพล เกียรติไพยศ ผู้นำบ้านรักแผ่นดิน

มาตั้งแต่ครั้งยังตั้งบ้านเมืองในเขตที่ราบแม่น้ำฮวงโหและแยงซี กล่าวได้ว่า การทำไร่หรือการเกษตรที่ต้องถางตัดและเผาต้นไม้เป็นวิธีการเกษตรที่เกิดขึ้นใหม่จากการปรับตัวให้เข้ากับเทือกเขาสูงใหญ่ในช่วงเวลา ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา

กล่าวกันว่า หลังจากถูกกดขี่ทารุณมากกว่าศตวรรษ คนมั่งกว่าแสนคนได้เริ่มต้นอพยพเข้าสู่เขตเทือกเขาสูงของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประมาณกลางศตวรรษที่ ๒๓ หรือช่วงหลังเหตุการณ์การฆ่าทารุณผู้นำมั่งและคนมั่งไม่นานนัก มั่งเดินทางมาบนสันเขาสูงจนได้พบกับความอิสระ แต่กลายเป็นชนส่วนน้อยชายขอบของประเทศต่างๆ เสมอมา รวมทั้งได้พบจิตวิญญาณแห่งธรรมชาติของเทือกเขาสูงที่วางตัวทอดยาวลงทางใต้

บนหนทางยาวไกลในความทรงจำของคนมั่งส่วนใหญ่ มักเล่าได้แต่โครงเรื่องหลักของการอพยพ เพราะเป็นประวัติศาสตร์ความทรงจำซึ่งยังไม่มีการบินหรือศึกษาอย่างเป็นระบบโดยคนมั่งในเขตคอยยาว - ผาหม่นเอง แต่สิ่งที่มีรายละเอียดชัดเจนคือประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ที่สะท้อนให้เห็นเอกลักษณ์ของมั่งในเขตนี้นี้กับมั่งในเมืองจีน

ดังที่ นายธนพล เกียรติไพรัช บ้านรักแผ่นดิน ต.ดับเต่า บอกว่า “ประเด็นประวัติศาสตร์มั่ง (keeb kwm hmoob) พุดตามตรงว่าบรรพบุรุษมั่ง (poj koob yawm txiv) เราไม่ใช่คนไทยโดยสายเลือดจากการเล่าสืบต่อกันมา บรรพบุรุษของเราอพยพมาจากประเทศมองโกเลีย แล้วมาประเทศจีน เมื่อหลายพันปีก่อน แต่เราไม่มีเอกสารหลักฐานที่จะมาอ้างอิงและยืนยันได้... ช่วงการอพยพจากจีน นี้ผมก็ไม่ทราบรายละเอียดด้วยเช่นกัน เพราะคนสมัยก่อนนี่สงครามอย่างเดียว...”

ประเพณีพิธีกรรมที่สำคัญคือการเซ่นฆ่าควายซึ่งยังกระทำกันอยู่ในคนมั่งพื้นราบของประเทศจีน อีกทั้งยังสอดคล้องกับตำนานของจีเยอที่ใช้ควายเป็นเกราะป้องกันและเป็นสัญลักษณ์ในการต่อสู้กับจีนด้วย อย่างไรก็ตามมั่งในเขตคอยยาว - ผาหม่นแทบจะไม่ค่อยมีการเซ่นไหว้ควายแบบโบราณแล้ว ส่วนการเซ่นไหว้วัวหรือที่เรียกว่า ญูต้า ยังมีอยู่ตลอดมา ซึ่งน่าจะเกิดจากการเดินทางอพยพผ่านที่ราบสูงและเทือกเขาสูง การหาวัวมาเซ่นไหว้น่าจะง่ายกว่าควาย อย่างไรก็ตามมีหลักฐานว่าคนมั่งในจีนยังทำนาด้วยควายและวัวอยู่ในพื้นราบของจีนเหมือนกัน

การอพยพจากที่ราบลุ่มน้ำแยงซีขึ้นมาอยู่ในเขตเชิงป่าเขา สันนิษฐานว่าน่าจะเริ่มจากยุคพุทธศตวรรษที่ ๑๘ คือยุคราชวงศ์ฮั่นหรือมองโกลครองอาณาจักรจีน ต่อมาในยุคกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คนมั่งสู้รบพ่ายต้องถอยร่นขึ้นภูดอยที่สูงขึ้นมาเรื่อยๆ จนถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ คนมั่งมีศูนย์กลางอยู่ที่จังหวัดกัวยจี้อ แล้วต้องถอยร่นมาสู่ที่เทือกเขาสูงใหญ่ลึกยิ่งกว่าในเขตที่ได้ชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของคนมั่งในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ คือ กิซู (Gui - Zhou) ที่เป็นเขตภูเขาหินปูนสูงชันที่ที่ราบสูงลุ่มๆ ดอนๆ ยอดหินบางเหมือนคมดาบแหลมเหมือนฟันหมาป่า วิววนเหมือนเขาวงกต หุบเขาแคบและลึก ลำธารน้ำไหลโผล่แล้วมุดหายลงไปในดิน มีถ้ำลึกใต้ภูเขามากมาย อากาศรุนแรงในแต่ละวันแต่ละท้องที่จะต่างกันมาก อาจเจอหิมะตก หมอกลงจัดหรือฝนตกหนัก แล้วพຽນนี้แดดร้อนจัดอย่างมากเป็นเวลาหลายวัน เป็นแหล่งเพาะเชื้อไข้ป่าที่อุดมสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม การอพยพของคนม้งหรือกลุ่มเผ่าอื่นๆ ในจีน นอกจากสาเหตุด้านสงครามแล้ว ยังเกิดจากการเกิดโรคระบาด ดินจืด การทำมาหากินฝืดเคือง และการหวาดกลัวลัทธิขงจื้อด้วย บนเส้นทางเกือบ ๑,๐๐๐ ปี จากลุ่มน้ำแยงซีกลงมาถึงเขตอินโดจีน คนม้งยังพกพาความเชื่อในเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติมาจนปัจจุบัน จึงมีการบนบาน เช่นไหว้ หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับวิญญาณอีกมากมายอย่างยึดมั่น

อินโดจีนกับคนม้ง

ก่อนที่จะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของคนม้งกับคนในแหลมอินโดจีน จำเป็นต้องเกริ่นถึงสถานการณ์ระหว่างอาณาจักรจีนกับประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสียก่อน ซึ่งนอกจากประเทศหรืออาณาจักรส่วนใหญ่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เคยส่งเครื่องราชบรรณาการ เช่น ดอกไม้เงิน ดอกไม้ทองให้แก่จักรวรรดิจีนเพื่อเป็นการยอมรับในอำนาจของจีน แต่มีอิสระปกครองประเทศของตนเองเป็นอย่างดี ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ จักรวรรดิจีนจึงได้รัฐในอารักขาเป็นมณฑล โดยในปี พ.ศ. ๒๓๓๙ ได้ปราบรัฐตาลีแล้วผนวกรวมกับยูนนานเป็นมณฑลภายใต้การปกครอง

คนม้งกับเวียดนาม

ประมาณปี พ.ศ. ๒๓๔๓ และ ปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ชาวม้งเข้ามาในเวียดนามอย่างหนาแน่นผ่านทาง ดงวาน เยนบิน และกัมบา เป็นต้น เดินทางบนเทือกเขาอันนัมทางทิศตะวันตกของเวียดนามผ่านลำกาย โจปา หรืออยู่ตามเส้นทางมณฑลลาวกับเวียดนาม ส่วนหนึ่งตั้งถิ่นฐานใน ลายเจา เตียนเปียนฟู แต่อีกส่วนหนึ่งมุ่งหน้าต่อไป มีการบุกเบิกทางไปพลาจและรบไปพลาจ มีรายงานที่กล่าวอ้างโดยยัง มีอด แต่ง¹⁰ เล่าว่า ม้งเคยพยายามจะทะลวงลงมาในที่ราบของเวียดนาม ในปี พ.ศ. ๒๔๐๓ ซึ่งเป็นผลต่อเนื่องจากความวุ่นวายในยูนนาน คนม้งมุ่งสู่ปากน้ำ แต่มีขุนนางเวียดนามได้รับมอบหมายให้มาสกัดม้งก็ถูกม้งผลักไล่ส่งจนทนความอับอายไม่ไหว ถึงกับฆ่าตัวตาย ม้งรุกต่อไปจนถึงพูเยินบินในเมืองฮานอย เกิดการทารุณกรรมฆ่าฟันผู้คน แต่ภายหลังคนเวียดนามใช้ฝูงช้างออกต่อต้านและขับไล่ออกมา

ในยุคนี้เวียดนามยังไม่ได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส โดยเวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. ๒๔๓๖ หลังจากความวุ่นวายในฮานอยโดยคนม้งเพียง ๓๓ ปี ซึ่งระหว่างช่วงปีเหล่านี้ นักล่าอาณานิคมในนามของนักสำรวจชาวฝรั่งเศสก็เดินทางเข้ามาในเขตนี้แล้ว

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ คนม้งก่อกบฏในดินแดนเวียดนาม

¹⁰ หนังสือประวัติของชาวม้ง (มั่ว), โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ, กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

ซึ่งขณะนั้นอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศสในนามโคชินอินโดไชน่าหรือกลุ่มประเทศอินโดจีน เพราะผู้ปกครองขาดความเข้าใจและเห็นใจในชาวม้ง เหตุเกิดในจังหวัดหลายเจาของเวียดนาม และมีผลสะท้อนไปจนถึงประเทศลาว เขตเมืองหลวงพระบาง

โดยมีผู้นำชื่อ ปาจัย แซ่หว่าง ผู้เกิดในแคว้นตังเกี๋ยแล้วอพยพมาอยู่ในลาว ผู้ที่อ้างว่าเป็นผู้พิเศษได้รับบัญชาจากสวรรคต โดยมีพรรคพวกยุงด้วยหมายตั้งราชอาณาจักรแห่งหนึ่งให้เมืองเตียนเบียนฟูเป็นเมืองหลวง ต่อมาเขาถูกฆ่าตาย สันนิษฐานว่าเกิดจากการหักหลังกันเองของม้ง เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสให้ชื่อการรบครั้งนี้ว่า ‘สงครามพ้อมด’ หรือ ‘สงครามคนบ้า’ ทว่าเหตุผลเบื้องต้น เกิดจากแรงกดดัน อย่างหนักต่อการขูดรีดภาษีของฝรั่งเศสต่อคนม้ง อย่างไรก็ตามการกบฏครั้งนี้มีผลให้รัฐบาลนำเรื่องชนกลุ่มน้อยมาพิจารณายินยอมให้ม้งมีเขตรับผิดชอบของตนในระดับตำบลและเทศบาล โดยให้มีนายภาษีที่เป็นคนม้งและเก็บภาษีคนม้งส่งตรงแก่ฝรั่งเศสโดยตรง ไม่ต้องผ่านคนลาวหรือเวียดนามเช่นแต่ก่อน

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ ญี่ปุ่นได้เข้ายึดครองกลุ่มประเทศอินโดจีน (พ.ศ. ๒๔๘๔ - ๒๔๘๘) และต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ - ๒๔๙๗ เจ้าอาณานิคมถูกต่อต้านจากเวียดนาม กระทั่งต้องพ่ายแพ้ถอนตัว

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๕ ได้มีผู้สอนศาสนาคริสต์ซึ่งเข้ามาในเขตนี้ตั้งแต่ปีแรกของการลุกขึ้นสู้ของคนม้งในเวียดนาม โดยได้สัมผัสกับม้งเขียวซึ่งบางส่วนได้เข้าเป็นคริสต์ตั้งแต่อยู่ในประเทศจีน โดยมี เอฟ.เอ็ม. ซาวีน่า, วิลเลียม สมอลเลย์, เยฟส์ เบอร์เทรส และ ลินวูด บาร์นีย์ ร่วมกันผลิตใช้อักษรโรมันในภาษาม้ง ซึ่งเป็นที่นิยมต่อมา (The Mmong Romanized Popular Alphabet : RPA) ซึ่ง แตกต่างจากระบบการเขียนภาษาเกงกือม้ง (Keeb kwm hmooob) ซึ่งเผยแพร่โดยผู้มีบุญอีกผู้หนึ่งคือ ซอง ลู่ ย่าง (Shong Lue Yang)

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ฝ่ายเวียดนามได้ชัยชนะเด็ดขาดที่เตียนเบียนฟูจนทหารฝรั่งเศสต้องถอยร่นมา โดยการช่วยเหลือของทหารม้งที่นำโดยวังเปา ซึ่งในขณะที่เตียนเบียนฟูล้อมรอบด้วยเวียดนามและม้งฝ่ายเวียดนาม หลังจากเวียดนามกู้ชาติได้แล้วประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๐๓ ภายใต้การนำของโฮ จี มินต์ ได้ยืนยันสิทธิของคนม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยอื่นๆ ในการปกครองตนเองตามแบบของพรรคคอมมิวนิสต์ โดยจัดตั้งเขตปกครองตนเองสองเขตคือเขตไท - บัก กับ เขตเวียด - บัก มี ๒ อำเภอที่เป็นม้งทั้งหมดคือ อ.ทัวจิว และ อ.มุกังจัย ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๙ รัฐบาลเวียดนามได้เร่งระดมอาสาสมัครเข้ามาอาศัยร่วมกับชนส่วนน้อยในการเร่งผลผลิตผ่านระบบสหกรณ์กึ่งคอมมูน โดยมีอาสาสมัครนับล้านคนในเขตปกครองตนเองเหล่านี้

อย่างไรก็ตาม ดังที่กล่าวแล้ว ม้งอีกหลายกลุ่มที่ได้มุงหน้าต่อมาในเขตข่าเหนือ (หัวพัน) เขียง - ขวาง และหลวงพระบางของลาว ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๕๓ - ๒๓๖๓ ซึ่งในช่วงนั้นลาวตกอยู่ใต้อาณานิคมของฝรั่งเศส เช่นเดียวกับเวียดนาม ซึ่งได้รับแรงกดดันจากการเก็บภาษีของฝรั่งเศสผ่านเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นลาวเช่นเดียวกัน

คนม้งกับลาว

กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ม้งได้สู้รบอย่างนองเลือดกับคนขมุซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในลุ่มน้ำโขง

ตอนล่าง ชาวขมุพ่ายเพราะมีแต่ดากับธนูหน้าไม้ ต่อมากคนม้งเริ่มกระทบกระทั่งกับเจ้าหน้าที่ของฝรั่งเศส เพราะแรงบีบบังคับจากการรีดภาษีในอัตราที่แพงมาก

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๘ ม้งแซ่ลีผู้หนึ่งมีตำแหน่งเคยเป็นขุนนางจีน ได้มาตั้งหมู่บ้านของเขาเองใน อ.หนองเห็ด แขวงเชียงขวาง แต่งงานกับหญิงสามัญคนหนึ่งได้ลูกสามคน บุตรคนที่สามเป็นพ่อของตูปี ลีฟง เป็นคนเรียนเก่ง ทั้งภาษาจีน เวียดนามและฝรั่งเศส ต่อมาได้แต่งงานกับบุตรสาวของเบลิยว เยี้ยว (Npliaj Ntsaum Lauj) ซึ่งเป็นผู้นำของม้งแซ่เล่า คนสำคัญในเขตเชียงขวาง ในปี พ.ศ. ๒๔๖๑ พ่อตาได้รับลูกเขยให้เป็นเลขานุการส่วนตัว มีบุตรชื่อ ‘ตูปี ลีฟง’ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๖๒

ย้อนกลับไป ในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้เกิดปะทุของปัญหาโดยการรวมตัวกันของคนม้งในเขตเชียงขวาง ที่เห็นว่าเจ้าหน้าที่ภาษีซึ่งเป็นคนลาวได้รีดภาษีมากเกินไป แล้วยังส่งให้เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสเพียงครั้งเดียวหรือไม่ถึงครั้งด้วยเข้าไปในบางพื้นที่ คนม้งจึงรบกับเจ้าหน้าที่ลาวของฝรั่งเศส ต่อมาจึงมีการเจรจาจากเจ้าอาณานิคม ฝรั่งเศสให้คนม้งมีนายภาษีของตนเองและมี ‘ตาแสง’ หรือ กำนันดูแลคนม้งกันเอง

ส่วนสงครามผู้มีบุญซึ่งเกิดที่เวียดนามก็มีผลมาถึงในเขตลาวด้วย ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ - ๒๔๖๔ เช่นเดียวกัน และในช่วงนี้เองคือ ปี พ.ศ. ๒๔๖๖ แม่ของตูปี ลีฟง ฆ่าตัวตาย โดยกลืนฝิ่นเข้าไปเกินขนาด เบลิยวเยี้ยวฝ่ายพ่อตาโกรธมาก ไล่บิดาของตูปีออกจากตำแหน่งเลขานุการแล้วตัดความสัมพันธ์ทุกอย่างกับ แซ่ลี เบลิยวเยี้ยวไม่ได้เข้าร่วมกับสงครามผู้มีบุญ ฝรั่งเศสจึงตั้งให้เขาเป็นนายอำเภอหนองเห็ด แต่เมื่อมีเรื่องทะเลาะกับแซ่ลี ฝรั่งเศสจึงแบ่งอำเภอเป็นสองส่วน ตั้งขงตุลุกของเบลิยวเยี้ยวเป็นนายอำเภอแก่งควาย ส่วนบุตรคนโตของขุนนางจีนเป็นนายอำเภอพักบุน แต่ขงตุไม่สนใจเก็บภาษีให้ฝรั่งเศสเท่าใดนัก ขอบล่าสัตว์มากกว่า เมื่อพ่อของเขาเสียชีวิต ฝรั่งเศสจึงให้พ่อของตูปีทำหน้าที่แทน ทำให้ทั้งสองอำเภออยู่ภายใต้การดูแลจากม้ง แซ่เล่าเป็นม้งแซ่ลี

ต่อเมื่อพ่อของตูปีตายแล้ว อำนาจการปกครองแก่งควายก็ตกเป็นของตูปี ลีฟง เด็กหนุ่มที่เรียนเก่งและได้เป็นนักปกครองที่มีความสามารถ ทำให้ฝ่ายต้า น้องชายขงตุเจ็บแค้น ในห้วงเวลานี้รัฐบาลลาวได้ให้ชาวม้งมีการปกครองตนเอง โดยก่อนปี พ.ศ. ๒๔๘๘ มีกำนันที่เป็นชาวม้งถึง ๑๗ คน โดยส่วนใหญ่ ฝรั่งเศสจะตั้งให้ม้งที่ไม่มีส่วนในสงครามคนบ้าตามคำของอาณานิคมเป็นกำนัน

ในช่วงสงครามญี่ปุ่นเข้ายึดลาว ตูปีสนับสนุนฝรั่งเศสให้ตั้งพลร่มลงในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ที่เชียงขวาง ส่วนฝ่ายต้า แซ่เล่าเข้าร่วมกับฝ่ายต่อต้านฝรั่งเศส รากของความขัดแย้งที่เกิดจากระบบแบ่งแยกและปกครองของฝรั่งเศส แม้จะสงบลงช่วงหนึ่งในยุคหลังที่ญี่ปุ่นพ่ายแพ้สงคราม รัฐธรรมนูญของประเทศลาว ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ให้การยอมรับชนกลุ่มน้อยเป็นพลเมืองอย่างเป็นทางการ ให้นับเป็นคนลาวทั้งหมด โดยคำว่า ‘แม่่ว’ ให้เลิกใช้ เปลี่ยนเป็น ‘ลาวสูง’ คือคนลาวที่อยู่บนที่สูง ส่วน ตูปี ลีฟง ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรคนเดียวจากชนกลุ่มน้อยในรัฐสภาของลาว

อย่างไรก็ตาม สถานการณ์แม้จะดีขึ้นแต่การปลดปล่อยประเทศลาวของแนวลาออิสระหรือพรรค

ประชาชนปะติวีดลาวยังเคลื่อนไหว โดยสุภานวงค์หรือเจ้าชายแดงได้ติดต่อกับฝ่ายดำซึ่งเป็นผู้นำมั่ง กับสีทน โคมาตันซึ่งเป็นผู้นำขาวขมุ ทั้งสองเคยถูกจับในข้อหากบฏ แต่หลบหนีออกมาได้ ในขณะที่เดียวกันเจ้าสุภานวงค์ก็ได้ทำสัญญาพันธไมตรีกับเวียดนามและกัมพูชา โดยการนำของโฮ จี มินต์

กระทั่งในวันที่ ๑๖ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ลาวประกาศเอกราชจากฝรั่งเศส และเจ้าสุภานวงค์เป็น นายกรัฐมนตรีในปีถัดมาเดือน พ.ย. ฝ่ายดำและ สีทนได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี

แม้จะมีเอกราชแล้วแต่อำนาจของฝ่ายนิคมฝรั่งเศสซึ่งสำแดงผ่านกษัตริย์ลาวในสมัยนั้น และผ่านทาง สุวรรณพума ฝ่ายพรรคประชาชนปะติวีดลาวยังเคลื่อนไหวต่อไปโดยมีกำลังหนุนจากเวียดนามต์

ประธานาธิบดีเคนเนดีตัดสินใจส่งซีไอเอ (CIA) เข้ามาฝึกนักรบกองโจรเช่นเดียวกับยุทธวิธีของฝ่าย ประเทศลาวในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ โดยได้คัดเลือกเอานายทหารยศนายพันที่ชื่อว่า เปา โดยเขามี วิศวกรรมในการดำเนินการรุมตีของทหารฝ่ายเป็นกลางของร้อยเอกกองแล ณ พุ่งโหหิน ในขณะที่ทหารคนอื่นๆ หนีหมด เขาจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้บัญชาการทหารภาค ๒ ของลาว โดยมีกองบัญชาการที่ล่องแจ่งและ ตั้งฐานทัพแห่งหนึ่งที่ซาทอง กองทัพภาค ๒ ได้แยกออกจากกองทัพหลวงของลาว แต่อยู่ในการควบคุม ของซีไอเอ และสนับสนุนอาวุธ เครื่องบิน เสบียงกรัง จากหน่วยช่วยเหลือและพัฒนาของสหรัฐฯ (USAID) ซึ่งมีภารกิจเพียงแค่การช่วยเหลือผู้ลี้ภัยเท่านั้น นอกจากนี้บริษัทแอร้ออเมริกาซึ่งเป็นบริษัทพลเรือนได้รับจ้าง ขนส่งด้วยเครื่องบินขนาดเล็กราว ๒๐๐ เครื่อง ด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๑๐ กองทัพของวังเปาสามารถรบและควบคุมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของลาวเกือบทั้งหมด แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้รุกกลับโดยการสนับสนุนของเวียดนาม และ ตีพื้นที่ที่กลับคืนได้ทั้งหมดใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งในช่วงนั้นในเวียงจันทน์ ตู บี ลีฟง ได้เป็นรัฐมนตรีและสมาชิก สภากลางมนตรี ส่วนตูเยน ลีฟง ได้เป็นประธานศาลฎีกา ในยุคนี้นี้มีที่สนับสนุนรัฐบาลลาวกับสหรัฐอเมริกาได้ เป็นเจ้าแขวง ๑ คน เจ้าเมือง ๔ คน และตาแสง ๒๔ คน นายบ้านอีกจำนวนมาก และลูกหลานมั่งกำลังจะ เป็นปัญญาชนอีกหลายสิบคน

คนลาวส่วนใหญ่เริ่มอึดอัดและเกรงกลัวอำนาจของมั่ง เช่นเดียวกับที่ทหารลาวฝ่ายนิคมกษัตริย์ก็อึดอัด ต่อบทบาทของนายพลวังเปา ยิ่งเมื่อสหรัฐอเมริกาประชาชนเริ่มต่อต้านสงครามและเบื่อหน่ายกับการรบที่ไม่มี วันสิ้นสุดนี้ เจ้าสุวรรณาพумаจึงประนีประนอมทุกฝ่าย รัฐบาลอเมริกาถอนตัวหยุดให้ความช่วยเหลือทั้งรัฐบาล ลาวและการทหาร ในวันที่ ๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ แล้วกองทัพปะเทศลาวหรือพรรคคอมมิวนิสต์ลาว ก็เคลื่อนทัพเข้าสู่เวียงจันทน์ วังเปาลาออกจากนายพลของกองทัพ แล้วอพยพลูกน้องกับครอบครัวหนีภัย ขึ้นเครื่องบินมายังฐานทัพอุดรธานีของไทยในปี พ.ศ. ๒๕๑๘ คลื่นผู้อพยพโดยส่วนใหญ่เป็นคนมั่งจากลาว และคนลาวอื่นๆ ในประเทศลาวได้อพยพมาอาศัยในประเทศไทย ทั้งที่หนองคายและน่าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ ซีไอเอและยูเอสเดและทหารรับจ้างหรือเจ้าหน้าที่ทหารครูฝึกที่มาจากไทย อพยพในชุดสุดท้ายในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๑๙

ในวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ รัฐบาลไทยโดยกระทรวงมหาดไทยได้ลงนามข้อตกลงช่วยเหลือผู้ลี้ภัย ทุกคนตั้งแต่เริ่มจนถึงเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ กับสหประชาชาติที่กรุงเทพฯ ผู้ลี้ภัยครึ่งหนึ่งเป็นคนม้ง สหรัฐอเมริการับผู้อพยพชุดของวังเปาและผู้ปฏิบัติงานช่วยเหลือสหรัฐอเมริกา

นับตั้งแต่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้ตั้งขึ้นในวันที่ ๔ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ คนม้งอย่างฝ่ายดำหรือที่คนลาวเรียกว่า ไฟต่าง และคนขมอย่างสีทนต์กับผู้นิยมในคอมมิวนิสต์ย่อมได้รับการตอบแทน ทั้งสองได้เป็นรองนายกรัฐมนตรี ส่วนผู้ที่นิยมฝ่ายเสรีที่ตกค้างก็ถูกคิดบัญชี บางส่วนยังต่อสู้ ต่อมาในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนตูปี ลีฟง ได้ถูกนำไปสัมมนาที่จำหนือแล้วสาปสูญไปนับแต่บัดนั้น

ประเทศไทยกับม้ง

ผู้นำผู้อาวุโสบ้านรักแผ่นดิน¹¹ ต.ต๋บเต่า อ.เทิง จ.เชียงราย เล่าว่า “พ่อผมก็อพยพมาจากประเทศลาวเหมือนกัน แล้วก็มาอาศัยกันอยู่ในบริเวณภูซี้ฟ้า (roob tsua ntab) บ้านพญาพิภักดิ์ (roob iav laj) บ้านขุนด้า แล้วก็มาย้ายอยู่ที่บ้านรักแผ่นดิน ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๐ พุดตามตรงสมัยนั้นไม่รู้หรอกว่า เราอยู่ในแผ่นดินไหน สมัยไหน เราอยู่ในป่าในเทือกเขาสูงมาตลอด แต่หากคำนวณตามอายุและรุ่นที่อพยพเข้ามา อย่างจากปู่ จนมาถึงรุ่นผมและรุ่นลูกผมก็ประมาณ ๒๐๐ ปี ซึ่งอาจเทียบได้ว่าอยู่ประมาณช่วงต้นกรุงรัตนโกสินทร์ แต่เราไม่มีหลักฐาน แต่บรรพบุรุษแรกเริ่มเราน่าจะสันนิษฐานได้ว่าอยู่ในประเทศจีน สมัยนั้นแต่ละมณฑลต่างก็มีเจ้าเมืองเป็นของตนเองและม้งเราก็มีเรื่องบาดหมางกับคนจีนเหล่านั้น จึงได้มีการสู้รบและอพยพกันมาตลอด ทำให้พิธีกรรมการฝังศพของชาวม้งเรามีลักษณะแตกต่างออกไปหลายแง่มุม”

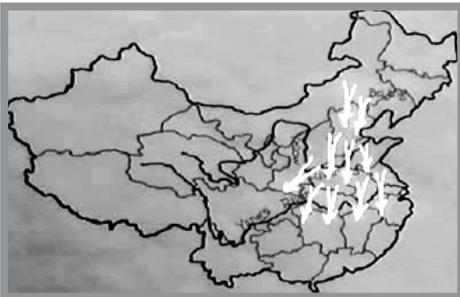
แม้จะมาถึงแผ่นดินไทยบนเทือกเขาสูงอย่างไม่รู้ตัว แต่คนม้งก็ยังจดจำอดีตที่สืบทอดกันปากต่อปากว่า ด้วยการอพยพมาจากแผ่นดินจีนและความขัดแย้งบาดหมางกับคนจีนอื่น ที่ถ่ายทอดมาอยู่ในรูปรอยของพิธีกรรมการฝังศพ

จากเวียตนามยังลาว แล้วเดินทางต่อมา ข้ามแม่น้ำโขง แล้วขึ้นภูตอยสูงในภาคเหนือของไทย การอพยพในช่วงนี้มี ๔ สาย คือ

สายแรก อพยพมาจากยูนนาน ผ่านเมืองหล้า ในเขตปกครองตนเองของชนลื้อสิบสองปันนา มาพักอาศัยหลวงน้ำทา อุดมไซ ในลาว แล้วข้ามโขงมายังเทือกเขาที่เชื่อมเป็นส่วนหนึ่งของเทือกเขาหลวงพระบาง ซึ่งปัจจุบันมีสันปันน้ำของแนวเทือกเขานี้กั้นเขตไทย - ลาวของ จ.เชียงราย จ.พะเยา และ จ.น่าน

สายที่สอง อพยพเชื่อมต่อมาจากเขตภาคเหนือของเวียตนาม เข้ามายังพงสาลี จำหนือ (หัวพัน) เชียงขวาง แล้วมายังหลวงพระบาง ข้ามแม่น้ำโขงมายังเขตไชยะบุรีแล้วใช้เทือกเขาหลวงพระบางเป็นแนวอพยพ เข้าพื้นที่ด้านในของประเทศไทย

¹¹ นายสมชัย วงศ์ภาไพศาล

1	2	1-4 ภาพรูปปั้นจีเยอและภาพการต่อสู้ของจีเยอกับผู้นำจีนฮั่น
3	4	
5	6	5-6 ภาพรูปแบบการเคลื่อนย้ายของคนม้งและที่ตั้งของประเทศซาเมีย
7		7 ภาพลักษณะโลงศพม้งในจีนที่เก็บรวมกันในถ้ำ

ภาพโดย Hmong ABC

สายที่สาม มาจากยูนนานผ่านเทือกคอยในเชียงรุ่ง สิบสองปีนา แล้วเข้าไปยังเทือกเขาของรัฐฉาน ตอนเหนือ เข้าสู่เทือกเขาในพม่า ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก

สายที่สี่ กล่าวกันว่าข้ามมาน้อยที่สุด จากภูเขาควายตอนเหนือของเวียงจันทน์ในลาว เลาะสายภูมาจน ถึงแม่น้ำโขง แล้วข้ามมายังแนวภูเขาเข้ามายังแผ่นดินไทยแถบจังหวัดเลย

หากนับจากเรื่องเล่าคนม้งเข้ามาในไทยตั้งแต่ ๒๐๐ ปีที่แล้วเป็นอย่างน้อย โดยเข้ามาตามสายแรก ซึ่งเป็นพวกแรกและมากที่สุด ส่วนใหญ่มาตั้งหลักในเขตแนวเทือกเขาหลวงพระบางด้าน อ.เชียงของ อ.เทิง อ.ภูซาง อ.เชียงคำ อ.จุน อ.ปง และไล่ไปจนถึงเมืองน่าน ประมาณปีที่คนม้งกลุ่มแรกเข้ามาในเขตนี้ว่าอยู่ใน ช่วงปี พ.ศ. ๒๓๘๓ - ๒๔๒๓ โดยศูนย์วิจัยชาวเขาเชียงใหม่ระบุชัดขึ้นอีกว่าราวปี พ.ศ. ๒๓๙๓

ต่อมาจากเชียงของเดินไปตามสันดอยยาว - ผาหม่น - ผาจี คือเขตการเคลื่อนย้ายสำคัญของม้ง เขตน่าน แล้วเคลื่อนย้ายอีกครั้งผ่านอุตรดิตถ์ไปยังรอยต่อสามจังหวัดคือ พิชณุโลก เลย เพชรบูรณ์ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง อพยพจากเทือกเขาสูงในเขตเชียงราย - พม่า เข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ - แม่ฮ่องสอน นี่นับว่าเป็นการอพยพภายใน ครั้งแรกในไทย ส่วนการอพยพใหญ่อีกสองครั้งไปยังเขตจังหวัดตาก กำแพงเพชร และนครสวรรค์ คือม้งจาก จังหวัดน่านย้ายไปในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ ส่วนการอพยพทางไกลจากม้งเชียงของไปยังจังหวัดตาก เกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ม้งที่อพยพมาตั้งหมู่บ้านต่ำสุดในภาคพื้นดินทวีปเอเชียอยู่ที่บ้านแม่กาลี ต.ลาดยาว จ.นครสวรรค์ หากไม่นับรวมม้งที่มาอยู่ถ้ากระบอกที่เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ และยังมีจำนวนมากขึ้นหลังลาวแตกใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ ซึ่งปัจจุบันได้อพยพไปยังสหรัฐอเมริกา แต่ยังมีเหลืออยู่ที่ถ้ากระบอกอีกบางส่วนอยู่ช่วงหนึ่ง แล้วถูกส่ง กลับประเทศลาวในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ กับอีกส่วนอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่บ้านธารทอง อ.เชียงแสน จ.เชียงราย คนม้งเข้ามาสู่ดินแดนภาคเหนือของไทยในสมัยที่คนไทยยังไม่รู้ว่าม้งเข้ามา อีกทั้งโดยทั่วไปแล้วพื้นที่ ป่าเขาภูคอยคนตระกูลไท - ลาว ไม่นิยมไปตั้งหลักแหล่ง มีเพียงคนขมุที่อยู่บริเวณเชิงดอย ส่วนบนดอยมีลักษณะ ปากาเกอญออาศัยภูคอยเช่นเดียวกันแต่อยู่ในระดับความสูงไม่สูงเท่าคนม้ง ในยุคที่จำนวนประชากรมีน้อย คนม้งเข้ามาสู่ดินแดนไทยแล้วจนต่อมามีคำกล่าวว่า “ฟ้าเป็นของนก น้ำเป็นของปลา ภูเขาเป็นของม้ง”

รัฐบาลและเจ้าหน้าที่รัฐไทยเริ่มให้ความสนใจในคนม้ง หลังจากเริ่มมีความตื่นกลัวต่อภัยคอมมิวนิสต์ ในขณะที่ยอเมริกาเริ่มเข้ามาแสดงบทบาทต่อเรื่องนี้อย่างชัดเจนในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยก่อนนี้รัฐไทยที่ไม่สามารถ ขยายอำนาจหน้าที่ไปถึงชายแดนแล้วปล่อยให้ชนชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่อย่างอิสระ ทำให้ชาวม้งถูกสงสัยว่าฝักใฝ่ คอมมิวนิสต์ นอกจากนี้ด้วยเหตุการณ์ทำมาหากินแบบเผ่าไร่ปลูกพืชไร่บนที่สูง ย่อมถูกมองอย่างสงสัยและไม่พอใจจากคนพื้นราบ เมื่อแม่น้ำหลายสายมีน้ำลดลง อีกทั้งการที่คนม้งปลูกฝิ่นในภูคอยสูงด้วย ทำให้รัฐไทย มีนโยบายส่งเสริมและแข่งขันมวลชนกลุ่มน้อยที่อยู่ในเขตป่าเขากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยให้ ตำรวจตระเวนชายแดนมีหน้าที่ในการสอดส่องชนกลุ่มน้อย รักษาความสงบ รักษาโรค สร้างโรงเรียน พัฒนา เกษตรกรรมและการคมนาคมในเขตชายแดน

ต่อมามีการออก พรบ. ฉบับวันที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ห้ามมิให้มีการปลูกฝิ่นอย่างทันที ยิ่งทำให้

คนมั่งได้รับความทุกข์ยาก (ซึ่งแต่ก่อนในเมืองจีนและลาวในอดีตสมัยอาณาจักรมณฑลพวกเขาปลูกฝิ่นได้) โดยเป็นผลข้างเคียงจากการเก็บภาษีที่แพงอย่างโหดร้ายและมีผลสืบเนื่องต่อการต่อสู้สงครามและการอพยพที่ผ่านมา

ในปีเดียวกันนี้ งานหลายส่วนของ ตชด. ถูกโอนมายังคณะกรรมการกลางสงเคราะห์ชาวเขาขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย พร้อมศูนย์พัฒนาชาวเขาตอยมุเซอ จ.ตาก ก็เกิดขึ้น มีการแจกสิทธิในที่ดิน ชักจูงให้เลิกเร่ร่อน ต่อมามีการตั้งอีกหลายศูนย์ เช่น จ.เชียงใหม่ จ.เพชรบูรณ์ จ.พิษณุโลก จ.เลย และ จ.เชียงราย ส่วนงานด้านวิชาการความรู้ของคนบนพื้นที่สูงได้ตั้งขึ้นใน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๐๗ คือศูนย์วิจัยชาวเขา ส่วนด้านความเชื่อจิตวิญญาณมีโครงการเผยแพร่พุทธศาสนาของพระธรรมพุด เริ่มในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ มุ่งสร้างสัมพันธ์อันดีระหว่างคนพื้นราบกับคนบนพื้นที่สูง มีศูนย์กลางอยู่ที่วัดสีเสียดา จ.เชียงใหม่ ซึ่งผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูงหลายคนในปัจจุบันมักเป็นลูกศิษย์ของวัดนี้

โดยโครงการที่ดำเนินงานกับกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเกือบทั้งหมดในยุคปี พ.ศ. ๒๕๔๘ - ๒๕๑๘ ทั้งฝ่ายพลเรือนทหารได้รับการสนับสนุนหลักจากสหรัฐอเมริกา รวมทั้งการสนับสนุนและเขียนนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่แผนที่ ๑ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ที่ผ่านมา

1	2
3	

- 1 ภาพวาดผู้นำม้งในยุค พ.ศ. ๑๙๗๙ คือลีเที่ยงป้อ และมั่งนึ่ง
- 2 ภาพรูปอนุสาวรีย์จางซูเม่ (๒๓๖๖ - ๒๔๑๕)
- 3 ภาพรูปวาดของซือหม่ามี นักรบหญิงม้ง

ภาพโดย Hmong ABC

บทที่ ๓

นามว่าดอยยาว - ผาหม่น

(การตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในดอยยาว - ผาหม่น
ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง)¹²

๓ = เป็ (Peb)

พวกเรา : มนุษย์ชายหญิงและเด็ก

---

¹² ร่างแรกเขียนโดยนักวิจัยชาวบ้าน ดิสกร แซ่ท้อ

ดอยยาว - ผาหม่นเป็นชื่อของอาณาบริเวณชายแดนของจังหวัดเชียงราย คือพื้นที่ดอยสูงส่วนใหญ่ใน ต.ปอ อ.เวียงแก่น ต.ตับเต่า อ.เทิง และบางส่วนของ ต.ยางฮอม อ.ขุนตาล อยู่ระหว่างดอยยาวที่วางตัวขนานกับลำน้ำอิงจากบ้านปากอิงใต้ไปสู่อำเภอเทิง กับดอยผาหม่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแนวเทือกเขาหลวงพระบาง จากบ้านห้วยลึกสู่ภูชี้ฟ้า ไปสู่ อ.ภูซาง และ อ.เชียงคำ จ.พะเยา บริเวณนี้เคยเป็นพื้นที่สู้รบระหว่างรัฐไทยกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เรียกกันว่า เขตงาน ๘

พื้นที่ดอยสูงสลับหุบเขาและเต็มไปด้วยไม้ใหญ่ตามระบบนิเวศสูงในระดับ ๑,๐๐๐ เมตร บนสันเทือกเขาหลวงพระบางบริเวณผาตั้งถึงภูชี้ฟ้าได้มีคนม้งมาอาศัยตั้งครัวเรือนอยู่แล้วอย่างที่คนพื้นราบเองไม่รู้ตัว พื้นที่นี้ยังขึ้นกับเจ้าเมืองเชียงของ และเป็นยุคเปลี่ยนผ่านจากอาณาจักรล้านนาสู่อาณาจักรของสยาม ในราวประมาณปี พ.ศ. ๒๔๒๓ มีม้งแซ่ลิกกลุ่มหนึ่งมาตั้งบ้านเหนือบริเวณริมโพธิ์เงิน หมู่ ๑๑ ต.ปอ อ.เวียงแก่น ใกล้ภูชี้ฟ้า เรียกบ้านนี้ว่า ‘หาบอ’ แปลว่า พื้นที่แสงตะวันสาดส่องไม่ถึง หรือพื้นที่อับแสง ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่แล้วว่า ต่อมามีการอพยพโยกย้ายไปอีกหลายพื้นที่ นอกจากนี้ในแนวด้านทิศตะวันออกของดอยยาว บริเวณบ้านพญาพิภักดิ์หรือในชื่อเดิมว่า ‘เตี้ยปอ’ มีม้ง แซ่ย่าง มาตั้งบ้านเรือนในราวปี พ.ศ. ๒๔๔๐ ส่วนบริเวณทิศใต้ของภูชี้ฟ้าในแนวผาหม่นมีการตั้งบ้านเรือน ราวประมาณ ปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ชื่อว่า ‘บ้านพญาเลาอู’ ส่วนบริเวณผาหม่นตั้งบ้านเรือนมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๓๒ โดยอยู่ใกล้ต้นน้ำห้วยคุ ซึ่งต่อมามีชื่อว่าบ้านห้วยคุ (เก่า) ส่วนทางทิศเหนือไปตามสันดอยผาตั้งเหนือขึ้นไปไม่มาก เล่ากันว่าเป็นบ้านเก่าของม้งที่มาตั้งบ้านเรือนในประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เรียกบ้านว่า บ้านห้วยกุก ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของเจ้าเมืองเชียงของแล้ว เปลี่ยนเจ้าเมืองเป็นนายอำเภอคนแรกของเชียงของ คือเจ้าพญาจิตวงษ์วรยศ รั้งยี (เสียชีวิตในปี พ.ศ. ๒๔๖๗)

จากการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาว - ผาหม่น ค้นพบและได้รับการยืนยันจากผู้อาวุโส คนม้งหลายท่านในเวที ๓ ปี การเรียนรู้พื้นฟูนิเวศวัฒนธรรมชุมชนดอยยาว-ผาหม่น ขบวนการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นสู่ การปฏิรูปประเทศไทย ในวันที่ ๙ - ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๔ ณ บ้านร่มฟ้าผาหม่น¹³ ต.ปอ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย ว่าแนวเทือกผาหม่นมีคนม้งมาตั้งอยู่ช้านานแล้ว ผาหม่นคือผาที่คนม้งมาตั้งอยู่จนคนไตหรือคนเมืองและคนไทยในยุคต่อมาออกเสียงเป็น “ผาหม่น”

พื้นที่ดอยยาว-ผาหม่น คือพื้นที่รอยต่อระหว่าง อ.เทิง อ.เวียงแก่น และ อ.ขุนตาล มี ต.ปอ อ.เวียงแก่น ต.ตับเต่า อ.เทิง และบางส่วนของ ต.ยางฮอม อ.ขุนตาล ปัจจุบันมีแหล่งท่องเที่ยวชมความงามธรรมชาติชื่อดังหลายที่ เช่น ภูชี้ฟ้า (สูง ๑,๖๒๘ เมตรจากระดับน้ำทะเล) ซึ่งเดิมมิได้ชื่อ ภูชี้ฟ้า มาเป็นชื่อภูชี้ฟ้าในยุคหลังสงครามเย็นแล้วที่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว อีกชื่อแหล่งท่องเที่ยว “ผาตั้ง” ซึ่งมีชื่อหลังจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน โดยหมู่บ้านผาตั้งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านจินคณะชาติหรือจีนฮ่อ (ยูนานิส) หลังจากอาสาสมัครไทยรบกับพลพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เขตงาน ๘ แล้วได้รับการตอบแทนจากรัฐบาล

¹³ ร่มฟ้าเป็นชื่อในภายหลังการต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ยุติลง

เมืองลูกหลวง ของเชียงแสนมาก่อน จึงไม่มีการรบกัน แต่ในพื้นที่ลุ่มน้ำจากผาแลถึงแจมป้อมมีเจ้าหลวงเวียงแก่นเป็นใหญ่ ด้รบกับทัพพญามังรายจนพ่าย ผู้คนล้มตายจำนวนมากจนเลือดไหลนองบริเวณทุ่งใกล้ดงเวียงแก่นจนได้ชื่อว่า ทุ่งควา แล้วเมืองก็ร้างไป

คนลื้ออพยพติดตามเจ้ารามะเสนบุตรเจ้าอาริยะซึ่งมาฟื้นฟูเมืองเชียงของในปี พ.ศ. ๒๓๕๘ หลังจากสิ้นสุด อิทธิพลพม่าในเชียงแสนในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ โดยคนลื้อมาตั้งบ้านในห้วงเวลาต่อมาอีกหลายกลุ่มในที่ราบลุ่มน้ำยาวตั้งแต่ บ้านผาแล (เมืองผาแลเดิม) บ้านปางหัด บ้านปอ ไปจนถึงที่บ้านหลายงาว คนลื้อเหล่านี้ขึ้นตรงต่อเมืองน่าน เช่นลื้อบ้านปอซึ่งอพยพมาจากบ้านนาโฮ เมืองน่าน อย่างไรก็ตาม ในลุ่มน้ำยาวมีกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมคือก่ามหรือขมุตั้งบ้านเรือนและชุมชนอยู่ตามเชิงดอยสายห้วยต่างๆ ของแม่น้ำยาว และมีที่ติดตามคนลื้อเมืองน่านมาด้วยก็มีหลายชุมชน

ในลุ่มน้ำยาวซึ่งมีต้นน้ำมาจากดอยยาวและผาหม่นมีคนไตสร้างบ้านแปงเมืองมาก่อน ในยุคต่อมาคือคนลื้อเข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ราบลุ่มห้วยสาขาต่างๆ คนก่ามก็ติดตามมาในจำนวนไม่น้อยที่มาจากเมืองน่านมาตั้งถิ่นฐานในเชิงดอยสูงขึ้นมา เมื่อคนกลุ่มต่อมาทั้ง เมี่ยน (เย้า) และ ม้ง ซึ่งอพยพมาตามสันเขาจนมาถึงดอยยาวผาหม่น ก่อนหรือหลังพุทธศตวรรษที่ ๒๔๐๐ เป็นต้นมา

ผู้คนบนดอยยาว-ผาหม่นที่มาอาศัยตั้งชุมชนมาจนทุกวันนี้ไม่ใช่มีเฉพาะคนม้งเท่านั้น ยังมีคนเมี่ยนซึ่งเป็นกลุ่มที่น่าจะอพยพมาในช่วงรุ่งเรืองคราวเดียวกัน ม้งและเมี่ยนมีตระกูลภาษาของตนเอง ร่วมสาแหรกกันในสายภาษา ‘ม้ง-เมี่ยน’ คนเมี่ยนส่วนใหญ่พูดภาษาม้งได้ แต่ม้งน้อยคนที่พูดภาษาเมี่ยนได้ คนเมี่ยนตั้งชุมชนในปัจจุบันที่บ้านหนองเตา บ้านหนอง บ้านห้วยปอ และบ้านไทยพัฒนา อย่างไรก็ตาม ในเอกสารประเทศลาว เช่นพงศาวดารลาวของมหาสีลา วีระวงส์ ได้กล่าวถึงการยกทัพของเจ้าฟ้ารุ่งมกษัตริย์ล้านช้างมาตีเมืองเชียงแสนโดยตีเมืองเชียงของในปี พ.ศ. ๑๘๙๗ แล้วทำบัญชีทหารในเขตที่ได้แล้วในเมืองปากทา มีลาวสี่แสนคน พวกย้าวและแกวมี่หนึ่งแสนคน¹⁵... ทำให้เห็นได้ว่า คนเย้าเข้ามาในเขตเมืองเชียงของมาเป็นเวลานานแล้วเช่นกัน

กลุ่มชนสุดท้ายคือกลุ่มจีนฮ่อที่เข้ามาตั้ง บ้านเรือนในสมัยสงครามระหว่างรัฐไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย โดยเป็นนักรบรับจ้างจากกองพล ๙๓ และ ๙๔ ก็มินตั้ง ตามเงื่อนไขที่รัฐไทยและซีไอเอให้มารกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เขตงาน ๘ และคนม้งฝ่าย พคท. ซึ่งเมื่อรบชนะแล้วด้วยสัญญาการได้สิทธิพลเมืองที่ดินและที่อยู่อาศัย คนจีนฮ่อตั้งชุมชนที่ผาตั้งในเขตที่ยึดมาได้จากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นต้นมา

การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกในเขตดอยผาหม่นแห่งแนวเทือกเขาหลวงพระบางมีคนม้งมาตั้งถิ่นฐานในยุคประมาณสองร้อยปีที่ผ่านมา ด้วยพื้นราบและเชิงดอยมีคนดั้งเดิมอาศัยอยู่ก่อนแล้วจึงเหลือเพียงพื้นที่ดอยสูงสุดในขณะเดียวกันพื้นที่ดอยสูงเหล่านี้เหมาะแก่การปลูกฝิ่น และทำไร่ข้าว กับอาศัยป่าธรรมชาติในการยังชีพ

¹⁵ สีลา วีระวงค์, ประวัติศาสตร์ลาวแต่โบราณถึง ๑๙๔๖, เวียงจันทน์, หอสมุดแห่งชาติ, ๒๐๐๑

การปลูกฝิ่นของคนม้ง เริ่มมาตั้งแต่ครั้งในแผ่นดินจีน ด้วยทำเลที่ตั้งเย็นชื้นเหมาะกับฝิ่น สันนิษฐานว่า เมื่อคนม้ง ได้สัมพันธ์กับนครปไตผิง ที่รบกับจีนตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๐๓ และการเก็บภาษีที่โหดร้ายของทั้งจีนและเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส ทำให้การตอบสนองในสิ่งที่ง่ายที่สุดคือการปลูกฝิ่นเพื่อได้เงินสดหรือเงินทองมาใช้เสียภาษี

โดยผู้นำฝิ่นเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงคืออังกฤษ บริเวณที่เคยปลูกฝิ่นในสันดอยยาว - ผาหม่น เราสามารถสังเกตจากพื้นที่นั้นมีการเก็บหินกองตั้งเป็นแนวเหมือนคันกัน เพราะดินร่วนซุยดีเหมาะแก่การปลูกฝิ่น คนม้งยังใช้ฝิ่นเป็นยารักษาโรคและผ่อนคลายจากการทำงานและสงครามด้วย การเก็บภาษีในสมัยอาณานิคมฝรั่งเศสสร้างรายได้ให้เจ้าอาณานิคม ในขณะที่เดียวกันก็สร้างแรงกดดันลุกขึ้นสู้และการแตกแยกของคนม้ง โดยมีฝิ่นเป็นแหล่งที่มาของภาษีด้วย ส่วนในแผ่นดินไทย มี พรบ. ห้ามปลูกฝิ่นในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ และยังเป็นแรงกดดันให้คนม้งอยู่บนพื้นที่ดอยสูงอย่างยากลำบากมากยิ่งขึ้น โดยก่อนนี้การปลูกฝิ่นได้เพราะมีกฎหมายอนุญาตให้ปลูกเป็นไร่ยาหลวงในเขตแนวเทือกเขาหลวงพระบาง หลวงหรือรัฐบาลเก็บภาษีโดยตรงพร้อมรับซื้อไปใช้ทำยาและเสพในโรงยาฝิ่น

นอกจากปัจจัยการตั้งชุมชนบนภูสูงแล้ว การเลือกที่ตั้งชุมชนของคนม้งยังมีการดู ‘ล่งเมะ’ หรือ ‘ฮวงจู้ย’ ผู้เฒ่าผู้แก่เล่าว่า บรรพบุรุษสอนให้เลือกทำเลที่มีภูเขาล้อมรอบแต่มีจุดที่มองเห็นข้าศึกได้ ที่ซึ่งมีภูเขาสูงขึ้นมาโดดๆ จะไม่เลือกถือว่าไม่ดี เพราะโล่งเด่นจนข้าศึกเห็นได้ ปัจจัยต่อมาคือเลือกในตำแหน่งที่ใกล้น้ำไหลตลอดปี หรือน้ำอยู่ไม่ไกลนัก สันดอยที่เป็นที่ราบเพียงอย่างเดียวจะไม่เลือก อีกทั้งให้เลือกในพื้นที่หุบกันกระทะซึ่งมองจากข้างบนก็ไม่เห็น มองจากข้างล่างก็ไม่เห็น ดังนั้นปัจจัยการเลือกทำเลที่ตั้งนอกจากความสูงในการทำมาหากินแล้วจำเป็นต้องมีพื้นที่สูงที่สามารถพรางตัวจากข้าศึกและมีน้ำอุดมสมบูรณ์

ในยุคแรก ชุมชนม้งมีวิถีชีวิตดำรงอยู่กับธรรมชาติ มีความผูกพันและเติบโตจากธรรมชาติ ทำให้ม้งมีความเชื่อเคารพในธรรมชาติ มีการนับถือเจ้าป่า เจ้าแห่งภูเขา เจ้าแห่งน้ำหรือต้นน้ำ เพราะเชื่อว่าธรรมชาติเป็นชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตรอบข้าง ฝิ่นป่านั้นจะมีเจ้าแห่งป่าปกป้อง และรักษาบริเวณเขตต้นน้ำนั้นเป็นที่อยู่อาศัยของเจ้าที่แห่งน้ำคือมังกร เป็นต้น เพราะฉะนั้นใครที่จะไปทำลายป่า ตัดต้นไม้ใหญ่ๆ โดยไม่มีเหตุผลไม่ขออนุญาตจะถูกรังควาน ทำให้มนุษย์อาจล้มป่วยเสียชีวิตได้

คนม้งแบ่งป่าและพื้นที่เป็นหลายประเภท แต่ในปัจจุบันแบ่งได้อย่างน้อย ๓ แบบคือ ๑)พื้นที่ราบบนที่สูง (Teb tiag teb tus) เป็นบริเวณที่ราบซึ่งน้ำสามารถไหลมาท่วมถึงได้ และมีสายน้ำไหลผ่าน เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับ การเพาะปลูก ๒)ป่าบริเวณที่ลุ่มสลับเนินดอน (Roob muaj sab) อากาศร้อนจัดต้นไม้เป็นไม้ประเภทผลัดใบ ๓ ประเภท คือ

๒.๑)บริเวณที่เป็นดินผสมทรายและหิน ต้นไม้ต้นแคระแกรนต้นเล็ก เป็นบริเวณที่ไม่เหมาะสมสำหรับการทำ เกษตรกรรม ป่าไม้เป็นไม้ผลัดใบในฤดูร้อน

๒.๒)บริเวณที่แห้งแล้งต้นไม้ผลัดใบในฤดูร้อน ต้นไม้ใหญ่และไม้เป็นไม้เนื้อแข็งเป็นส่วนใหญ่ เป็นบริเวณที่ค่อนข้างจะแห้งแล้งในฤดูร้อน ดินเป็นดินร่วนปนทราย ไม่ค่อยเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม

๒.๓) บริเวณที่ผสมระหว่างไม้ผลัดใบกับไม้ผลัดใบ และมีต้นไผ่ขึ้นอยู่ปะปนบ้าง ดินเป็นดินเหนียว ดินดำปนทรายเล็กน้อยเหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม

๓) ป่าดงดิบ (ป่าบนที่สูง) เป็นบริเวณที่เป็นป่าดงดิบ ป่าไม้เป็นป่าที่ไม่ผลัดใบตลอดทั้งปี และต้นไม้มีตะไคร้ น้ำ เจริญสามารถขึ้นอยู่ทั่วไป

การจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อมจะเป็นไปตามความเชื่อของม้งเอง เพราะว่าม้งมีความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างบนพื้นโลกนี้ล้วนมีเจ้าของและมีชีวิตทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็สิ่งใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็ป่าไม้ ต้นไม้ สัตว์ป่า ผ่นดิน หรือเจ้าที่เจ้าทาง อย่างเช่น การที่เข้าไปเที่ยวในป่านั้น บริเวณรอยเท้าของเรามีมดปลวกขึ้นมาทำรัง หรือว่าแมงมุมมาชักใยไว้ นั้นเชื่อว่าต้องดงเที่ยวป่า เพราะเจ้าที่เจ้าทางไม่อนุญาตให้คนๆ นั้นเที่ยวป่าสักกระยะหนึ่ง หรือต้องห้ามเที่ยวป่า เพราะหากดงด้นจากก่อให้เกิดอันตรายได้งาย

กรณีทีเข้าไปถางไร่่นั้น ถ้าพบสัตว์ร้ายเข้ามาขวางทาง เช่น เสือ สิง หมี หรืองูใหญ่ โดยเฉพาะกึ่งงูเข้ามาขวางทางเดิน แสดงให้รู้ว่าบริเวณที่เข้าไปนั้นเป็บริเวณที่ต้องห้าม มิให้เข้าไปทำไร่บริเวณนั้น และก่อนทีจะรับประทานอาหารทุกครั้งควรมีการเซ่นเจ้าที่เจ้าทางทุกครั้งด้วย

การเซ่นไหว้ต้นไม้ (ตงเซ้ง) การเซ่น ‘ตงเซ้ง’ นั้น เป็นการบนหรือเซ่นเทพารักษ์ที่คุ้มครองต้นไม้ และเทพเจ้าต่างๆ ให้มาสิงสถิตที่ต้นไม้และช่วยปกปักษ์รักษาคุ้มครองหมู่บ้านให้ชาวบ้านได้อยู่ดีกินดี ต้นไม้ทีจะเซ่น ‘ตงเซ้ง’ นั้น ต้องเป็นต้นไม้ทีสวยงามแผ่กิ่งก้านสาขางดงาม ไม่มีกิ่งแห้ง ไม่มีรอยตำหนิ ลำต้นตรง โดยการอัญเชิญเทพเจ้าต่างๆ เข้ามาสิงที่ต้นไม้ั้นๆ หรือให้ต้นไม้ั้นนั้นมีเจ้าของ

นามบ้านนามถิ่น

นาม “ผาหม่น” หรือ “ผาม้ง” ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ ส่วน “ดอยยาว” อันเป็นส่วนหนึ่งของแนวเทือกเขาหลวงพระบางเช่นเดียวกับผาหม่น คำว่า “ยาว” คือเทือกภูทียาวไกลจากแม่น้ำโขงเริ่มทีปากอิงเหนือกว๊านอิงตามสันเขาไปยังเมืองเทิง มีสายห้วยหลายสายไหลจากดอยยาวลงสู่ลุ่มน้ำอิง อีกฟากหนึ่งไหลลงสู่ลุ่มน้ำงาว ซึ่งก่อนแยกเป็นอำเภอเวียงแก่นคนเชียงของเรียกพื้นที่นี้ว่า “หลายดอย” ส่วนแนวผาหม่นคือแนวแบ่งเขตแดนไทย - ลาว อันนับแต่ผาโต ผาบ่อง ผาซี้ฟ้า (บ้างเรียกว่า ผาฟ้า) ไปจนถึงเขตเชียงค้ำ น่านเป็นเส้นแบ่งเขตแดนซึ่งยังคงคลุมเครือ ด้วยยังมิได้ปักปันเขตแดนจนเป็นที่สิ้นสุดในหลายจุด อันเป็นส่วนหนึ่งของแนวเทือกเขาหลวงพระบาง เป็นแนวที คนม้งได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในครั้งแรกๆ

การให้นามถิ่นที่อยู่ เช่น “หาบอ” ผู้อาวุโสของม้งเล่าว่า คือชื่อบ้านเก่าของบ้านห้วยห่าน ซึ่งตั้งอยู่ใกล้บ้านร่มโพธิ์เงินในปัจจุบันไม่ไกลจากภูซี้ฟ้า สันนิษฐานว่า ตั้งเมื่อราวปี พ.ศ. ๒๔๒๓ แต่ได้อพยพโยกย้ายกลับไปมาอีกหลายที โดยเฉพาะในช่วงการสู้รบกับรัฐไทย บ้านนี้ได้ย้ายไปในเขตประเทศลาวตามความผูกพัน

กับแนวทางของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๑ และกลับมาตั้งหมู่บ้านใหม่ริมห้วยห่านคือบ้านห้วยห่านในปี พ.ศ. ๒๕๒๔

การให้นามบ้านของคนม้งในยุคแรกจะสัมพันธ์กับนิเวศทรัพยากรธรรมชาติ คำว่า หาบอ ในภาษาม้งคือที่ที่แสงตะวันส่องไม่ถึง เป็นที่กำบังพรางหมู่บ้านตามความเชื่อของชุมชน นอกจากการตั้งนามถิ่นฐานที่บอกความสัมพันธ์กับธรรมชาติแล้วคนม้งยังให้นามชุมชนตามชื่อผู้นำสายตระกูลหรือผู้ตั้งบ้านคนแรก หรือผู้นำชุมชน คนม้ง นับถือผู้นำสายตระกูลและชุมชนมาก และเป็นการตั้งนามบ้าน หรือชื่อชุมชนส่วนใหญ่ในยุคก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๐ รวมความแล้วเป็นการตั้งนามตามนิเวศทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมความเชื่อหรือวิถีชีวิต นอกจากนี้ยังมีการตั้งชื่อนามบ้านหรือนามถิ่นในยุคหลัง พ.ศ. ๒๕๑๐ อันเป็นจุดเริ่มต้นของภาวะสู้รบซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป อันเป็นยุคในการอพยพพลัดบ้านไปมาระหว่างไทย - ลาวของคนม้ง การปักหลักจมนมีชื่อบ้านระยะยาวแทบเป็นไปไม่ได้ ต่างถูกกดดันและแย่งชิงให้ย้ายถิ่นและได้รับชื่อใหม่จากการตั้งของคนภายนอกอย่างไรก็ตาม การตั้งชื่อตามการจัดตั้งของคนภายนอกเกิดขึ้นอย่างมากในยุคหลังการมอบตัวมอบใจร่วมพัฒนาชาติไทย คือ หลังปี พ.ศ. ๒๕๒๓ เป็นต้นมา คนม้งจึงมีชื่อนามหมู่บ้าน เช่น รมฟ้า รมโพธิ์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ภายในชุมชนสังคมคนม้งด้วยกันเองยังใช้ชื่อบ้านแบบเก่าสื่อสารในชีวิตประจำวันกัน ทำให้หลายคนที่เดินทางมาสัมผัส สัมพันธ์กับคนในพื้นที่นี้ อาจจะสับสนได้ว่าแล้วหมู่บ้านนี้มันชื่ออะไรกันแน่ ซึ่งนี่ทำให้เห็นผลสะท้อนของกระบวนการแย่งชิงมวลชนแล้วใส่ชื่อนามไกลตัวให้ เพราะคนในมักเรียกชื่อจากสิ่งใกล้ตัวหรือความเชื่อที่อยู่ภายใน แต่คนภายนอกมักตั้งชื่อให้ตามความคาดหวังที่เขาอยากได้/ให้เป็นและเป็นเรื่องไกลตัวคนในพื้นที่ด้วย

นามบ้านตามนิเวศวัฒนธรรม

บ้านห้วยคุ (เดิม) คำว่า ‘คุ’ เป็นคำเมืองเหนือของไตยวน คุน้ำทำมาจากกระบอกไม้ไผ่ ใส่น้ำที่นำมาใช้ในครัวเรือน บริเวณห้วยสาขานี้มีคุน้ำไม้ไผ่ชำระดวงอยู่จำนวนมากจึงให้ชื่อห้วยนี้ว่า ห้วยคุ และนำมาเรียกชื่อหมู่บ้านด้วย อย่างไรก็ตาม หลักฐานการก่อเกิดชื่อนี้ยังขาดความชัดเจนว่ายุคไหน แต่บอกได้ว่า คนม้งได้สัมพันธ์กับคนเมืองพื้นราบหรือคนไตยวนหรือคนลื้อมานานแล้ว สันนิษฐานกันว่า บ้านห้วยคุเก่าตั้งมาแต่ราวปี พ.ศ. ๒๔๓๒

บ้านป่าเต้า เป็นบ้านเก่าบริเวณต้นน้ำห่าวจูดหนึ่งที่มาจากดอยยาว ชื่อต้นน้ำนี้ก็มีหลายชื่อ คือ dej ntoo lwj, และ dej pam tauj ซึ่งมาจากหมู่บ้านเก่าชื่อ pam tauj (ป่าเต้า) และหมู่บ้านนี้มีอีกชื่อ คือ zos toj ntshab (หมู่บ้านตั้งอยู่ที่ดินที่มีลักษณะชัน) เป็นหมู่บ้านของตระกูลแย่งและแซมวี่ ซึ่งอพยพมาในยุคหลัง มีเรื่องเล่าว่า เพราะมีคนไทยพื้นราบเดินทางผ่านมาแล้วเกิดลิ้นลัม ต่อมาคำว่า toj ntshab

(ซึ่งเป็นภาษาม้ง) จึงแผลงเป็น ภาษาไทยว่า “ป่าเต้า”

เมื่อก่อนนี้ที่ต้นน้ำหาวมิตันไม้ใหญ่ ๒ ต้น (ไม่แน่ใจว่าเป็นต้นอะไร) โดยที่ต้นข้างล่างจะใหญ่กว่า ลักษณะเด่นของต้นไม้นี้คือจะมีกิ่งจากต้นใหญ่ไปเข้ากลางลำต้นไม้ของอีกต้นหนึ่ง แต่เสียดายเพราะถูกไฟป่าครอก ต้นไม้นั้นล้มลงช่วงประมาณปี พ.ศ. ๒๕๒๕

บ้านห้วยกึก เป็นบ้านที่สันนิษฐานกันว่า ตั้งมาแต่ครั้งราวปี ๒๔๕๗ โดยใช้ชื่อตามห้วยน้ำที่มีต้นกึกมาก **บ้านพญาพิภักดิ์** เป็นบ้านที่มีชื่อเดิมคือ ‘เตี้ยป้อ’ คือเป็นพื้นที่ราบแต่มีหอนามเอยะ โดยมีผู้นำเป็นคนแห้วาง มาตั้งบ้านเรือนตั้งแต่ราวปี พ.ศ. ๒๔๔๐ และสืบสายผู้นำที่เป็น ‘พญา’ มาจนถึงคนสุดท้าย ประมาณปี พ.ศ. ๒๕๑๐ กว่าเกิดเหตุเสียงปืนแตกที่ห้วยชมพู ทำให้คนม้งต้องอพยพโยกย้ายอีกครั้ง กลุ่มหนึ่งภายใต้การนำของแช่ย่าง อีกกลุ่มโดยการนำของแช่ลี เข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.)

คำว่า ‘พญา¹⁶’ เป็นยศฐานะการปกครองที่เจ้าเมืองเชียงของมอบให้กับชนชาติพันธุ์ส่วนน้อยที่เข้ามาสู่เมืองเชียงของในตั้งแต่ครั้งเชียงของยังมีเจ้าเมืองคือก่อนปี พ.ศ. ๒๔๕๗ เพื่อให้สิทธิในการดูแลปกครองกันเอง แต่หากมีเรื่องขัดแย้งบาดหมาง เมืองเชียงของจะเข้ามามีบทบาทหรือทางเมืองเชียงของขอความช่วยเหลือ ผู้นำก็ต้องมาช่วยเหลือเมืองเชียงของ ซึ่งการมอบ ‘พญา’ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ที่ให้แก่ผู้นำกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ ไม่ใช่ให้เฉพาะคนม้ง แต่คนลาหู่ก็มี คือ ‘พญาเฒ่า’ อย่างไรก็ตาม ในความหมายเดิมของคำเมืองคำว่า ‘พญา’ คือกษัตริย์ แต่มาในยุคปลายของล้านนาที่สยามเริ่มเข้ามาปกครอง คำว่าพญาลดฐานะลงเพียงผู้นำของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนเจ้าเมืองคือเจ้าหลวง

อย่างไรก็ตาม ผู้อาวุโสมีบางท่าน เล่าว่า คำว่า พญาได้รับมาจากการแต่งตั้งในสมัยรัชกาลที่ ๕ แห่งรัตนโกสินทร์ (ครองราชย์ฯ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) ซึ่งจะได้อ้อมมาโดยตรงหรือโดยอ้อม ผ่านทางเจ้าเมืองเชียงของในขณะนั้นซึ่งเริ่มเปลี่ยนผ่านอำนาจจากล้านนามาเป็นสยามนั้นยังไม่แจ้งชัด

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งจากบ้านพญาพิภักดิ์ เล่าว่า “บ้านพญาพิภักดิ์ตั้งมานานน่าจะอยู่ในยุครัชกาลที่ ๕ คือประมาณปี พ.ศ. ๒๔๕๐ สมัยนั้นมีพญาพิภักดิ์ดูแลปกครองคนม้งในพื้นที่ภูตอยเขต จ.เชียงราย จ.เชียงใหม่ และ จ.แม่ฮ่องสอน ส่วนพญาเลาอูที่บ้านเลาอู ดูแลคนม้งในเขตเทือกเขาหลวงพระบางไปยังไชยะบุรี ตอนนั้นเขตนี้มี ๒ พญา พญาพิภักดิ์ มีชื่อม้งว่า เล่าเจ้อป้อ แช่ย่าง เดิมชื่อพญาพิภักดิ์ ได้รับการแต่งตั้งจากทางการให้ปกครองคนม้งในพื้นที่ดอยยาว โดยให้จ้งท้อ แช่ย่าง เป็นพญาพิภักดิ์คนแรก มีชื่อเป็นทางการว่า “พญาพิภักดิ์ขุนเจดีย์” แต่ปกครองได้ไม่นานก็เสียชีวิต จึงแต่งตั้ง หว่าตุ๊ แช่ย่าง เป็นพญาพิภักดิ์คนที่ ๒ ชื่อว่า พญาพิภักดิ์ในเขต ซึ่งเป็นผู้นำตั้งแต่อายุ ๓๐ ปี จนกระทั่งอายุถึง ๘๐ ปี จึงเกษียณแล้วให้ เล่าเปา แช่ลี เป็นผู้นำคนต่อไป เป็นคนที่ ๓ เรียกว่า พญาพิภักดิ์ครองเขต จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ เกิดเสียงปืนแตกแล้วหนีเข้าป่าจึงสิ้นสุดของการดำรงตำแหน่งของพญาพิภักดิ์

¹⁶ พญาคือกษัตริย์ในภาษาคำเมืองหรือล้านนา เช่น พญามังรายหลวง

บ้านพญาเลา เป็นนามบ้านเดิมของบ้านร่มโพธิ์ไทย บริเวณศูนย์เกษตรบ้านร่มโพธิ์ไทยปัจจุบัน มีนายอาเล็ก แซ่ซัง กับ นายคำ แซ่หาน นำมาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ต่อมานายบุญเลี้ยง หรือเลาอู เป็นผู้นำที่รวบรวมผู้คนมาอยู่ในบริเวณหมู่บ้านปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้รับการแต่งตั้งเป็น พญาเลาอู เล่ากันว่าได้รับการแต่งตั้งไม่โดยทางตรงหรือทางอ้อมจากรัชกาลที่ ๕ (ครองราชย์ฯ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) และนายบเล่าเยีย แซ่หาน บุตรชาย ได้ขึ้นเป็นผู้นำแทนในปี พ.ศ. ๒๔๙๑

บ้านหนอง เป็นบ้านที่คนม้งเรียกว่า ‘ยอปยัง’ หมายความว่า หมู่บ้านที่มีบ่อน้ำซึ่งเชื่อกันว่ามีพญานาคอาศัยอยู่ ต่อมาบ่อน้ำได้แห้งลงเพราะชาวบ้านได้ย้ายหมู่บ้านไปอยู่บนเนินที่สูงเหนือบ่อน้ำจึงทำให้บ่อน้ำแห้ง ชาวบ้านเชื่อว่าเกิดจากการที่สิ่งสกปรกขี้หมู ขี้วัว ลงไปยังบ่อน้ำทำให้พญานาคหนีไป ทำให้บ่อน้ำแห้ง คนข้างนอกเรียกว่า บ้านหนอง มากกว่าบ้านยอปยัง ซึ่งบ้านนี้มีทั้งคนม้งและคนเมี่ยน เช่นเดียวกับบ้านหนองเตา ซึ่งมีทั้งม้งและเมี่ยนอยู่ร่วมกัน

กล่าวได้ว่าในยุคการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกคนม้งให้ชื่อบ้านหรือได้ชื่อ/รับชื่อมาจากบริบทของนิเวศธรรมชาติ ที่ได้ไปสัมผัสด้วย รวมทั้งชื่อตามผู้นำชุมชนที่มาตั้งถิ่นฐานแรกๆ โดยบ้านที่น่าจะมีอายุมากที่สุดตามน้ำหนักของหลักฐานความทรงจำคือ บ้านพญาพิภักดิ์กับพญาเลาอู ส่วนนามของพญาพิภักดิ์มีสำนวนเล่าเรื่องที่มาหลายสำนวน ทว่าให้แก่นเรื่องที่ชื่อว่า คนม้งเริ่มได้ยอมรับอำนาจการปกครองจากภายนอกชุมชนแล้วหรืออีกนัยหนึ่งคือม้งจัดขึ้น ต่ออำนาจจากภายนอกเลยตั้งชื่อให้ไปในความหมายว่า ต้องภักดีต่ออำนาจภายนอก ส่วนพญาเลาอูตั้งตามชื่อของนายเลาอู ซึ่งชื่อนี้เป็นชื่อที่พ่อแม่บุญธรรมตั้งให้

ความเป็นอยู่ในยุคนี้ของคนม้งอาศัยพึ่งพาธรรมชาติในป่าเป็นส่วนใหญ่ การติดต่อกับคนพื้นราบก็มีลงมาซื้อเกลือ การนำของป่ามาแลกขาย ผู้ค้าขายส่วนใหญ่ในเขตนี้จะเป็นคนเมี่ยนมากกว่าคนม้ง และการติดต่อกับอำนาจการปกครองจากเชียงของนั้น ผู้อาวุโสอดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยคู้¹⁷ เล่าว่าในสมัยที่พ่อของเขาเป็นผู้นำอยู่ที่บ้านห้วยคู้เก่าอันเป็นผู้นำซึ่งสืบเชื้อสายกันมาแต่ครั้งปี พ.ศ. ๒๔๓๒

เมื่อเกิดเหตุสงครามโลกครั้งที่สองที่มีการระดมทหารและเสบียงอาหารไปให้ทหารไทยรบเชียงตุง ขณะนั้นผู้เฒ่าเล่าว่าม้งแตกเป็นห้ากลุ่ม ผู้นำม้งบางส่วนซึ่งรวมทั้งพ่อของเขาด้วย ได้ช่วยกันรวบรวมชาวชนกันไปหลายกระสอบไปลงเรือที่แม่น้ำโขงที่เวียงแก่น แล้วขนไปยังเชียงของเพื่อส่งไปให้ทหารไทยที่ปราบเชียงตุง ในช่วงก่อนสงครามเชียงตุงหรือในยุคก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒ คนม้งอยู่กันอย่างสงบกับธรรมชาติ แม้จะมีคนอพยพมาเพิ่ม เพราะปัญหาการสู้รบและความขัดแย้งในเวียตนาม ลาวกับฝรั่งเศสเริ่มทวีความเข้มข้นขึ้น แต่ชีวิตในรอบปีในเขตดอยยาว - ผาหม่นยังไปตามวิถีวัฒนธรรมม้ง

¹⁷ นายเกรียงศักดิ์ อนุสารวิทย์ดอย

นามที่ได้มาจากภายนอกตั้งให้

หลังจากเหตุการณ์ความขัดแย้งจนเสียงปืนแตกที่บ้านห้วยชมพู ต.ยางหอม ในวันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๑๐ ตามด้วยนโยบายกวาดทำลาย และเผาให้เรียบ ทำให้คนมั่งต้องอพยพเข้าไปในเขตป่าที่ลึก เพื่อลี้ภัย อีกทั้งบางส่วนได้เข้าร่วมกับ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) อีกส่วนลงไปสู่พื้นราบหรือไม่ก็อยู่ฝ่ายรัฐบาล ส่วนที่ไม่ได้อยู่ฝ่ายใดก็ต้องอพยพครอบครัวให้รอดปลอดภัยต่อไป

นามบ้านของคนมั่งที่เข้าร่วมกับ พคท. จึงมีชื่อเป็นเขตหรือบ้านในชื่อของเขาเอง เช่น บ้านกันใจ คือบ้านหาบอเดิม นอกจากนี้ ทางการก็ได้จัดตั้งหมู่บ้านมั่งในพื้นที่ราบเกิดขึ้นบริเวณในเขตใกล้โรงพยาบาลเวียงแก่นปัจจุบัน พร้อมกับมีชื่อบ้านตามการจัดตั้งของทางการ

นามบ้านหรือนามสถานที่/เขตหน่วยต่างๆ จะเรียกต่างกันระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) กับเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อเป็นหมายรหัสในการส่งข่าวให้แต่ละฝ่ายไม่สามารถแปรสารได้ด้วย ซึ่งการข่าวมีผลต่อชีวิตและความพ่ายแพ้อย่างสำคัญด้วย เช่นการที่ พคท. และสหายมั่ง มีรายงานว่าทหารจะเคลื่อนย้ายกำลังพลโดยรถแล้วให้ไปซุ่มโจมตี ทว่าการข่าวที่ผิดพลาด/บิดเบือน/กลลวงของอีกฝ่าย ทำให้รถทหารคันดังกล่าวเป็นรถที่ขนย้ายประชาชนทั่วไป แล้วนักรบ พคท. เข้าโจมตี มีข่าวครึกโครมในวันถัดมาอย่างทันทีว่า พคท. เช่นฆ่าประชาชน

บ้านศิลาแดง ชื่อหมู่บ้านตั้งตามหน้าผาสีแดง โดยนายเลาแดง แซ่เล่า หรือสุพจน์ เกษตร์ถาวร สมัยนั้นดำรงตำแหน่งพ่อหลวงบ้านหมู่บ้านตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ ใช้ชื่อว่า “ผาตั้งกิโลมเมตรที่ ๘” ชาวบ้านอพยพมาจากหมู่บ้านห้วยกุก บ้านหนอง ศิลาแดงในขณะนั้นเป็นบริวารของหมู่บ้านเงินฮ่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ เปลี่ยนชื่อจากผาตั้งเป็นศิลาแดง โดยหน่วยงานของรัฐบาลมาตั้งให้

บ้านราษฎร์รักษา เดิมคนมั่งเรียกว่า “บ้านจิมซิว” คนเมียนเรียก “บ้านจิมเสี้ยว” ต่อมาชื่อหมู่บ้านถูกเปลี่ยนเป็น “ราษฎร์รักษา” ในราวปี พ.ศ. ๒๕๒๕ เดิมเป็นหมู่บ้านเข้าร่วมสมัยกับ “ห้วยชมพู” โดยก่อนนี้ตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณจิมซาซึ่งอยู่สูงกว่าปัจจุบัน แต่ชาวบ้านได้ย้ายลงมาราวๆ ๑ - ๒ กม.

นอกจากนี้ ชุมชนในช่วงนี้ของ พคท. เขต ๘ มีชุมชนอยู่ ๓ บริเวณใหญ่คือ ๑)บริเวณดอยยาว ๓ ชุมชนคือ ภูเขาพิภักดิ์ (ชมพู), ขุนต้า, ธงแดง ๒)บริเวณผาหม่น ประกอบด้วย ๓ ชุมชนคือ ห้วยคุ (เก่า), ขุนห้วยหาน, ห้วยเหี้ยะ (ใกล้ภูชี้ฟ้า) ๓)บริเวณธงสู้ ประกอบด้วยชุมชนเลาอู, บ้านขนุน (Zos momnoom)

นามบ้านนามชุมชนในสภาวะสงครามเย็นที่ต้องเคลื่อนย้ายไปมาตลอดเวลา รวมถึงแม้จะไม่เคลื่อนย้ายแต่การเรียกนามบ้านหรือหน่วยพื้นฐานของชุมชนในชื่อหมู่บ้านจะมีนามแตกต่างกันระหว่างฝ่ายรัฐและฝ่าย พคท. เป็นการศึกษาเบื้องต้นที่เห็นการแย่งชิงมวลชนด้วยการใช้นามภายใต้มุมมองที่ต่างกัน ซึ่งยังมีคนมั่งที่ใช้ชื่อหมู่บ้านต่างกันในชีวิตประจำวันอยู่ แม้สงครามเย็นได้พัฒนาไปแล้วหลายปี

นามบ้านยุคใหม่

นามบ้านในยุคหลังปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นปีที่สหาย พคท. เข้ามอบตัวมอบใจตาม นโยบายการเมือง นำการทหารพร้อมเงื่อนไขในเรื่องสิทธิพลเมือง สาธารณูปโภค ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ต่อมาก็มียุคบ้านได้รับการจัดตั้งตามพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ นามบ้านในยุคนี้มีทั้งที่ทางการจัดตั้งให้ และที่ชาวบ้านตกลงร่วมกันเองว่าจะใช้ชื่ออะไร ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ชื่อผู้นำรุ่นเก่ามาเป็นชื่อหมู่บ้าน รวมทั้งนำชื่อบ้านตามระบบนิเวศเดิมมาใช้

บ้านห้วยทาน เรียกชื่อตามลำห้วย คนม้งเรียกว่า ฟริ้อ้า เดิมตั้งอยู่ที่บ้านขุนห้วยทาน ปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๔ จึงได้ย้ายมาตั้งอยู่ ณ ปัจจุบัน โดยมีนายหน่อหือ แซ่ลี เป็นหัวหน้าบ้านซึ่งขึ้นต่อบ้านหนองเตา หมู่ ๔ ต.ปอ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้เป็นหมู่บ้านตามพรบ.ปกครองท้องที่ นายลือ แซ่ลี ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เมื่อเสียชีวิตจึงมีผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ชื่อ นายสมบัติ ยอดมณีบรรพต ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๓๗ นายสมบัติลาออก ต่อมานายทูลสวัสดิ์ ยอดมณีบรรพต เป็นผู้ใหญ่บ้านในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๑ และนายทวีศักดิ์ ยอดมณีบรรพต เป็นผู้ใหญ่บ้านมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ - ปัจจุบัน (๒๕๖๒) ผู้ใหญ่บ้านชื่อ นายเอกภาพ จตุโชคอุดม บ้านห้วยทานใช้ชื่อห้วยทานตามชื่อห้วยโดยตรงเจ้าหน้าที่รัฐนำชื่อเดิมที่ขุนน้ำมาใช้

บ้านห้วยคุ เรียกชื่อตามลำห้วย ชื่อม้งเรียกว่า ฟริ้อ้อ เดิมมีที่ตั้งอยู่บริเวณบ้านร่มฟ้าผาหม่นในปัจจุบัน แต่ภายหลังชาวบ้านมอบตัวมอบใจเข้าเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ทางการให้ย้ายหมู่บ้านมาตั้งยังที่ใหม่โดยใช้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านห้วยคุ ดังชื่อหมู่บ้านเดิมจนถึงปัจจุบัน โดยมีนายหวังแก้ว แซ่ลี เป็นหัวหน้าบ้าน ขึ้นกับบ้านผาแล ในปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ได้รับอนุมัติเป็นหมู่บ้านตาม พรบ. ปกครองท้องที่ โดยนายหวังแก้ว แซ่ลี (เปลี่ยนชื่อเป็นนายเกรียงศักดิ์ อนุสาวรีย์ดอย) เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก

บ้านร่มฟ้าผาหม่น ตั้งบนพื้นที่เดิมของบ้านห้วยคุ (เก่า) ในภายหลังการมอบตัวมอบใจร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย ชาวบ้านห้วยคุถูกย้ายไปยังหมู่บ้านห้วยคุใหม่ ชื่อหมู่บ้านในพื้นที่นี้จึง เปลี่ยนเป็น “ยอหว่าเล่ง” ตามผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งแปลว่า “บ้านหว่าเล่ง” นั่นเอง และเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน อีกครั้งเมื่อมีคำสั่งให้จัดตั้งหมู่บ้านตามกฎหมาย หมู่บ้านนี้จึงถูกแบ่งเป็น ๒ หมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่ง ชื่อว่า ‘ร่มฟ้าสยาม’ และอีกหมู่บ้านหนึ่งชื่อว่า ‘บ้านร่มฟ้าผาหม่น’ ซึ่งเป็นหมู่บ้านจัดสรรโดยทหาร ให้ทั้งคนพื้นราบมาอาศัยอยู่เป็นสัดส่วนมากกว่าคนม้ง ต่อมาคนพื้นราบได้อพยพกลับถิ่นฐานเดิม มีแต่คนม้งยังตั้งถิ่นฐานอยู่

บ้านขุนต้า อยู่ขุนน้ำต้าที่ไหลลงแม่น้ำอิงและแม่น้ำหงาว เป็นชื่อตามชื่อแม่น้ำที่มีชื่อมาแต่เดิม คนม้งเรียกว่า “ยอเตอ” แปลว่าบ้านแตก คือ บ้านอยู่ในเขตเสียงปืนแตกเมื่อครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๐

บ้านรักแผ่นดิน ตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยกองทัพตั้งชื่อให้ เดิมมีแต่คนพื้นราบ ต่อมาคนม้ง ย้ายเข้ามาจากบ้านขุนต้า ญาติพิภักดิ์ โดยมากเป็นม้งแซ่ฟ้า ย้ายมาอยู่รวมกัน ในปัจจุบันคนพื้นราบย้ายออกไปในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เหลือเพียง ๒๐ ครัวเรือนเท่านั้น คนม้งเรียกหมู่บ้านนี้ในอีกชื่อหนึ่งว่า ‘บ้านสอง’ ส่วนคน

พื้นราบเรียกว่า ‘ไร่สอง’

บ้านร่มโพธิ์ไทย คนม้งกลุ่มหนึ่งได้กลับมาอพยพตัวในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยมีนายศักดิ์ แซ่หาน หวางจ่อง แซ่ฟ้า นายเลาจู แซ่ซัง เป็นผู้นำออกมาอพยพ และจัดตั้งหมู่บ้านเลาจูที่เดิม โดยแต่งตั้ง นายจางเยี่ย แซ่หาน เป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ แต่งตั้งนายศักดิ์ แซ่หาน เป็นหัวหน้าแทน และในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นหมู่บ้านอย่างเป็นทางการ รวมทั้งเปลี่ยนชื่อเป็น บ้านร่มโพธิ์ไทยจนปัจจุบัน ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ รัฐแต่งตั้งนายเอกชัย หานสุวรรณชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ นายจิริพงษ์ และในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ นายวิเชษฐ์ หานสุวรรณชัย ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน

บ้านพญาเลา (ในปัจจุบัน) แยกตัวจากบ้านร่มโพธิ์ไทย ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เนื่องจากประชากรเริ่มมากขึ้น มีนายวุฒิชัย เป็นผู้ใหญ่บ้าน และเปลี่ยนชื่อยับตำแหน่งมาเป็นก้านในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ โดยชาวบ้านได้นำชื่อเลาเอามาใช้เป็นชื่อหมู่บ้านจนถึงปัจจุบัน

บ้านห้วยกูก เรียกตามสายห้วยว่า ฟริกึ๊ แปลว่า ห้วยทอง ชาวบ้านม้งย้ายมาอาศัยอยู่ก่อนปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยมีวิถีชีวิตข้ามไปมาระหว่างไทยและลาว เนื่องจากเหตุผลทางการเมือง ได้เข้าร่วมกับ พคท. ในสมัยนักศึกษาเข้าป่ามาด้วย เมื่อกลับมาตั้งบ้านอีกครั้งจึงใช้ชื่อเดิม

บ้านฟ้าไทยงาม เดิมคนม้งเรียกว่า “ยอซัว” แปลว่าบ้านที่แห้งแล้ง ต่อมากองทัพมาจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ และให้ชื่อว่า ฟ้าไทยงาม ชาวบ้านอาศัยอยู่รวมกันคือ ม้ง ชม และคนพื้นราบ โดยในอดีตนั้นหมู่บ้านนี้เคยมีคนเมี่ยนและคนม้งอาศัยอยู่ร่วมกันมาก่อน ต่อมาคนเมี่ยนได้อพยพไปอยู่ ณ หมู่บ้านหนองเตาในปัจจุบัน

บ้านประชาภักดีและบ้านราษฎร์ภักดี คนม้งเรียกหมู่บ้านนี้ว่า แซ่มั่ง ซึ่งเป็นภาษาเมี่ยน ชื่อในภาษาม้งคือ “อาลี้ยี่” หรือชื่อเก่าเรียกว่า “อาลัวลี้ยี่” หลังจากผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยประกาศมอบตัวต่อทางการแล้ว มีชาวบ้านคนม้งจาก ๕ หมู่บ้านได้เข้ามาอยู่รวมกันที่บ้านแซ่มั่ง ได้แก่ ๑)บ้านห้วยชมพู อยู่ในดอยยาวใกล้กับบ้านพญาพิภักดี ๒)บ้านดงเซ้ง (Ntoo Xeeb) หรือบ้านแซ่มั่งเก่า ๓)บ้านเหาหน้าอง หรือ หาด อยุใกล้กับบ้านร่มฟ้าไทย ๔)บ้านห้วยเหี้ย ๕)บ้านขนุน มารวมกันและตั้งเป็นหมู่บ้านแซ่มั่ง โดยบ้านแซ่มั่งตั้งตามดอยที่เคยเป็นฐานของกองกำลังคอมมิวนิสต์เขต ๘ มีแกนนำสำคัญคือ นายยอดขง แซ่ย่าง ต่อมารัฐบาลยอมรับเป็นประชากรไทย พร้อมให้สัญชาติและรับรองความปลอดภัยให้ ในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ได้แต่งตั้งนายจ้วจง เป็นผู้ใหญ่บ้าน ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เปลี่ยนเป็นนายหวังป้อ แซ่ลี และในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ เป็นนายหวาลี แซ่ย่าง

บ้านทรายทอง คนม้งเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “ซ้อฮือ” แปลว่า สะพานสอง เพราะสะพานแรกอยู่ที่บ้านปางหัด เป็นสะพานเชื่อมถนนสายยุทธศาสตร์จากเทิงมาเวียงแก่น ตั้งหมู่บ้านปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยและอีกส่วนย้ายมาจากบ้านห้วยแล้ง ต.ท่าข้าม โดยมี นายจ้วหรือ แซ่ฟ้า เป็นหัวหน้าบ้านขึ้นต่อบ้านปางหัด หมู่ ๒ ต.ปอ ได้รับอนุมัติให้เป็นหมู่บ้านตามพรบ. ปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยนายจ้วหรือ แซ่ฟ้า ได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรกในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อ - นามสกุล เป็นนายบุญเชิด วงศ์นภา ไพศาล เมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับเลือก

ให้เป็นกำนัน ต.ปอ

นามบ้านในเขตดอยยาว - ผาหม่น มักมีชื่อน้อยสองชื่อคือชื่อที่คนในชุมชน เรียกกันด้วยภาษาของตนเอง กับชื่อที่คนภายนอกเรียกและต่อมารับเอาชื่อเหล่านั้น โดยพัฒนาการของนามบ้านในช่วงแรกที่ทำอยู่ก็กินอย่างสงบตามวิถีที่สอดคล้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรมของกลุ่มชน มักตั้งชื่อบ้านตามแรงบันดาลใจของธรรมชาติและความสะดวก ต่อมาเมื่อมีเหตุขัดแย้งหรือสงคราม มีการอพยพหลบซ่อนหนีภัยสงครามบ่อยครั้ง รวมทั้งมีการปฏิบัติการแย่งชิงมวลชนของทั้งสองฝ่าย ชื่อในการใช้เรียกนามบ้าน/ที่ตั้งหน่วยจะต่างกันของทั้งสองฝ่าย เพื่อปิดเป็นความลับหรือพรางการค้นหา รวมทั้งประโยชน์ในการข่าว

ในสมัยที่เหตุการณ์สงบลงด้วยการเจรจา ทางการเมืองของฝ่ายรัฐและฝ่ายพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) ยอมมอบตัวมอบใจเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย การตั้งชื่อส่วนใหญ่เป็นชื่อจัดตั้งที่มาจากทางการในชื่อไทยที่เน้นย้ำให้เกิดความรักชาติ รักแผ่นดินไทย หรือชื่อทางการอื่นๆ ที่ทางเจ้าหน้าที่รัฐจะคิดได้ ส่วนในหมู่บ้านที่ยังมีการจัดการภายในเข้มแข็งมาแต่ก่อนย่อมมีการเจรจาและขอใช้นามบ้านตามชื่อผู้นำเดิม หรือชื่อที่ได้จากระบบนิเวศใกล้เคียง เช่น ห้วย ทราย แต่ความนิยมในการใช้ของคนในพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่นเอง ยังนิยมเรียกกันตามชื่อเดิม ยกเว้นในงานราชการหรืองานที่เป็นทางการ

หลายคนที่เดินทางมาสัมผัส สัมพันธ์กับคนในพื้นที่นี้ อาจจะสับสนได้ว่าแล้วหมู่บ้านนั้นมันชื่ออะไรกันแน่ ซึ่งนี่ทำให้เห็นผลสะท้อนของกระบวนการแย่งชิงมวลชนแล้วใส่ชื่อนามไกลตัวให้ เพราะคนในมักเรียกชื่อจากสิ่งใกล้ตัวหรือความเชื่อที่อยู่ภายใน แต่คนภายนอกมักตั้งชื่อให้ตามความคาดหวังที่เขาอยากได้หรือให้เป็นและเป็นเรื่องไกลตัวคนในพื้นที่

บทที่ ๔

เสียงปิ่นแตกที่ห้วยชมพู

(หลังสงครามโลกครั้งที่สอง (๒๔๘๙ - ๒๕๑๐)¹⁸

๔ = เป้า (Plaub)
ปัญหาสังคมแตกแยก

---

¹⁸ ร่างแรกเขียนโดยนักวิจัยชาวบ้าน เอกภพ จตุโชคอุดม

ในพื้นที่ดอยยาว ผาหม่น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕ มีหมู่บ้านคนม้ง ๒๙ หมู่บ้านมีประชากรประมาณ ๒๕,๐๐๐ คน กระจายกันอยู่ในพื้นที่ ต.ปอ อ.เวียงแก่น ต.ดับเต่า อ.เทิง ต.ยางฮอม อ.ขุนตาล จ.เชียงราย คนม้งในพื้นที่นี้มี ๒ กลุ่ม คือ ม้งชาวกับม้งเขี้ยว ม้งสองกลุ่มนี้มีความแตกต่างในการออกเสียงภาษาถิ่นเล็กน้อยกับแตกต่างกันเล็กน้อยในเครื่องแต่งกาย ทว่าในด้านประเพณีพิธีกรรมความเชื่อจะแตกต่างกันไปตามสายแซ่ตระกูล

ในเขตดอยยาวผาหม่น ม้งมี ๑๒ แซ่ ดังที่กล่าวแล้วในบทก่อน ความแตกต่างกันเล็กน้อยในทางสำเนียงภาษา เช่น คำว่า ไก่ คนม้งชาว ออกเสียงว่า ‘ไก้’ ส่วนคนม้งเขี้ยว ออกเสียงว่า ‘ก้า’, ส่วนคำว่า ข้าวสาร คนม้งชาวว่า ‘ฉู’ คนม้งเขี้ยวออกเสียง ‘จัว’ โดยในพื้นที่ดอยยาวผาหม่น มีม้งชาวมกกว่าม้งเขี้ยว ผู้หญิงม้งชาวจะนุ่งกระโปรงขาวผ้าปานย้วยลงมาถึงหัวเข่า คาดรอบเอวด้วยผ้าสี ปล่อยชายผ้า หน้าที่หลังเป็นผ้าสีเหลี่ยมย้วยลงมา โปกหัวด้วยผ้าสีครามหรือดำแล้วมีประดับลวดลาย ส่วนผู้ชายม้งชาว สวมกางเกงดำ กว้างๆ ก้นหย่อนลงมาไม่มาก

ม้งเขี้ยว ผู้หญิงนุ่งกระโปรงสีฟ้าแก่ประดับลายภาพที่วาดด้วยสีผึ้ง แล้วปักลวดลายลงอย่างประณีต ผ้าคาดเอวสีแดง ผ้าสีเหลี่ยมที่ย้อยหยอลงมาหน้าหลังเป็นสีดำแนมลายหลายสี ผู้หญิงม้งเขี้ยวไม่มีผ้าโปกหัว แต่มวยผมขนาดใหญ่ประดับด้วยผ้าถักต่างๆ ผืนหนึ่งที่มีลายดอกไม้สีแดง ผู้ชายนุ่งกางเกงก้นหย่อนมากกว่าจนเกือบถึงดิน ซึ่งอาจมองดูคล้ายกระโปรง สีหมวกไม่มีขอบทำด้วยแพรต่วนและติดดอกไม้สีแดง

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างในเรื่องการแต่งกายแทบจะไม่มีแล้วในชีวิตประจำวัน เพราะการแต่งกายไปตามสมัยใหม่เช่นเดียวกับคนไทยทั่วไป จึงไม่สามารถแยกม้งแต่ละกลุ่มด้วยการมองเครื่องแต่งกายภายนอกได้ อีกต่อไป นอกจากวันปีใหม่ม้งและการฟังเสียงภาษาที่ออกมาจากปากคนนั้น ซึ่งนั่นหมายความว่า คนฟังต้องรู้ภาษาม้งทั้งสองด้วยเช่นกัน

เมื่อก่อนนี้มีความไม่เข้าใจม้งในหลายประการเช่นเดียวกับการที่คนพื้นราบในทางภาคเหนือเรียกคนที่อยู่ในภูเขาว่า ‘ยาง’ เสียทั้งหมด แท้ที่จริงกลุ่มชาติพันธุ์นี้ไม่มี มีแต่กลุ่มปกากะญอหรือกะเหรี่ยง ในยุคหลังปี พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เมื่อคนต่างถิ่นมาเที่ยวเมืองเหนือส่วนใหญ่ก็จะเหมาเรียกว่า ‘แม้ว’ ไปทั้งหมดเหมือนกัน ทั้งๆ ที่คนม้งไม่นิยมให้เรียกเช่นนั้น เข้าใจว่า น่าจะติดมาจากการใช้คำเรียกของคนจีน อย่างไรก็ตาม แม้วความเข้าใจต่อคนม้งมีมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังสับสนว่า ม้งมีกี่กลุ่มกันแน่

ในประเทศไทยมีม้ง ๒ กลุ่ม คือ ม้งชาว, ม้งเขี้ยว แต่ม้งดำนั้นเป็นคำที่คนพื้นราบเรียกเอาจากสีของผ้าของม้งเขี้ยวบ้าง หรือชุดของม้งเขี้ยวที่ผู้ชายนุ่งบ้าง ความเข้าใจที่มีต่อกันเป็นผลสำคัญในการก่อเกิด ความสัมพันธ์ในทางดีหรือทางข้อขัดแย้งกัน เช่นเดียวกับกับความเข้าใจต่อคนม้งของคนทั่วไปในไทยซึ่งมองเห็นว่า ‘คนม้งคือชนกลุ่มที่ทำลายป่า ปลูกฝิ่น ค้ายา’ แน่แน่นอนว่าในกลุ่มคนม้งเองย่อมมีทั้งคนดีและคนร้ายเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตามปัจจัยการอพยพโยกย้ายและเป็นรากฐานความขัดแย้งระหว่างคนม้งกับรัฐไทย ลาว เวียดนามและจีนคือการเก็บภาษีฝิ่นในอัตราที่แพงมาก ด้วยสภาพพื้นที่ที่คนม้งตั้งหลักแหล่งเป็นที่สูงเย็น

ซึ่งเหมาะแก่การปลูกฝิ่นซึ่งใช้ประโยชน์ในทางการแพทย์ของประเทศตะวันตก ฝิ่นเป็นเหตุปัจจัยของรัฐบาลไทยในยุคสงครามเย็นที่ทำให้มีโครงการส่งเสริมอาชีพต่างๆ ตามมาอีกหลายโครงการ

ก่อนเสียงปืนแตก

ดังที่กล่าวแล้วในบทก่อนว่า รัฐบาลไทยเพิ่งมาสนใจคนม้งหรือกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงเอาในปี พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยรับช่วงนโยบายความหวาดระแวงคอมมิวนิสต์ ตามทฤษฎีโดมิโนของสหรัฐอเมริกา และเลือกเอาไทยเป็นฐานในการต่อต้านประเทศคอมมิวนิสต์ในกลุ่มอินโดจีน รวมทั้งอิทธิพลของจีนและโซเวียตด้วย จึงมีการให้ตำรวจตระเวนชายแดนมาตรวจตราในเขตป่าเขา ตั้งคณะกรรมการกลางสงเคราะห์ชาวเขา (Central Tribal Welfare Committee) ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงมหาดไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ และที่สำคัญพระราชบัญญัติห้ามมิให้มีการปลูกฝิ่นก็ออกมาในช่วงปีเดียวกัน

ในขณะเดียวกัน พรบ. ป่าไม้ ซึ่งออกมาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เริ่มมีผลต่อคนม้งในพื้นที่ภูตอยและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ที่เคยอยู่ในเขตป่าเขาก่อนที่พรบ. ฉบับนี้จะออกมา ซึ่งก่อนหน้านี้รัฐไทยไม่เคยเข้ามาจัดการแต่อย่างใด โดยทางนิตินัยนั้นแผ่นดินที่รัฐคิดว่าว่างเปล่าเหล่านั้นเป็นของรัฐไปทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ความว่างเปล่าในป่าเหล่านั้นมีกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ อาศัยอยู่ก่อนแล้ว การใช้อำนาจรัฐอย่างไม่เข้าใจผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์บนภูตอยจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอในห้วงเวลา พ.ศ. ๒๔๙๘ - ๒๕๑๐ สิบกว่าปีในแรงกดดันที่ฉาบด้วยความไม่เข้าใจ และความกลัวว่าคนเหล่านี้ฝึกฝึในคอมมิวนิสต์ซึ่งถูกอำนาจรัฐเขียนให้มีภาพร้ายสุดขีดและชั่วร้ายไปเกือบทั้งหมด

คนม้งรู้สึก ว่า ถูกข่มเหงน้ำใจอย่างรุนแรง เมื่อตำรวจมาหาเขาอย่างผู้พิชิต “จับมือลูกสาวของเขาชอบไถราษฎรเรียกเอาหมูเอาไก่ พร้อมกับลูบลำด้ามปืน เพื่อเตือนให้รู้ว่าเขาไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น” หรือไม่ก็ “กูจะยิงคนที่ถูกจับได้ ขณะกำลังโค่นต้นไม้” เป็นต้น ในขณะเดียวกันการดำเนินชีวิตของคนม้งลำบากขึ้นอีก ในขณะที่ พรบ. ป่าสงวนแห่งชาติก็คลอดออกมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ ยิ่งเพิ่มแรงกดดันต่อคนม้งในพื้นที่ป่าตอยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การขู่ การจับ และปรับชาวบ้านที่เบียดไร่ เพื่อทำกินเลี้ยงชีพเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ในส่วนของ พคท. ซึ่งถูกหมายเป็นศัตรูตัวร้ายของรัฐบาลไทยมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลเผด็จการ และกระแสดชาตินิยมขึ้นสูง ผู้อาวุโสของคอมมิ่งในปัจจุบันซึ่งเคยเข้าร่วมกับ พคท. ในเขตงาน ๘ เล่าว่า นับตั้งแต่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งได้มีการก่อตั้งพรรคฯ ในช่วงนั้นพรรคการเมืองต่างๆ ที่ ก่อตั้งมาในแนวทางประชาธิปไตยเอง ก็ถูกยุบพรรค บรรยากาศทางการเมืองการที่คนมานั่งคุยกันเกิน ๕ คน ไม่ได้ถือว่าเป็นการประชุมทางการเมืองทางรัฐบาลถือว่าเป็นกบฏและมีการจับกุมตัวทันที

พคท. มีเป้าหมายเปลี่ยนระบบเผด็จการให้เป็นสังคมนิยม ซึ่งสถานการณ์ระดับโลกในขณะนั้นตกอยู่

ภายใต้การเผชิญหน้าของฝ่ายเสรีนิยมประชาธิปไตยที่มีอเมริกาเป็นแกนนำหลักกับฝ่ายสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ที่มีสหภาพโซเวียตเป็นแกนนำหลัก เมื่อจีน กัมพูชา เวียดนามและลาว สามารถก้าวสู่เป้าหมายของสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ได้ ฝ่ายสหรัฐอเมริกาจึงหวาดกลัวว่า ไทยและประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะกลายเป็นสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ไปด้วย ทำให้เกิดนโยบายต่างประเทศที่เข้ามาช่วยเหลือประเทศเหล่านี้ ทั้งงบประมาณและกำลังอาสาสมัครพัฒนา

พท. มีการเคลื่อนไหวสะสมกำลังคน จัดตั้งทางความคิดและทำงานแบบเงียบๆ มาก่อนเสียงปืนแตกไม่ได้มีเป้าหมายจัดตั้งกองกำลังติดอาวุธไว้แต่แรก ทว่าพยายามไม่ให้เกิดการปะทะให้หนักที่สุด กระทั่งมีเหตุที่หมู่บ้านนาบัว ต.เรณูนคร อ.ธาตุพนม จ.นครพนม ผู้ปฏิบัติงานของ พท. มาทำงานตามปกติ แล้วทางการก็ทราบว่ามีคนมาปลุกระดมมวลชนจึงส่งกองกำลังมาล้อม สุดท้ายจับไปได้แล้วเสียชีวิต พท. จึงมีนโยบายไม่ยอมให้เจ้าหน้าที่รัฐจับไปประหารชีวิตอีกต่อไป ดังนั้นสมาชิก พท. จึงใช้กำลังอาวุธต่อสู้กับรัฐบาล เป็นเหตุการณ์เสียงปืนแตกครั้งแรก ในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่เทือกภูพาน ในภาคอีสาน

ทางฝ่ายรัฐบาลจึงตอบโต้ด้วยนโยบายที่รุนแรง ดังคำที่ว่า ‘๓ เรียบ’ คือ ๑)เผาให้เรียบ ๒)ปล้นให้เรียบ ๓)ฆ่าให้เรียบ ทำให้ พท. ไม่สามารถทำงานและฝังตัวอยู่ในเมืองหรือชุมชนได้อีก สมาชิกก็เลยได้ตัดสินใจขึ้นไปอยู่บนเขาหรือหนีเข้าป่า โดยมีนโยบายว่าให้สร้างฐานที่ชุมชน เพื่อใช้ป่าหรือชุมชนชนบทล้อมเมือง

ในขณะเดียวกัน ก่อนเสียงปืนแตกที่ห้วยชมพู่ในเขตคอยยาว - ผาหม่น สมาชิก พท. ได้เข้าทำงานฐานมวลชนที่ชุมชนหรือหมู่บ้านบนคอยอยู่ก่อนแล้วไม่ต่ำกว่า ๑๐ ปี บนพื้นที่ซึ่งมีชุมชนมั่งอยู่มาก ซึ่งความเข้าใจของคนทั่วไปในตอนนั้นต่อคนมั่งมีน้อยมาก คนพื้นราบน้อยคนที่จะพูดหรือฟังภาษามั่งเข้าใจ ในขณะเดียวกันคนมั่งเองก็มีความเข้าใจต่อแผ่นดินไทยและภาษาไทยน้อยมาก อย่งดีที่ที่สุดก็เข้าใจภาษาคำเมืองหรือไตยวน คนมั่งพูดไทยไม่ชัด ฟังคำไทยไม่เข้าใจทุกคำ ด้วยมีโอกาสสัมผัสติดต่อกับคนไทยไม่มากนัก อย่างมากก็ติดต่อกับคนเมืองหรือยวนพื้นราบ หรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในท้องถิ่น โดยวิถีประจำวันอยู่แต่ภูคอย เพื่อทำมาหากินทำไร่ เลี้ยงหมู ไก่ ม้า และสัตว์เลี้ยงอื่นๆ

ด้านหนึ่งในช่วงก่อนเสียงปืนแตกมีผลสืบเนื่องจากนโยบายรัฐ รวมทั้งการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ที่ขาดความเข้าใจ ซึ่งโดยรวมแล้วหวังให้มั่งกลายเป็นคนไทย แต่นำเสนอออกมาสื่อสารในรูปแบบที่มั่งเป็นคนอื่นของแผ่นดิน ไม่ใช่คนไทย เลยมีคำเรียกคนมั่งว่า ‘แม่่ว’ ‘ไอ้แม่่ว’ ‘ไอ้แม่่วภูเขา’ มีคำหยาบเหยียดอื่นๆ เวลาเจ้าหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน กิ่งขุ่เข็ญจะกินไก่ กินหมู เดินไปหยิบเอาไข่ไก่ในเล้าหน้าชื่อๆ พร้อมๆ กับการขอเก็บภาษีการเลี้ยงสัตว์ เข้ามานับต่อไม่ไ้ไรเพื่อเก็บภาษีพื้นไร่ เรียกเก็บภาษีข้าวหรือผลผลิตอื่นๆ ในฤดูเก็บเกี่ยว เก็บภาษีหน้าไม้และปืนแก๊ปที่ใช้ล่าสัตว์

ผู้อาวุโสหมู่บ้านห้วยห่านท่านหนึ่ง¹⁹ เล่าว่า “เจ้าหน้าที่รัฐขึ้นมาที่พื้นที่คอยและเขาเห็นลูกเมีย ใครมี

¹⁹ หมอแดง ทุลสวัสดิ์ ยอดมณีบรรพต

หน้าตาก็จะลู่คล้ำตามอำเภอใจ ไปเห็นสิ่งของอะไรดีก็หยิบเอาไปจั้นๆ เมื่อก่อนในวิถีชีวิตของชนเผ่าม้งทุกบ้านต้องเลี้ยงหมูไว้มากกว่า ๒ ตัวขึ้นไปเพื่อไว้ฆ่าฉลองในเทศกาลปีใหม่เพื่อต้อนรับเลี้ยงแขก และเก็บเป็นเนื้อตากและเป็นไขมันเพื่อบริโภคตลอดปี และที่นี้เมื่อถึงเทศกาลก็มีการล้มหมู ซึ่งหมูแต่ละตัวจะมีน้ำหนัก ๕๐ กิโลกรัมขึ้นไป แล้วตัดเป็นเส้นตามซี่โครงเพื่อแขวน ตากไว้กินในหน้าทำการเพาะปลูก แต่เจ้าหน้าที่ของรัฐกลุ่มนี้ขึ้นมาเห็นก็เอาไปหมดไม่เหลือไว้เลย พฤติกรรมเหล่านี้และการชู้ตริตัวอย่างนี้ จึงทำให้ชาวบ้านทนไม่ไหวจึงได้เข้าร่วมขบวนการพรรคฯ

อีกสาเหตุหนึ่งคือการเก็บภาษี มีการจัดเก็บภาษีด้วยกันปีละ ๓ รอบ รอบที่ ๑ คือนายอำเภอจะขึ้นมาเก็บ รอบที่ ๒ คือกำนันจะขึ้นมาเก็บ ส่วนรอบที่ ๓ คือผู้ใหญ่บ้านจะขึ้นมาเก็บ เก็บภาษีทุกอย่าง เช่น ภาษีข้าว ภาษีสัตว์ ภาษีที่อยู่ ภาษีต่อไม้ ภาษีการเกิด และลวนลามไม่ให้เกียรติซึ่งกันและกัน การที่ได้รับการปฏิบัติแบบนี้จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของกลุ่มชาวเขาอย่างมาก และที่สำคัญคือการเก็บภาษีการถางป่า ไร่ ปลูกข้าว หรือเก็บภาษีต่อไม้”

การที่เจ้าหน้าที่ปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ มักเป็นคนพื้นราบในท้องถิ่นนี้ที่ร่วมทำเหมืองกับคนเมืองพื้นราบในเชียงของ เทิงและเชียงราย ในช่วงเวลานั้น มีร่องรอยของการดูหมิ่นเหยียดหยามอยู่ด้วยเช่นเดียวกัน ภาวะความกดดันทั้งหมด เหมือนกับที่เกิดจากการเก็บภาษีอย่างแพงโหดที่เคยเกิดมาแล้วในจีนเมื่อกว่า ๒๐๐ ปี ก่อน และเคยเกิดมาแล้วในอินโดจีนโดยการเก็บภาษีให้เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศส จึงเกิดการลุกสู้ของคนม้งที่กล่าวไว้ในบทก่อน วันเสียดปืนแตกที่ห้วยชมพู ดอยยาว ต.ยางฮอม จึงเกิดขึ้น

เสียดปืนแตกที่ห้วยชมพู

เหตุเกิดขึ้นที่หมู่บ้านห้วยชมพู เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ห้วยชมพูอยู่ในฝั่งตะวันตกของดอยยาวใน ต.ยางฮอม ฝั่งขวาของถนนสายเทิง - เชียงของ ซึ่งในตอนนั้นถนนยังเป็นดินลูกรังอยู่ และ ต.ยางฮอมในสมัยนั้นขึ้นกับเมืองเทิง ถัดออกไปทางตะวันตกอีกไม่กี่กิโลคือสายน้ำอิงที่ไหลเคียงเลาะริมแนวดอยยาว ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ มีการปะทะต่อสู้กันที่เทือกเขาภูพานในภาคอีสาน ถัดมาอีก ๒ ปี ก็ลามมาถึงพื้นที่ดอยยาวผาหม่น มีสมามชิก พคท. ได้เข้ามาเคลื่อนไหวกู้กรรมในในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง เรื่องเล่าสำนวนหนึ่งของผู้อาวุโสของม้ง²⁰ ที่เล่าถึงเหตุการณ์นั้น เล่าว่า

“คือว่าทางเจ้าหน้าที่อำเภอและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และอาสาสมัคร (อส.) ได้นำกำลังไปจับที่น่องม้งที่ถางป่า เพื่อทำการเพาะปลูกและเรียกเป็นเงินค่าปรับ ๓,๐๐๐ บาท แต่ที่น่องม้งไม่มีเงินมากขนาดนั้นให้

²⁰ หมอแดง ทูลสวัสดิ์ ยอคมณีบรรพต

ทางเจ้าหน้าที่จึงจับหลานของพญาพิภักดีเป็นตัวประกัน เพื่อนำเงินมาไถ่ถอน แล้วทางผู้นำมังกก็ได้เจรจาขอเด็กคืนจากราชการ พอเจรจาได้ เจ้าหน้าที่ก็คืนหลานให้กับพญา และอีกสามวันถัดมา ทางเจ้าหน้าที่ก็มาเอาค่าปรับตามที่ได้ตกลงกันไว้ ระหว่างที่เจ้าหน้าที่เดินทางมา ได้พบกับมังกุผิวเมียคนหนึ่งกำลังเดินไปไร่ เจ้าหน้าที่ก็ขอคนดูเครื่องประดับของฝ่ายหญิงมังก์ที่สวมใส่อยู่ที่คอ ทั้งสองเข้าใจผิดว่าเจ้าหน้าที่จะทำร้ายหรือมาจับตัว ก็เลยยิงสวนใส่เจ้าหน้าที่ก่อนแล้วหลบหนีเข้าไป กลายเป็นปมข้อขัดแย้งเข้าใจผิดกัน นาที่นั่นจึงนับเป็นเสียงปืนแตกนัดแรกที่บ้านห้วยชมพู นำไปสู่การต่อสู้ระหว่างรัฐกับชาวบ้าน แล้วนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นจึงมีนโยบายปราบปรามคนมังก์ คนเมี้ยน และคนบนพื้นที่สูงอื่นๆ

นโยบายนี้จึงทำให้พี่น้องมังก์ไม่สามารถที่จะอยู่ได้ตามปกติและต้องหาพื้นที่หรือผู้นำใหม่ในการพึ่งพาต่อไป จากนโยบายและปัญหาที่เกิดที่หมู่บ้านห้วยชมพู ได้บานปลายเกิดการสู้รบกัน ขยายมาถึงหมู่บ้านดำนในเขตพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ทั้งหมดต้องหลบและใช้วิถีชีวิตอยู่ในป่า ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมาก็มีพี่น้องพื้นราบหรือกลุ่มนักศึกษาเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่ดอยยาวดอยผาหม่นด้วย ซึ่งพวกเขาได้รับผลกระทบจากปัญหาการเมืองการปกครอง พวกเขาได้ให้ความช่วยเหลือกับพี่น้องมังก์ในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นในพื้นที่นี้ได้เกิดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มนักศึกษากับรัฐบาล พี่น้องมังก์อยู่ในพื้นที่นี้เลยกระทบโดยตรง และเกี่ยวข้องกับพรรคคอมมิวนิสต์ อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้”

ผู้อาวุโสอีกท่านหนึ่ง²¹ เล่าถึงเหตุเสียงปืนแตกอีกสำนวนหนึ่งว่า

“เมื่อถูกเก็บภาษีปีละ ๓ รอบ เก็บทุกอย่าง ในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ชุมชนจึงไม่ยอมจ่ายภาษีแก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ เนื่องจากมีความยากจน ในปีนั้นมีการเก็บ ๓,๐๐๐ บาท ก่อนแล้ว และรอบที่ ๒ พ่อกำนันก็มาเก็บอีก ๓,๐๐๐ บาท ด้วย แต่หมู่บ้านไม่มีเงินให้จึงได้มีการขอเจรจากัน แต่ทางหมู่บ้านว่า ๓,๐๐๐ บาท รอบสองนี้แพงเกินไปและไม่มีเงินจ่าย เลยแข็งข้อต่อพ่อกำนัน เมื่อหมู่บ้านไม่ยอมจ่าย พ่อกำนันจึงมีการจับคนเพื่อเป็นตัวประกันในการต่อรองการจ่ายภาษี พ่อกำนันเลยต้องจับลูกบ้านและลูกชายของพ่อพญาเล่าเจ็บอ แซ่ย่าง และจับลูกชายของพี่สาวของพ่อพญาอีก ๒ คนอีกด้วย แล้วนำเอาตัวประกันลงไปข้างล่าง แล้วก็ฝากให้พ่อพญาเล่าพาหาเงิน ๓,๐๐๐ บาท ไปจ่ายตัว ไม่งั้นจะไม่ปล่อย

พ่อพญาคิดว่าทำอย่างไรให้เขาปล่อยตัวลูกและหลานได้ ทั้งๆที่ไม่มีเงินสักบาทเลย มันตรงกับช่วงที่พรรคคอมมิวนิสต์มาเคลื่อนไหวพอดี เลยไปขอความช่วยเหลือและปรึกษาหาทางออก ทางพรรคเลยให้คำปรึกษาและบอกแนวทางว่า ไปไม่ต้องไปยอมเขาแล้ว และได้มีแผนว่า ให้พ่อพญาลงไปพบพ่อกำนันเลย บอกกับพ่อกำนันว่าเราพ่อพญาหาเงินได้แล้วที่จะมาจ่ายพ่อกำนัน ด้วยเงินที่มีจำนวนมากไม่สามารถนำติดตัวมาได้ เนื่องจากมีโจรและขโมยขุกขุม

พ่อพญาเลยบอกกับพ่อกำนันตามที่วางแผนไว้ แล้วทำข้อตกลงกับพ่อกำนันว่า พรุ่งนี้ให้พ่อกำนัน

²¹ พ่อหลวงชัยยุทธ อนุสรณ์ศิลปะ

ภาพวาดโดย
ปิยะพงษ์ กมลასันมรगत

มารับเงินที่หมู่บ้าน หลังจากนั้นพ่อพญาก็ได้พาลูกชาย หลาน และลูกบ้านอีก ๒ คน กลับบ้านด้วยเหตุที่พ่อกำนันเชื่อพ่อพญาเพราะที่ผ่านมาพ่อพญาไม่เคยโกหกหรือหลอกหลวงพ่อกำนันมาก่อน เลยทำให้พ่อกำนันนั้นเชื่อในตัวพ่อพญา เลยปล่อยตัวประกันกลับบ้าน

หลังจากกลับมาถึงบ้านแล้ว ทางพ่อพญา ก็ไปปรึกษากับทางพรรคฯ ทางพรรคฯ เลยให้แนวทางอยู่ ๒ วิธี วิธีที่ ๑ คือปล่อยให้พ่อกำนันนั้นเข้ามา แล้วพ่อพญา ก็พูดด้วยเหตุและผลว่าเราได้ว่าอย่างนั้นจริง แต่เราไม่มีเงินจริงๆ เลย แล้วดูท่าทีของพ่อกำนันว่าจะมีท่าทีอย่างไร หรือจะอนุโลมไม่เอาเรื่องหรือไม่ วิธีที่ ๒ คือถ้ามาแล้วไม่มีเงินจ่ายตามที่ตกลงกันไว้ แล้วทางพ่อกำนันจะเอาเรื่องทางหมู่บ้านหรือจับ เราก็คงพร้อมที่จะต่อสู้ พอมาถึงวันรุ่งขึ้น ตอนเช้าพ่อพญา ก็บอกให้กลุ่มผู้ชายที่มีอาวุธ เช่น ปืนแก๊ปและมิดไป หลบซ่อนในที่ป่า ถ้าหากว่าเขามาถึงและเราไม่จ่ายแล้วเขากลับโดยดี เราก็คงจะไม่มีการต่อสู้ แต่ถ้าทางพ่อกำนันมีการปล้นหมู่บ้าน ทางชาวบ้านต้องทำการต่อสู้ได้ตกลงกันอย่างนี้ พ่อพอกำนันเข้ามาถึงในหมู่บ้านแล้วเห็นแต่ผู้หญิงแก่และเด็กเท่านั้น ทางพ่อพญา ก็เข้าไปเจรจากับพ่อกำนันว่า เราขอไม่จ่ายเพราะเราไม่มีเงินจริงๆ เราจะจ่ายเท่าไร และพ่อกำนันก็พูดว่า เอาแล้วที่ไปพูดข้างล่างและตกลงว่ามีเงินที่จะจ่าย ทำไมจึงเป็นอย่างนี้

พ่อพญาบอกพ่อกำนันว่าพ่อกำนันจับลูกชายไป เราจึงจำเป็นต้องโกหก พ่อกำนันจะไม่ปล่อยลูกของเรา ที่นี้พ่อกำนันเลยรู้ว่ามันเป็นแผนที่ล่อให้ปล่อยลูกชายของพ่อพญา และจากที่เข้าหมู่บ้านมาเขาสังเกตเห็นว่าพวกผู้ชายหายไปหมด เห็นแต่คนแก่และเด็กเท่านั้นไม่เหมือนที่ผ่านมา มันก็สร้างความแปลกใจให้แก่พ่อกำนัน

ที่นี้เมื่อการเจรจาไม่สำเร็จและล้มเหลว พ่อกำนันเลยสั่ง อส. คั้นหมู่บ้าน แล้วปล้นหมู่บ้าน มีอะไรดีก็เอาไปหมด แล้วที่นี้หมู่บ้านก็ได้ส่งสัญญาณให้กับกลุ่มผู้ชายของหมู่บ้านให้เตรียมการ ในขณะที่คนในหมู่บ้านไปส่งสัญญาณ พ่อกำนันก็ให้ อส. ตามประกอบไปด้วย พ่อไปถึงจุดนัดพบ ผู้ชายก็ออกมา ต่างคนต่างก็มีอาวุธ โดยผู้ชายมี ๒ คนนั้น มีแค่ปืนเบอและปืนแก๊ป ส่วน อส. นั้นถือปืนคาบิลในมือ

โดยแผนการ ถ้ามีคนมาส่งข่าวก็หมายความว่า ทางเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ปล้นและยึดทรัพย์ของหมู่บ้าน อย่างแน่นอนแล้ว อส. สั่งให้หยุดและบอกให้มามอบตัวด้วย ด้วยสถานการณ์แบบนี้ ชายมี ๒ คน เลยไม่ยอมให้จับ แล้วยิงใส่ อส. ๒ คน เสียงชีวิตทันที จึงเกิดเสียงปืนแตกครั้งแรกในพื้นที่ที่คอดยาวคอดยผาหม่น ณ ห้วยชมพู พวกที่อยู่ปากทางของหมู่บ้านก็เตรียมพร้อม ทาง อส. ก็ปืนรัวขึ้นมา เลยเกิดการต่อสู้ขึ้น ในวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ ยิ่งกันที่คอดยาว พอยิงเสร็จจับ พ่อกำนันรู้แล้วว่าสภาพการณ์ตกเป็นรอง เลยถอยกลับมา พ่อกำนันบอกกับพ่อพญาและชาวบ้านว่า อย่างยิ่งกันเลยพ่อกำนันยอมแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็ขอคืนให้หมู่บ้าน และพ่อกำนันก็กลับไป

พอวันรุ่งขึ้น กลุ่ม อส. และทหารพรานก็เข้ามาในพื้นที่บริเวณหมู่บ้าน ก่อนจะถึงหมู่บ้านได้ยิงปืนชู่ เขาก็ตะโกนว่า พวกเราต้องยิงให้หมด ยิ่งยิงให้หมดเลย ชาวบ้านเลยต้องหนีตายกันหมด จากวันนั้นก็ออกจากหมู่บ้านไปเลย พออีกวันหนึ่งก็กลับบ้านเรือน แต่ปรากฏว่าบ้านเรือนถูกเผาหมดเป็นกองเถ้า สัตว์เลี้ยงทั้งหลายๆ ทั้งปวง ก็โดนจับฆ่าไปกินหมด ไม่เหลืออะไรเลย ยิ่งข่าวก็เผาหมด

จากนั้นก็หนีเข้าป่า โดยมีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นที่ลี้ภัยอยู่ หลบกันอยู่ปีหนึ่ง พอหมู่บ้านพญาพิภักดิ์ แดกแล้ว ทางรัฐบาลก็ทราบว่ามีพรรคได้มาให้ความช่วยเหลือและได้มาฝังตัว ณ คอยยาว คอยผาหม่น แล้วที่นี้ ทางรัฐจึงส่งทหารพราน และ อส. ไปประจำอยู่ที่หมู่บ้านม้ง ที่สังสัยคนไหนก็จับ และคนที่เป็นผู้นำก็จะโดนจับ ทั้งหมู่บ้านเลยอยู่ไม่ได้ต้องแตกไปที่ละบ้านละบ้าน หนีเข้าป่าหมด ในช่วงพฤษภาคมถึงมิถุนายน มีความลำบากมาก ชีวิตต้องกินอาหารป่าอย่างเดียว แล้วจึงกลายเป็นการต่อสู้ทางอาวุธโดยตรงและเต็มรูปแบบ มีการจัดตั้งเขตงานที่ ๘ หรือเขาเอาเสียงปืน แดกที่คอยยาวมาตั้งเป็นชื่อกองกำลัง ๘๕ การต่อสู้ยาวนาน เป็นระยะเวลา ๑๔ ปี จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๔”

สองสำนวนข้างบนนี้ เป็นเสียงของผู้ประสบเหตุในส่วนของคนม้ง หากไม่มีสำนวนอีกด้านของคนพื้นราบที่มีส่วนในเหตุการณ์ก็จะทำให้การบันทึกขาดน้ำหนักความสมดุลไป จึงใคร่ขอนำอีกสำนวนหนึ่งที่บันทึกจากการสัมภาษณ์พ่อกุ้ยท่านหนึ่งซึ่งมีส่วนในเหตุการณ์ครั้งนั้น²²

“สืบเนื่องจากผู้นำชุมชนบ้านชมภูในช่วงนั้นโดยการนำของพ่อหลวงซึ่งปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอีกสองท่าน ได้ทราบมาว่า มีชาวเขามาตัดไม้ทำลายป่าที่หัวห้วยชมภู (เป็นพื้นที่บริเวณเดียวกับห้วยจะย็นที่เป็นกองบัญชาการใหญ่ของพรรคคอมมิวนิสต์ เขตงาน ๘) โดยชาวบ้านชมภูเกรงว่า ชาวเขาคัดไม้ไปมาก คนข้างล่างจะได้รับผลกระทบ น้ำจะไม่กินมีไข้ จึงนำมาปรึกษาหารือกันในคณะกรรมการหมู่บ้านจากการปรึกษาของคณะกรรมการหมู่บ้านก็ตกลงกันว่าจะขึ้นไปบอกชาวเขาในวันพรุ่งนี้ ในวันรุ่งขึ้นไปที่ป่าก่องาม ซึ่งเป็นพื้นที่หมู่บ้านของชาวเขา เมื่อเดินเข้าไปในพื้นที่ก็ได้เจอชาวเขา และเขาถามว่าขึ้นมาทำอะไร ทางฝ่ายพ่อกุ้ยก็ตอบว่า จะมาขอไม้ให้ตัดไม้ที่หัวห้วยชมภูนี้ เพราะน้ำจะแห้งขอด จะทำให้ชาวบ้านข้างล่างไม่มีน้ำกิน ฝ่ายชาวเขาก็ถามมาว่า ใครเป็นคนสั่งมา ทางฝ่ายพ่อกุ้ยก็ตอบไปว่า ทางเจ้านายข้าราชการ ทางฝ่ายชาวเขาก็ตอบกลับมาว่า ต้องให้จอมพลถนอม จอมพลประภาส มาบอกด้วยตัวเองก็ถึงจะหยุด

พอตกลงกันไม่ได้ คณะของพ่อกุ้ยก็กลับลงมา แล้วพากันไปแจ้งกับกำนัน ต.ยางหอมในขณะนั้น ให้ทราบในวันนั้นเลย วันรุ่งขึ้นกำนันได้รายงานไปยัง อ.เทิง (ในขณะนั้นอำเภอขุนตาลยังไม่ได้แยกเขตการปกครองมาจาก อ.เทิง) นายอำเภอเทิงได้ระดมกำลังเจ้าหน้าที่ในวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ มีเจ้าหน้าที่ตำรวจป่าไม้ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน พร้อมคณะกรรมการหมู่บ้านชมภู เดินทางเข้าไปในหมู่บ้านชาวเขาบ้านป่าก่องามอีกครั้ง เพื่อประชุมชี้แจงให้ชาวเขาเข้าใจว่า ไม้ให้ทำการตัดไม้ทำลายป่าอีกรอบหนึ่ง แต่พอไปถึงหมู่บ้านในเวลาใกล้จะเที่ยงวัน ก็ไม่พบใครแม้แต่คนเดียว ทางคณะที่ขึ้นไปบางส่วนก็จะจัดเตรียมอาหารกลางวันและบางส่วนก็สำรวจบริเวณบ้าน ใกล้ๆ ก็มีชาวเขาคนหนึ่งเดินเทินกะละมังไว้บนหัวเข้ามาในบริเวณบ้าน

เมื่อพบคนนั้น พ่อกุ้ยอินทร์ก็สอบถามว่า ชาวบ้านหายไปไหนหมดก็ได้รับคำตอบว่า “ชาวบ้านไปทำไร่...

²² ครูเอนก แก้วมาลา โรงเรียนขุนตาลวิทยาคม อ.ขุนตาล จ.เชียงราย สัมภาษณ์พ่อกุ้ยท่านหนึ่งซึ่งมีส่วนในเหตุการณ์ครั้งนั้น เมื่อวันที่ ๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ พ่อกุ้ยมีอายุขณะนั้น ๘๕ ปี อยู่ ม.๗ บ้านชมภู ต.ยางหอม อ.ขุนตาล จ.เชียงราย แล้วนำมาลงพิมพ์ไว้ใน www.thaigoodview.com

และเราจะเอาข้าวมาจัดเลี้ยงต้อนรับนายอำเภอ” (หมายถึงนายอำเภอและคณะ) พ่ออ้อยก็บอกว่า “ไม่จำเป็น เพราะได้จัดเตรียมข้าวปลาอาหารกลางวันมาด้วยแล้ว” เขาไม่ได้พูดอะไรอีกแล้วเดินหายไป ระหว่างนั้น หนึ่งในคณะได้เดินไปสำรวจบริเวณบ้าน ได้เดินไปที่เล่าโก่ ตูริงไข้อยู่ ก็มีเสียงปืนดังขึ้น กระสุนนัดหนึ่งได้ยิงมาถูกที่บริเวณท้องของคนนั้น

ทางคณะที่ขึ้นไปก็ได้ยิงปืนต่อสู้และแย่งย้ายกันหลบหนี นายอำเภอและคณะส่วนหนึ่งสามารถหลบหนีออกมาได้ ส่วนพ่ออ้อยและพวกได้พยายามช่วยเหลือชายผู้ถูกยิง ด้วยการใช้น้ำมาฉีดห้ามเลือด แต่เขาไม่สามารถทนพิษบาดแผลได้และเสียชีวิตในที่สุด จากนั้นพ่ออ้อยและพ่อหลวงก็หาทางหลบหนีออกจากพื้นที่ แต่หลบหนีมาได้สักพักก็ถูกกลุ่มชาวเขาจำนวน ๓๔ คน พร้อมอาวุธมาล้อมจับนำกลับไปบริเวณหมู่บ้าน ณ จุดที่ต่อสู้กัน พร้อมทั้งบอกให้นำเงินมาชดใช้ค่าเสียหายจำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท

กำนันได้แจ้งว่า ตนเป็นกำนันจะนำเงินมาชดใช้ค่าเสียหายให้ ชาวเขาจึงจับตัวผู้ใหญ่บ้านชมพู และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกับล่ามของผู้ใหญ่บ้านชมพูไว้เป็นตัวประกัน พ่ออ้อยและกำนันกับคณะที่เหลือจึงนำศพผู้ถูกยิงตาย ๒ ศพ พร้อมผู้บาดเจ็บอีก ๔ คน รวมทั้งล่ามเดินทางกลับบ้าน หลังจากลงมาถึงหมู่บ้านจึงได้รายงานเหตุการณ์ตามลำดับขั้นจนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ผู้กำกับตำรวจภูธรจังหวัดเชียงรายจึงนำกำลังบุกเข้าช่วยเหลือตัวประกัน โดยตั้งฐานปฏิบัติการพิเศษที่โรงเรียนบ้านชมพู เกิดการปะทะอย่างดุเดือด มีการเสียชีวิตทั้งสองฝ่าย แต่ก็ช่วยเหลือตัวประกันออกมาได้ในที่สุด จากจุดนี้เป็นจุดแรกที่ทำให้เกิดการสู้รบระหว่างรัฐบาลกับพรรคคอมมิวนิสต์ในเขตพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น”

แม้ทั้งสองสำนวนแรกและสำนวนหลังจะต่างกันในเรื่องสถานที่ที่เกิดเสียงปืนแตกคือบ้านห้วยชมพู หรือบ้านพญาพิภักดิ์ในการเรียกของม้ง แต่สำนวนหลังสถานที่เกิดเหตุคือบ้านป่าก่องาม ในเขต ต.ยางฮอม เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ส่วนที่เหมือนกันคือสาเหตุสำคัญของการแตกเสียงปืนหรือการสู้รบ นอกจากปัจจัยภายนอกด้านการเมืองการปกครองในห้วงเวลาสงครามเย็นแล้ว ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ ป่าไม้และการทำมาหากินของชาวบ้านในเขตป่าดอยกับการมีกฎหมายในการเข้าถึงทรัพยากรของรัฐ และการเก็บภาษีต่างๆ นำมาซึ่งปัญหาสำคัญแม้ในหลังยุคสงครามเย็นมานาน ปัญหาแนวเขตทรัพยากรธรรมชาติกับการหาอยู่หากินของชาวบ้านยังเป็นปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างคนต้นน้ำกับคนปลายน้ำมาจนปัจจุบันซึ่งจะกล่าวอย่างละเอียดในบทต่อไป

บทที่ ๕
ว่าด้วยฐานที่มั่น
และการอพยพ²³
(๒๕๑๑ - ๒๕๒๐)

๕ = จี๊ (Tsib)
หนีอพยพ หาทີ่ถิ่นฐาน

---

²³ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน ปิยะพงษ์ กมลสารนั้มรกต

บทที่ ๕ ว่าด้วยฐานที่มั่นและการอพยพ

ความเข้าใจในกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงมีน้อยมากในยุคทศวรรษที่ ๒๕๑๐ โดยเฉพาะคนม้งแม้จะเดินเข้าสู่ประเทศไทยมาแล้วไม่ต่ำกว่าทศวรรษที่ ๒๕๔๐ คือ ๓๐ กว่าปีมาแล้วในปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ทว่าความเข้าใจของคนทั่วไปและรัฐไทยกลับมีน้อยมาก ซึ่งเป็นปัจจัยปฐมภูมิที่ทำให้เกิดวันเสียงปืนแตกขึ้น ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเข้าใจคนม้งมากยิ่งขึ้น ก่อนที่จะกล่าวถึง ‘ว่าด้วยฐานที่มั่นและการอพยพ’ ภายใต้สถานการณ์การสู้รบซึ่งไม่มีความมั่นคงของชีวิต ทำให้ไม่สามารถใช้ชีวิตประจำวันได้อย่างปกติได้เหมือนแต่ก่อน

การดำเนินชีวิตประจำวันของคนม้งในเขตภูตอย แม้จะเคยมีอดีตพันกว่าปีที่แล้วในเมืองจีนจะเคยทำเกษตรกรรมในพื้นที่ราบโดยใช้วัวควาย และมีวัฒนธรรมการชนวัวในช่วงปีใหญ่ แต่การดำเนินชีวิตทั่วไปในภูตอยในการทำไร่ หางของป่า และล่าสัตว์ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของคนม้งมานานแล้วนับแต่เข้ามาในเขตตอนเหนือของเวียดนาม ลาว และไทย

โดยปกติแล้วม้งจะทำงานหนักในไร่ ในสวน ในทุกบ้านม้งในอดีตจะมีช่างตีมีดโดยผู้ชายและช่างทอผ้าช่างปักผ้าโดยผู้หญิง การตีมีดต้องให้เหมาะสมกับงานที่ทำ เช่น การตัดไม้จะต้องใช้มีดด้ามยาว (เม้าจั่ว) เป็นมีดที่ถือว่ามีดีคู่ชีพของคนม้ง เพราะใช้ในการทำไร่ตายหญ้าตลอดเวลา ส่วนมีดด้ามสั้นหรือมีดปลายแหลมใช้ทำอาหารหรือมีดคู่กาย โดยการนำเส้นเหล็กมาเผาให้แดง เพื่อง่ายต่อการตีแล้วตีตามแบบมีดด้ามสั้น นอกจากไว้ใช้ในการทำอาหาร ยังพกติดตัวออกไปล่าสัตว์ในป่า ส่วนการโค่นไม้กลางป่าใช้ขวาน (เตา) ซึ่งใช้ในการทำงานหนัก ทั้งการตัดต้นไม้ใหญ่และไม้ที่มีลักษณะคล้ายต้นปาล์ม เสาเปลือกออกมาตัดเป็นท่อน แล้วสับละเอียดมาต้มให้เป็นอาหารของหมูซึ่งทุกบ้านเรือนจะเลี้ยงไว้ทั้งเป็นอาหารสำคัญในปีใหม่ม้ง

การเข้าป่านอกจากพกมีดต่างๆ แล้ว ยังมีหน้าไม้ (เน็ง : neev) ทำจากไม้และเส้นคล้ายหรือด้ายหวายวิธีการประดิษฐ์นำไม้มาเผาให้เรียบร้อย แล้วตัดให้เหล็กล็กน้อยเพื่อเป็นธนู ส่วนคันทำมาจากไม้หรือเส้นเหล็กก็ได้แล้ว นำมาประกบกันเป็นหน้าไม้ ต่อมาพัฒนามาเป็นปืนแก๊ส (ผ่อเบีย) เป็นปืนยาวของม้ง กระสุนทำจากเศษเหล็กและขุ่ยไม้ผสมกับดินปืน ใช้ล่าสัตว์ตัวเล็ก เช่น นก ลิง ปลา เป็นต้น

ระหว่างทางไปไร่เราจะพบคนม้งเดินไปพร้อมกระบุง (kawn) หรือเกอะ มีหลายลักษณะแต่ทำจากไม้ไผ่สานเป็นลวดลายต่างๆ กระบุงของม้งด้ามจะมีลักษณะแตกต่างกับม้งขาว ลวดลายของกระบุงม้งขาวจะละเอียดกว่าม้งดำแต่มีขนาดเล็กกว่า แต่ใช้ในการใส่สิ่งของสัมภาระไปไร่เหมือนกัน ชาวไร่ที่ปลูกแล้วออกมาเป็นรวงสุกแล้วเก็บเกี่ยวด้วย เครื่องมือเก็บเกี่ยวที่มีใบมีดติดแผ่นไม้ซึ่งเสียบในแกนไม้ไผ่เป็นมือจับใช้นิ้วนิ้มคอรวงที่ลรวงตัดเก็บ เรียกว่า วู หรือ วู ตั่ว เปรี (vuv nruam nplej) แล้วนวดตีเป็นเม็ด ใช้กระดัง (ว่าง) ใช้ร่อนคัดเมล็ดข้าวหรือตากพันธุ์ข้าวและเมล็ดพันธุ์อื่นๆ ได้ด้วย กระดังยังใช้ร่อนในการทำขนม ตัวกระดังมาจากไม้ไผ่ การสานกระดังนั้นจะสานจากส่วนกลางให้เรียบร้อยก่อน แล้วจากนั้นจึงตัดขอบและตัดให้โค้งเป็นวงกลมเพื่อที่จะทำสันกระดังหรือขอบกระดัง แล้วทำขอบ กระดังให้แข็งแรงทนทานกับการใช้งาน ส่วนมากม้งจะนำไปฝังไฟไว้ เพื่อให้เนื้อไม้ไม่แห้งสนิทสวย

ได้ข้าวเปลือกแล้วใช้ครกตำด้วยครกกระเดื่อง (จู่ - cug) เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการตำข้าวเปลือกไว้

สำหรับบริโภค แล้วนำข้าวที่ได้ตำแล้วมาร่อนขวิดด้วยกระตัง คัดมาหุงด้วย “จู่” หรือหม้อข้าวใช้หุงข้าวสำหรับครอบครัวที่มีสมาชิกจำนวนมาก ทำมาจากไม้ไผ่และใช้ “ฝีกเต้า” เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการดักข้าวขณะหุงอยู่ และใช้ตักน้ำ นอกจากนี้ยังใช้ตักอาหารให้กับสัตว์เลี้ยงด้วย ตัวชั้นทำมาจากผลน้ำเต้า

อุปกรณ์ของใช้ในครัวในบ้านอย่างอื่น เช่น กระชอน (ชัวะจี้) เป็นอุปกรณ์ที่ทำจากไม้ไผ่ ใช้ในการกรองข้าวหรือใช้ในการกรองน้ำมันต่างๆ เช่น น้ำมันหมู การทอดใช้กระทะ (เยีย) ใช้ทอดอาหารหรือคั่วอาหาร นอกจากนี้ ยังมี “ต่าจั่ว” เป็นอุปกรณ์ไว้ทำขนมของคนม้ง ทำจากท่อนไม้ที่มีขนาดใหญ่มาผ่าครึ่งแล้วเจาะให้เป็นรูสี่เหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าก็ได้ จากนั้นก็จะนำไปแช่น้ำ ๑ วัน หลังจากแช่น้ำเสร็จสามารถนำมาใช้ได้เลย ส่วนเครื่องรีดน้ำอ้อย ชุ่มไก่ และเครื่องไม้อ้าวโศดที่ทำจากหินแกรนิตสำหรับไม้มัดข้าวโศดไว้เป็นอาหารไก่และอาหารหมูด้วย เหล่านี้เป็นเครื่องมือในชีวิตประจำวันของคนม้งที่บอกถึงวิถีชีวิตปกติของคนม้งที่สัมพันธ์กับการทำการผลิตในไร่ สวน อาหารการกิน การทำขนมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ รวมทั้งการพึ่งพิงอาศัยอาหารจากป่า ทว่าของใช้ทั้งหมดเหล่านี้ในช่วงสงครามไม่สามารถใช้ได้อย่างสะดวกเหมือนก่อน โดยเฉพาะการหุงหาอาหาร การทำไร่ ทำสวน ของใช้หลายอย่างก็ไม่สามารถเอาไปได้หมด คนม้งสามารถเอาไปได้เพียงชีวิตกับสิ่งจำเป็นเล็กๆ น้อยๆ ในการอพยพแต่ละครั้งเท่านั้น

ว่าด้วยการอพยพในพรมแดนและข้ามพรมแดน

เริ่มแรกหลังจากเสียปืนแตกและสู้รบกันแล้ว หลายคนได้หลบหนีไปตั้งหลักอยู่ไม่ไกล จากชุมชนเดิม รอเวลากลับมาดูบ้านเรือน ด้วยหวังว่าจะนำพาสิ่งจำเป็นไปด้วยได้บ้าง ทว่าเมื่อบ้านเรือนทั้งหมดถูกเผาเสียเรียบแล้ว คนม้งจากคอยยาวจึงอพยพลงมาในหุบระหว่างคอยยาวกับผาหม่น บางส่วนก็อพยพมายังเทือกคอยผาหม่น และอีกหลายส่วนอพยพข้ามพรมแดนไปยังไชยะบุรี ในส่วนที่เข้าร่วมกับ พคท. ได้ตั้งชุมชนขึ้นเป็นฐานสำคัญคือ พญาพิภักดี (ชมพู่), ขุนต้า (จรงรบ), ธงแดง, ห้วยคุเก่า, ห้วยหาน, ห้วยเหี้ย, ธงสู้, เลอาอู, ห้วยขุน เป็นต้น ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในป่าบนสันคอยทั้งคอยยาวและผาหม่น

การอพยพข้ามพรมแดนของคนม้งที่ข้ามไปไชยะบุรี ประเทศลาว ไม่สามารถเข้าไปลึกได้มากนัก เพราะสถานการณ์ในประเทศลาวก็มีการต่อสู้ของอุดมการณ์สองฝ่ายเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ คนม้งเองก็ไม่ได้ได้รับความเข้าใจหรือไว้วางใจจากคนลาวมากนัก โดยประวัติในอดีตยุคอาณานิคม รวมทั้งสถานการณ์การรบของม้งที่อยู่ฝ่ายเสรีนิยมคือหวังเปา มีบทบาทนำในการทหารจนทหารลาวเองหลายคนก็อดไม่สบายใจและไม่ไว้วางใจ ฉะนั้นคนม้งที่อพยพข้ามไปได้ก็ไม่ลึกนัก รวมทั้งในขณะนี้ฐานที่มั่นของคอมมิวนิสต์หลายเขตด้วยกัน ทำให้คนม้งจำเป็นต้องเลือกข้างหรือรับการสนับสนุนดูแลจาก พคท.

ในขณะที่ทางการรัฐไทยก็ดำเนินการปราบปราม ตั้งด่านตรวจอย่างเข้มข้น ทหาร ตำรวจ และสายลับ

บทที่ ๕ ว่าด้วยฐานที่มั่นและการอพยพ

การข่าวมีไปทั่วในเขตเชียงของ เเทง ฝ่าย พคท. ก็สะสมเสบียงและกำลังอาวุธซึ่งส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากพรรคคอมมิวนิสต์จีนซึ่งได้ปฏิวัติสำเร็จไปแล้วในปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ในขณะที่ทหารกองพล ๙๓ ก็กมินตั้งซึ่งสู้รบกับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ได้ถอยร่นลงมาถึงเขตพม่ากว่า ๑๒ ปีแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ถูกตีอย่างหนักจึงถอยเข้าสู่เขตประเทศไทย แล้วด้วยมติของสหประชาชาติให้มีการขนย้ายทหารเหล่านั้นออกจากประเทศไทยไปยังไต้หวัน ซึ่งคณะก่อนหน้าได้เดินทางกลับไปก่อนแล้วครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ทหารและผู้นำส่วนที่เหลือซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า “จีนฮ่อ” อพยพลี้ภัยในจังหวัดเชียงรายถึง ๓,๕๖๔ คน ในปี พ.ศ. ๒๕๐๙ ต่อมาไม่นาน รัฐบาลได้ตระหนักถึงความผิดพลาดของนโยบายการปราบปรามอย่างรุนแรงนี้ ดังนั้นในตอนปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ต่อถึงต้นปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เฮลิคอปเตอร์หมู่เดียวกับที่เอาปืนกล ไปกราตยิงขามังเมื่อไม่กี่เดือนก่อน ได้ใช้เครื่องลำโพงขยายเสียงประกาศบอกให้ขามังยอมจำนน โดยทางการจะไม่เอาผิดและเขาจะมีชีวิตรอดอย่างปลอดภัย

คนมั่งเริ่มออกจากป่าเป็นกลุ่มเล็กๆ เวลากลางคืน เพราะกลัวคอมมิวนิสต์ ทหารก็ค่อยๆ จัดขามังที่มอบตัวไปอยู่ในศูนย์อพยพก่อน เช่น ในเขตใกล้โรงพยาบาลเวียงแก่น ในปีเดียวกันนั้นเองได้มีการตั้งกองบังคับการงานปราบคอมมิวนิสต์เพื่อเร่งให้ผู้ที่ยังไม่ยอมจำนนออกมามอบตัว

ในวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๒ เกิดเหตุการณ์ที่ยิ่งเพิ่มความรุนแรง เมื่อคณะผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ในขณะนั้นพร้อมคณะ ๘ นาย ถูกลอบยิงขณะเดินทางมารับผู้มอบตัวที่ออกจากป่า ณ บ้านหัวกว๊าน ต.บ้านแซว อ.เชียงแสน รอดตายเพียงหนึ่งนายคือนายอำเภอเมืองเชียงราย เป็นข่าวที่ทำให้เห็นความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม คนมั่งก็ยังไม่กลับมามอบตัวทั้งหมด ความไม่ไว้วางใจฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยังคงอยู่ การจะออกไปหรืออยู่ต่อเป็นเรื่องยาก เพราะถูกเพ่งเล็งจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแน่นอน การอพยพลงพื้นราบก็กลายเป็นเรื่องลำบากมาก แต่การถอยกลับข้ามพรมแดนย้อนอดีตไปอีกก็เป็นการยากเช่นเดียวกัน

ว่าด้วยฐานที่มั่นแดง - ขาว

ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์สองฝ่ายดังกล่าวแล้ว ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๕ คนมั่งก็แยกเป็นสองกลุ่มเหมือนกันกับสถานการณ์ในระดับโลกและระดับประเทศ การแยกกลุ่มครั้งนี้ไม่ได้แยกตามสายแซ่ตระกูลซึ่งมีบรรพบุรุษอย่าง ‘จีเยอ’ เป็นต้นบรรพบุรุษของมั่ง และไม่ใช้การแบ่งแยกตามการออกเสียงภาษากับการแต่งกายดังคำว่า มั่งขาว มั่งเขียว แต่การแยกสองกลุ่มครั้งนี้เกิดจากการที่ทั้งสองฝ่ายไปตกอยู่ในบริบทของอุดมการณ์ฝ่ายไหน ทั้งฝ่ายรัฐแดงหรือ รัฐขาว และการแยกครั้งนี้มีผลต่อข้อขัดแย้งภายในของคนที่มั่งเช่นเดียวกับสิ่งที่เกิดขึ้นกับมั่งในอินโดจีนด้วยเช่นเดียวกัน

ในขณะที่อยู่กับ พคท. อยู่ นั้น คนมั่งได้เรียนรู้ชีวิตกระบวนการทำงานของ พคท. การจัดการฝึกกำลัง

การอบรมการเมืองการทหารส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย รวมทั้งการผลิตอาหารเสบียงต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง บางส่วนคนมั่งถูกส่งไปเรียนการเมืองการทหารในจีนและเวียดนาม บางส่วนถูกส่งไปเรียนด้านการแพทย์ที่จีน ด้วยเช่นกัน ชาวบ้านมั่งจากบ้านฟ้าไทยงามท่านหนึ่งเล่าถึงชีวิตในป่าที่เข้าร่วมกับ พคท. ว่า

“อยู่ในป่าได้หนึ่งปีทางฝ่ายรัฐบาลก็ได้บุกขึ้นมา จึงได้มีการรบราฆ่าฟันกันเกิดขึ้น เเสบียงอาหารในช่วงนั้นได้แก่มันต่างๆ ที่ขึ้นอยู่ในป่า ในขณะที่นั้นจีนได้ใช้เส้นทางขนส่งเสบียงพร้อมอาวุธผ่านประเทศลาว เพื่อที่จะนำมาสนับสนุนกองทัพคอมมิวนิสต์ ต่อมาจีนได้ใช้รถชุดเส้นทางผ่านประเทศลาวมาเรื่อยๆ เพื่อที่จะเข้ามาสู่ในประเทศไทย พร้อมทั้งขนไม้สองข้างทางที่จีนได้ตัดทิ้งกลับไปยังประเทศจีน จึงเป็นเหตุที่ทำให้ลาวไม่พอใจ ลาวจึงได้ตัดขาดไม่ให้จีนใช้เส้นทางผ่านในประเทศลาวอีก”

พคท. เริ่มจากการประกาศเขตปฏิบัติการ ๒๔ บริเวณคอยยาว - ผาหม่น ปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๐ บุ๊กยึดฐาน ตชด. บ้านห้วยคุ อส. และ ตชด. เสียชีวิต บางส่วนหลบหนีมาได้ พคท. ประกาศเขตปลดปล่อยเขตงาน ๘ มีกำลังรบประมาณ ๑,๒๐๐ - ๑,๕๐๐ คน

ฐานที่มั่นเขตงาน ๘ พคท. ดำรงอยู่จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๓ รัฐบาลไทยได้เจรจากับผู้นำกองพล ๙๓ ก็กมินตั้งที่ลี้ภัยอยู่ในไทยพร้อมผู้อพยพให้กลับไปได้หวั่น ผู้นำกองพล ๙๓ แจงแก่รัฐบาลไทยว่า หากรัฐบาลไทยจะใช้พวกเขาให้เป็นประโยชน์ในการป้องกันการแทรกซึมของคอมมิวนิสต์ในพื้นที่ที่กำลังทหารไทยยังเข้าไปไม่ถึง พวกเขาพร้อมจะรับใช้รัฐบาลไทยด้วยความเต็มใจ โดยขอเพียงให้ทหารของเขาอยู่อาศัยเป็นผู้ลี้ภัย และขอพื้นที่ดินทำมาหากินเท่านั้นเป็นสิ่งตอบแทน วันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๓ รัฐบาลไทยเห็นชอบตามข้อเสนอของกองบัญชาการทหารสูงสุด ผ่านสภาความมั่นคงแห่งชาติ ทชช. ท.๓ และ ท.๕ ที่แปลงสภาพจากกองพล ๙๓ ก็กมินตั้ง ประมาณ ๓๐๐ - ๕๐๐ คน ไปร่วมรบยึดคอยผาหม่นหรือผามั่ง เป็นฐานที่อยู่ทำกิน โดยใช้ชื่อยุทธการเกรียงไกร

ในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔ ทหารไทยและจีนฮ่อเข้าโจมตีฐานที่มั่นห้วยคุของ พคท. กลับคืนมาได้ รบกัน ๕ วัน ๕ คืน แล้วกองกำลังทหารไทยกับจีนฮ่อทั้งสองส่วนได้ไปยึดบ้านกันใจไว้ ซึ่งอยู่ที่สูงกว่าบ้านห้วยคุ และทำเป็นฐานบัญชาการย่อยชั่วคราว รวมทั้งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ ยึดคอยผาตั้งได้ และสามารถจัดตั้งฐานปฏิบัติการทางทหารที่คอยผาหม่นสำเร็จเรียบร้อย ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕

ในวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๗ รัฐบาลไทยได้จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจกองพลที่ ๔ ให้มีการฝึก ป้องกันและปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในจังหวัดเชียงราย พะเยา และให้ริเริ่มการเมืองนำการทหาร ยุทธศาสตร์การรบเพื่อความสะดวกสันติคือการไม่รบ แม้จะมีการริเริ่มการเมืองนำการทหาร มาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ แต่สถานการณ์การตื่นตัวทางการเมืองและประชาธิปไตยของนักศึกษาที่ต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ แล้วได้รับความหวาดระแวงจากรัฐบาลโดยให้เข้าใจหรือสื่อสารถึงการตื่นตัวเหล่านั้นว่า เป็นอันเดียวกันกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นักศึกษาถูกล้อมปราบในเมืองกรุงเทพฯ ทำให้นักศึกษาประชาชนพื้นราบอีกมากหนีตายเข้าสู่เขตป่า เขาเข้าร่วมกับ พคท. เพื่อให้มีชีวิตรอดต่อไป นักศึกษาประชาชน

ภาพวาดโดย
ปิยะพงษ์ กมลასันมรกด

หลายคนหลบหนีเข้าป่าในเขตดอยยาว - ผาหม่น เพื่อจะผ่านไปยังเขตงานอื่นๆ ก็มีมากเช่นเดียวกัน

ในเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ รัฐบาลไทยได้เสนอพระราชบัญญัติรับรองสัญชาติไทยแก่ กลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ในทางกฎหมายแม้จะมีการรองรับสิทธิพลเมืองสัญชาติไทยแก่คนม้ง แต่ก็มีส่วนที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทยมาจนปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เครื่องบินโอวีแทนได้ทิ้งระเบิดที่หมู่บ้านห้วยทานเป็นครั้งแรก เนื่องจากฝ่ายรัฐบาลเข้าใจว่าเป็นที่ล่องสุมเสบียงอาหารของพรรคคอมมิวนิสต์ ซึ่งทำให้ชาวบ้านต้องสูญเสียพืชผลการเกษตรที่กำลังเก็บเกี่ยวมาได้ ตั้งแต่ปีนั้นเป็นต้นมาพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่น ไม่เหลือชาวบ้านม้งในเขตนี้อีก นอกจากจะเข้าร่วมกับ พคท. แล้ว หลายคนก็อพยพข้ามพรมแดนไปแขวงไซยะบุรี

ในขณะที่ทางการได้ริเริ่มถนนสายหลักจากเชียงรายมายังเทิงและเชียงของตั้งแต่ทศวรรษก่อน และสร้างเป็นถนนสายยุทธศาสตร์สำคัญตัดผ่านกลางระหว่างดอยยาว - ดอยผาหม่นเชื่อม อ.เทิง กับ อ.เวียงแก่น มีกองกำลังทหารคุมกันตลอดแนว เริ่มสร้างใน ปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เสร็จในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ส่วนถนนเส้นใหม่พัฒนาถึงพญาพิภักดิ์ สร้างในต้นปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ถนนเหล่านี้เป็นถนนเพื่อการรบกับ พคท. เพื่อการขนถ่ายกองกำลังสนับสนุนได้อย่างรวดเร็ว โดยเริ่มตัดครั้งแรกเป็นถนนอันดินหิน รับเหมาโดยบริษัทเอกชน และเป็นถนนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจในเขต ดอยยาว - ผาหม่นในยุคถัดมา

ดังที่กล่าวแล้ว การที่คนม้งเข้าร่วมกับฝ่ายใดหนึ่งเป็นเพราะไปตกอยู่ในบริบทที่ไปข้างหน้าต่อกันไม่ได้ กลับหลังสู้แดนดินอดีตบรรพบุรุษจากมาก็ไม่ได้เช่นกัน ฉะนั้นจากประเด็นของความไม่เข้าใจต่อกัน อดีตต่อกัน นโยบายรัฐและเจ้าหน้าที่ส่วนกลางและส่วนท้องถิ่นเอาเปรียบผู้คน ตามด้วยนโยบายปราบปรามอย่างรุนแรง และการเคลื่อนไหวของ พคท. ในพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่น ผสมรวมกับเงื่อนไขทางทรัพยากรธรรมชาติบนพื้นที่สูงซึ่งมีฐานความเชื่อและใช้ประโยชน์ต่างกัน จึงแสดงตัวมาเป็นสงครามภายในประเทศที่มีเงื่อนไขปัจจัยภายนอกของสถานการณ์ในยุคสงครามเย็นที่แบ่งฟากฝ่ายเช่นเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม ยังมีคนม้งที่ไม่อยู่ฝ่ายไหนเลยก็มี ใช้ชีวิตอพยพหนีภัยอยู่ในป่าลึก โดยมีบันทึกลงในหนังสือของยัง มีออตต์ ใน ‘ประวัติของชาวม้ง (มั่ว)’ ว่ายังมีชาวม้งกลุ่มอื่นที่ยังอยู่อย่างโดดเดี่ยว กลุ่มเหล่านี้ดำรงชีวิตอย่างเอื่อยเฉื่อยไปเรื่อยๆ ตามเรื่องตามราว หรือถ้าจำเป็นในที่สุดเขาก็ยอมมอบตัว

ในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ นายเล่าเนียบเกา เล่าว่าเขาไม่เคยเป็นคอมมิวนิสต์เลย เมื่อครั้งทางราชการทหารโจมตีชาวม้งในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ นั้น พอตีเขาอยู่ป่าทางจังหวัดตาก แต่อยู่ในที่สงบ แล้วก็อยู่ที่นั่นเรื่อยมาถึง ๖ ปี พวกคอมมิวนิสต์ลาดตระเวนอยู่ในบริเวณแถบนั้น และบางครั้งเขาก็พบกับพวกคอมมิวนิสต์ ทุกๆ สองเดือนจะมีคนไทยสองคนมาเยี่ยมและคุยกับเขาคูหนึ่ง พร้อมกับเอายาสามอย่าง ซึ่งโดยมากหมดอายุใช้ไม่ได้แล้วมาให้เขา ชีวิตนับวันยิ่งลำบากมากขึ้น เขาไม่กล้าทำนามากๆ เพราะกลัวเฮลิคอปเตอร์จะมาสำรวจพบเข้าเขาไปตลาดไม่ได้ ไม่มีเกลือเหลือเลย ไม่มีเสื้อผ้าแม้แต่เศษผ้าก็ไม่มี เสื้อผ้าของเขาขาดวิน ตลอดเวลาสองปีเขานั่งกางเกงขาสั้นขาดเป็นรูที่ก้น ไม่เคยตัดผม ต่อมาเขาจึงตัดสินใจออกมาจากป่าเพื่อแสวงหาทางรอดอื่นๆ

บทที่ ๖
มอบตัวมอบใจ
พัฒนาชาติไทยกับ
พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว²⁴
(๒๕๒๑ - ๒๕๓๐)

๖ = ไร่ (rau)
รอยเท้าหมูคือทางรอด

---

²⁴ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน อนุชา สิริณภวงค์

ยุคต้นของทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ทั้งสองฝ่ายเริ่มเบื่อหน่ายการรบ อี๊ดอดที่โต้พบว่าคนไทยรบกับคนไทย คนมั่งรบบกับคนมั่งเช่นเดียวกันด้วย โดยสำนึกอย่างน้อยที่สุดคือทั้งหมดเป็นคนเหมือนกัน ประกอบกับการที่สหรัฐอเมริกาได้ตกลงเจรจากับรัฐบาลชาติคอมมิวนิสต์ในปลายทศวรรษที่ ๒๕๑๐ แล้วเริ่มถอนตัวทางการทหารและการสนับสนุนต่างๆ ออกไปจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเจรจากับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยก็เกิดขึ้นหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ตัดการสนับสนุนต่อพรรคคอมมิวนิสต์ไทยไปแล้ว

การสร้างกองกำลังผสมพลเรือน ตำรวจ ทหาร จึงเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๒๒ จึงมีหน่วยพลเรือนตำรวจทหาร (พตท) ๒๓๒๔ ขึ้นแทนหน่วยงานเฉพาะกิจกองพลที่ ๔ ซึ่งเป็นกำลังรบหลักของรัฐบาลและร่วมกับทหารจีนฮ่ออาศัยฐานที่มั่นของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เขตงาน ๘ ได้ทั้งหมดแล้ว ในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้แปรสภาพเป็นหน่วยพลเรือนตำรวจ (พตท.) ๓๑ ตามนโยบายและคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๓ ลงวันที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๓ และตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีที่ ๖๕/๒๔ ดำเนินการรุกทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง แต่ในปีเดียวกันนี้ พัน ร.๔๗๓ จัดกำลังจากกองพันทหารราบที่ ๓ กรมผสมที่ ๗ ได้ส่งกำลังเข้าปราบปราม พคท. ในพื้นที่ดอยยาว - ดอยผาหม่น อยู่หลายยุทธการด้วยกัน พร้อมกันกับไปรอยไบปลิวชี้แจงข้อเท็จจริง โดยใช้เครื่องบินติดตั้งเครื่องขยายเสียงประกาศ ทำความความเข้าใจกับชาวเขาและอดีตผู้นำนักศึกษาที่เคยร่วมขบวนการและปฏิบัติงานในพื้นที่ ได้ขอเชิญชวนมอบตัวเพราะว่าในขณะนั้นรัฐบาลได้มีการเปลี่ยนแปลงไปแนวทางที่ดีกว่าอดีต จึงทำให้สงครามการต่อสู้ด้วยอาวุธได้ยุติลง และเปลี่ยนแปลงเป็นนโยบายการพัฒนาขึ้นแทนนโยบายการปราบปราม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นต้นมา

การต่อสู้ด้วยกำลังอาวุธและนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นระยะเวลา ๑๐ กว่าปี นั้น ทำให้รัฐบาลไทยได้พยายามแยกมั่งออกจากกระบวนการลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยการส่งหน่วยงานต่างๆ เข้าช่วยเหลือและพัฒนาพื้นที่สูง หลังจากการต่อสู้เป็นเวลานานทำให้ทั้งสองฝ่ายได้รับความเสียหายไม่น้อย ซึ่งนำไปสู่การที่รัฐบาลต้องประกาศใช้นโยบาย ๖๖/๒๓ และ ๖๕/๒๔ เพื่อให้การเมืองนำการทหารและพัฒนาประชาธิปไตย ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๕ ชาวบ้านจึงได้วางอาวุธและเข้าร่วมกับแนวทางเสรีนิยมประชาธิปไตยตามที่รัฐบาลต้องการ ในที่สุดก็บรรลุข้อตกลงโดยสันติ ชุมชนมั่งในพื้นที่ดอยยาว - ดอยผาหม่น จึงได้นามว่าเป็น ‘ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย’

มอบตัวมอบใจพัฒนาชาติไทย

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ นายกรัฐมนตรีพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ มีนโยบายที่เป็นมิตรและหยุดการฆ่าฟันกันเนื่องจากเป็นคนไทยด้วยกัน ความตึงเครียดเลยผ่อนคลายลง อีกสาเหตุหนึ่งเนื่องจากจีนหยุดให้การ

บทที่ ๖ มอบตัวมอบใจพัฒนาชาติไทยกับพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว

สนับสนุนด้านอาวุธแก่พรรคคอมมิวนิสต์จึงทำให้กำลังของพรรคคอมมิวนิสต์อ่อนลงไปด้วย และปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ทางกลุ่มแกนนำมั่งได้ส่งตัวแทนเจรจากับฝ่ายรัฐบาลตามนโยบายนั้น

เหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ของเขตดอยยาว - ผาหม่นที่อยู่ในความทรงจำของทุกฝ่ายคือ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารี เสด็จพร้อมด้วยพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลีพระราชาอินัดตามาดูทรงเสด็จไปเยี่ยมบ้านพญาพิภักดิ์ ณ สันดอยยาว ในวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๒๕ พอ. วิโรจน์ ทองมิตร ได้นำอดีตผู้นำมั่งของ พคท. เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เพื่อแสดงความจงรักภักดี

พอ.วิโรจน์ ทองมิตร ยังได้กราบบังคมทูลขอพระราชทาน “รอยพระบาท” ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ประทับลงบนแบบพิมพ์ปูนปลาสเตอร์ เพื่อขอจารึกไว้เป็นประวัติศาสตร์แห่งชัยชนะเหนือดอยยาว และดอยผาหม่น ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาพระราชทานตามที่ขอ และเป็นรอยพระบาทแห่งเดียวในสนามรบของประเทศไทย ที่นักรบขอพระราชทานให้เป็นมิ่งขวัญ

การออกมามอบตัวมอบใจเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยของคนมั่งเริ่มจากชุดแรกในเขตผาหม่นออกมามอบตัวก่อน เขตดอยยาวออกมามอบตัวในชุดสุดท้าย ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ผู้นำมั่งพญาพิภักดิ์ ๓ ท่าน นำครอบครัวมามอบตัวที่บ้านเซ่งเม้งประมาณ ๑๐ คน ในเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๕ ผู้นำมั่งอีก ๓ ท่านนำครอบครัวมามอบตัวอีก โดยการมอบตัวแล้วทหารจะนำชาวบ้านที่มอบตัว ไปจัดทำเอกสารอย่างเป็นทางการที่ค่ายเม็งกาโต เซิงดอยยาว ทางทิศเหนือของหมู่บ้านยางหอม อ.ขุนตาล ในปัจจุบันชาวบ้านที่ออกมาจึงได้ย้ายมาจัดตั้งชุมชนใหม่ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๒๔ และปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ซึ่งชุมชนที่จัดตั้งใหม่คือชุมชนบ้านทรายทอง ชุมชนบ้านห้วยคู ชุมชนบ้านห้วยหาน ชุมชนบ้านเซ่งเม้ง ชุมชนบ้านขุนต้า และยังมีชุมชนที่ชาวบ้านกลับมาอยู่ที่เดิม คือ ชุมชนบ้านพญาเลาอู ชุมชนบ้านพญาพิภักดิ์ และปลายทศวรรษที่ ๓๐ หลังจากมอบตัว รัฐได้เข้ามาจัดตั้งโรงเรียนให้กับชุมชน ทั้งยังมีการทำถนนเข้ามาสู่ชุมชนที่จัดตั้งใหม่ด้วย เพื่อการพัฒนาสาธารณูปโภคต่างๆ ตามข้อตกลงที่ได้ทำร่วมกับผู้พัฒนาชาติไทย เช่น ให้ชาวบ้านทุกคนเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย ให้ได้สิทธิสัญชาติไทย ให้ได้สิทธิในที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ให้ได้สาธารณูปโภคพื้นฐาน โดยรัฐต้องร่วมทำถนนทุกพื้นที่ และเดินสายไฟทุกหมู่บ้าน รัฐต้องส่งเสริมสถานศึกษาหรือโรงเรียน รัฐต้องพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค รัฐต้องส่งเสริมสาธารณสุข จัดตั้งกองทุน และรัฐต้องรับรองความปลอดภัยของผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย

ต่อมาจึงมีโครงการพัฒนาเข้ามาในพื้นที่หลายโครงการ ทั้งการฟื้นฟูพัฒนาเพื่อความมั่นคงเปลี่ยนจากการปลูกฝิ่นไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวต่างๆ

การเมืองนำการทหาร : การเจรจาไกลเกลี่ยในวันฉัตรมงคล

ตามประวัติศาสตร์มั่งมีภาพของการสู้รบสงครามมาโดยตลอด จนกระทั่งแทบจะนับได้ว่า ไม่มีเวลาของ

การผ่อนคลายของคนสักคนเดี่ยว อย่างไรก็ตาม มึงเองก็มีภาพของคนรักอิสระด้วย ดังนั้น เพื่อให้ได้อิสระในทางใดหนึ่ง การเจรจาไกล่เกลี่ยก็เกิดขึ้น เพื่อจะได้รับอิสรภาพในดินแดนคอยยาว - คอยผาหม่นอย่างแท้จริง และสอดคล้องกับนโยบายการเมืองนการทหาร ซึ่งคนมึงเองก็ไม่ต้องการสงครามเช่นฆ่ากันอีกต่อไป หากย้อนดูประเพณีวัฒนธรรมมึงเองก็มีวัฒนธรรมในการเจรจาไกล่เกลี่ยภายในชุมชนของคนมึงกันเองด้วยเช่นกัน

ธรรมเนียมการไกล่เกลี่ยปัญหาภายในหมู่บ้านที่บางพื้นที่ยังนิยมอยู่ เมื่อมีปัญหาข้อพิพาทภายในหมู่บ้าน ฝ่ายโจททย์จะนำเรื่องไปแจ้งให้กับผู้นำหมู่บ้าน และเมื่อผู้นำหมู่บ้านได้รับแจ้งแล้วจะแจ้งให้ฝ่ายจำเลยได้รับทราบและนัดเวลาไกล่เกลี่ยปัญหา เมื่อผู้นำหมู่บ้านได้ประสานนัดหมายการไกล่เกลี่ยทั้ง ๒ ฝ่ายแล้ว ฝ่ายที่เป็นโจททย์จะมาถึงสถานที่ไกล่เกลี่ยเป็นคนแรก จัดเตรียมจัดโต๊ะสถานที่ใช้ไกล่เกลี่ยให้พร้อมตามธรรมเนียม ฝ่ายโจททย์จะเตรียมไป ๑ คู่ เพื่อมาทำอาหารการกินในการเจรจาไกล่เกลี่ย และใช้โก๋มาทำอาหารการกินมาตั้งบนโต๊ะไกล่เกลี่ย ฝ่ายโจททย์จะแจ้งต่อผู้นำและคณะกรรมการผู้ไกล่เกลี่ยเสียก่อน ว่าจะขออนุญาตเตรียมอาหารตั้งบนโต๊ะไกล่เกลี่ย และผู้นำได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่า กรณีเรื่องใหญ่หรือเรื่องเล็ก ถ้าเป็นเรื่องเล็กน้อยก็อาจไม่จำเป็นต้องเตรียมอาหารการกิน แต่ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ผู้นำก็จะขออนุญาตให้ฝ่ายโจททย์จัดเตรียมอาหารการกินนำมาวางตั้งไว้บนโต๊ะไกล่เกลี่ย

เมื่อทั้งสองฝ่ายพร้อมแล้ว ฝ่ายผู้นำในการไกล่เกลี่ยจะเริ่มการสอบถามข้อพิพาทที่กล่าวหาและถามหาเหตุผลและเจรจาความประพฤติข้อเท็จจริงของทั้ง ๒ ฝ่าย บางครั้งอาจให้โอกาสทั้งสองฝ่ายได้มีเวลาออกไปปรึกษาหารือรอบนอกเป็นการส่วนตัว ในขณะที่เดียวกันฝ่ายคณะกรรมการก็ได้ปรึกษาหารือเพื่อหาข้อยุติปัญหาด้วยความเป็นธรรม เพื่อเสนอต่อทั้งสองฝ่าย และเมื่อทั้งสองฝ่ายได้ปรึกษาหารือรอบนอกแล้ว ต่างฝ่ายต่างก็จะยื่นข้อเสนอกันและกันแล้วรับฟังข้อเสนอของคณะกรรมการไกล่เกลี่ย หากทั้งสองฝ่ายมีความยินยอมต่อกันตามข้อเสนอ คณะกรรมการก็จะถือว่าเรื่องข้อพิพาทเป็นอันจบ และได้มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร

ในการไกล่เกลี่ยตามธรรมเนียมของมึงนั้น เมื่อเรื่องข้อพิพาทจบลง ผู้ที่เป็นคณะกรรมการหมู่บ้านจะต้องมีการปรับความเข้าใจให้กับทั้งสองฝ่าย เพื่อให้ทั้งสองฝ่ายเกิดความปรองดองกันต่อไปในญาติพี่น้อง

อย่างไรก็ตาม การเจรจาไกล่เกลี่ยระดับชาติจะเกิดได้ในทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ยอมขึ้นอยู่กับบริบทภายนอกเหนือรัฐไทย ออกไปในนานาประเทศ ซึ่งโลกได้แบ่งเป็นสองขั้วเช่นในยุคสงครามเย็น คือฝ่ายประชาชนสหรัฐอเมริกาที่สนับสนุนรัฐไทยก็เหนียวแน่นกับทหารจอมอยู่ในปลักสงคราม โดยแสดงออกจากพลังพลเมือง อเมริกันเองที่ไม่ต้องการสงครามอีกต่อไป ในขณะที่ค่ายพรรคคอมมิวนิสต์ก็แตกออกเองรวมทั้ง จีนได้ตัดการสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ไทยในขณะนั้นด้วย ตามการเจรจากันระหว่างสหรัฐอเมริกา กับจีน อีกทั้งข้อเสนอของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ต้องการสนับสนุนมากกว่ายุทธปัจจัย แต่ต้องการนำเข้กำลังทหาร เข้ามาในประเทศไทยอย่างมากด้วย ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์ไทยปฏิเสธ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔ แม้จะมีการออกนโรโทษกรรมแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ แต่การสู้รบแบบกองจรยุทธ์ยังมีอยู่บ้างประปราย ด้วยหลัก

ปฏิเสธการนำเข้าการปฏิวัติ ทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ดุคล้ายต้องยอมเจรจาและแสวงหาทางเลือกใหม่ให้ผู้คน แม้สมัยชาพรรคครั้งที่ ๕ ยังไม่เคยเกิดขึ้น ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนมั่งฝ่ายคอมมิวนิสต์ นักศึกษาและประชาชนผู้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้ทยอยลงมาจากดงดอย คนดอยเช่นคนมั่งก็ได้เวลาตั้งหลักแหล่งหมู่บ้านในดอยยาวผาหม่นเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทย

พืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจุดเริ่มต้นการรูปแบบใหม่ของชาวมั่ง

ในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ กองกำลังพลเรือนตำรวจทหาร (พตท.) ๓๑ ได้ลดกำลังและแปรสภาพเป็นชุดควบคุมที่ ๓๑ (ชค.31) ได้ปฏิบัติการพัฒนาเพื่อความมั่นคงและเสริมสร้างความมั่นคงตามแนวชายแดน จนถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๑ จึงยกเลิกการจัดตั้งหน่วยไป

ข้อตกลงที่กองทัพทำไว้กับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในเขตนี้นั้นใจความสำคัญคือที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติในดอยยาว - ผาหม่น กองทัพต้องทำสัญญาคุ้มครองป่าไม้ขอใช้พื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่นให้กับประชาชนในพื้นที่ได้ทำมาหากินในระยะเวลา ๓๐ ปี ในช่วงทศวรรษที่ ๓๐ นี้ ทหารได้มีโครงการยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ โดยได้จัดตั้งชุมชนตามแนวชายแดนเพื่อป้องกันชายแดน โดยได้ให้คนในพื้นที่ราบเข้ามาอยู่ร่วมกับคนในพื้นที่ด้วย

ทางเลือกทางรอดใหม่คือการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนโดยการใช้ระบบเศรษฐกิจตลาด นโยบายการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทดแทนการปลูกฝิ่น การเกษตรสมัยใหม่จึงเดินทางจากพื้นราบในภาคกลางของไทยมาถึงเขตภูดอยชายแดนไทย - ลาว ในพื้นที่ดอยยาวดอยผาหม่น รวมทั้งการต้องการผสมกลมกลืนโดยการให้คนพื้นราบขึ้นมาอยู่ในพื้นที่จัดสรรของเขตทหาร

เวลานี้ ชาวมั่งได้เปิดป่าเปิดบ้านเข้าสู่ยุคสมัยใหม่มอบตัวมอบใจร่วมพัฒนาประเทศไทย จากในอดีตนั้นชาวมั่งต้องถือมือถือปืนต่อสู้ ถูกชนชาติอื่นให้ต่อสู้บ้าง ถูกบีบให้ต่อสู้บ้าง แต่ทั้งนี้ก็เพื่อดำรงความอยู่รอดของชีวิตและดำรงเผ่าพันธุ์ของตน เป็นที่ทราบกันดีว่า ชาวมั่งเป็นคนที่รักความอิสระไม่ชอบเบียดเบียนใครและไม่ชอบให้ใครมาเบียดเบียน ประโยชน์จึงเป็นเหตุผลที่ชาวมั่งต้องดิ้นรนมาจนทุกวันนี้ ดังสุภาษิตสำคัญจากเหตุการณ์สู้รบกับการอพยพในอดีตว่า ‘ไม่เห็นน้ำเหลือง ไม่หลังน้ำตา’ คือการข้ามพรมแม่น้ำเหลืองอันวิบโยคมาได้ มีคนตายมากมายจน ต้องหลังน้ำตาต่อภัยธรรมชาติเหล่านั้น ในครานี้ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีคนตายในการสู้รบก็มีการหลังน้ำตาชะล้างหัวใจ แล้วการเจรจาเพื่อการเริ่มต้นชีวิตใหม่ก็เกิดขึ้น บัดนี้ไม่มีสงครามปืนและระเบิดให้ชาวมั่งต้องต่อสู้แล้ว แต่สงครามการรบอันใหญ่หลวงอีกแบบหนึ่งกำลังรออยู่ นั่นคือคือสงครามเศรษฐกิจการทำมาหากินบนพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่นที่มีทรัพยากรธรรมชาติอยู่จำกัด แต่ปัจจัยภายในของชาวมั่งที่มีประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกวัน

ภาพวาดโดย
ปิยะพงษ์ กมลასันมรุต

บทที่ ๗
ตั้งหลัก
อย่างเป็นทางการ²⁵
(๒๕๓๑ - ๒๕๔๐)

๗ = ซา (zya)
เกิดสังคมใหม่

---

²⁵ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน สุรสิทธิ์ แซ่ลื้อ

ซา (zya) ในระบบการนับเลขของชาวม้งหมายถึงเลขลำดับที่ ๗ ซึ่งมีความหมายอีกนัยหนึ่ง คือการเกิด ในที่นี้คือการเกิดสังคมใหม่ บทที่ซ่านี่จะกล่าวถึงวิถีชีวิตของชาวม้งดอยยาว - ผาหม่น ภายหลังจากที่ตัดสินใจเดินออกจากป่า วางปืนและเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทย ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๔๐ ซึ่งนับได้ว่าเป็นช่วงเวลาของการก่อรูปชุมชนใหม่ของชาวม้งในเขตพื้นที่นี้ภายใต้อำนาจรัฐไทยอย่างเป็นทางการ ในฐานะประชาชนสัญชาติไทย

หลังจากปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่คนม้งในเขตดอยยาว - ผาหม่นได้กระโจนเข้าสู่สงครามต่อสู้กับรัฐไทย ในช่วงสงครามเย็น เพราะหมดความอดทนต่อการกดขี่ข่มเหงจากภาครัฐ โดยเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เขตงาน ๘ ซึ่งต่อมากลุ่มนักศึกษาผู้ลี้ภัยเข้าป่าด้วยจากเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ สงครามในพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่นกินเวลายาวนานกว่า ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๒๕) ไฟสงครามจึงมอดดับลง และตามมา ด้วยการออกมามอบตัวมอบใจของคนม้ง เพื่อเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทยตามนโยบาย “การเมืองนำการทหาร” หรือนโยบาย ๖๖/๒๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๒๓ นับแต่นั้นมาเสียงปืนกราดเกรี้ยวดังระงมที่ชายป่า ยามค่ำคืนก็เงียบหายไป คนดอยยาว - ผาหม่นไม่ต้องใช้ชีวิตอยู่อย่างหลบซ่อนระแวงระวังในดงดอยที่มีแมงไม้ หนาทึบเป็นที่กำบังอีกต่อไป วิถีชีวิตแบบคอมมูนของม้งผู้ที่เคยร่วมอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ก็กำลังจะเปลี่ยนไป บาดแผลจากสงครามกำลังถูกเยียวยาด้วยสายธารแห่งกาลเวลาและสภาพณชีวิตใหม่ที่สงบสุขกว่าที่เคยเป็นมา ช่วงต้นทศวรรษนี้ถือได้ว่า เป็นช่วงก่อร่างสร้างบ้านเรือนชุมชนอีกครั้งหลังต้องหลบซ่อนในป่าเป็นเวลานาน และการตั้งถิ่นฐานครั้งนี้คนม้งยังคงยึดถือวิถีปฏิบัติดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ดังที่กล่าวมาแล้วในบทก่อนหน้าว่า การตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือนของม้งนั้นยังให้ความสำคัญกับการเลือกทำเลที่เหมาะสมหรือที่เราเรียกกันติดปากว่า ‘ฮวงจุ้ย’ แต่สำหรับคนม้งคือ การดู ‘ล่งเมะ’ ชุมชนใหม่นี้จึงอยู่บนภูสูงในจุดที่มีภูเขาล้อมรอบ สลับกันไปไม่มีเขาสองลูกมาชนกัน อยู่ใกล้แหล่งน้ำแต่ต่ำกว่าขุนน้ำ มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ส่วนบริเวณต้องห้าม สำหรับการปลูกสร้างบ้านคือบริเวณที่เป็นกัว เขาสามง่าม ดินหล่ม ไกล่ขุนน้ำ (ที่น้ำฝู่) และจะต้องเป็นที่ที่ไม่เคยมีผู้ใดเคยสร้างมาก่อน เพราะคนม้งถือว่าเป็นบริเวณที่ไม่ดีไม่เหมาะจะเป็นที่อยู่อาศัย

ยุทธศาสตร์ความมั่นคงในพื้นที่

โครงการยุทธศาสตร์เพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ เป็นแผนงานที่ทหารและแกนนำม้งในพื้นที่นำเข้ามาใช้ในเขตพื้นที่นี้ในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ฝ่ายรัฐให้ความสำคัญมาก เนื่องจากเป็นเขตงานของคอมมิวนิสต์เดิม และเป็นพื้นที่ที่การปักปันเขตแดนระหว่างไทยและ สปป. ลาว ยังไม่มีความชัดเจน มีการเคลื่อนไหวของกำลังทหาร สปป.ลาว (ทปล.) บริเวณชายแดน ซึ่งบางครั้งก็ลี้ภัยเข้ามายังเขตแดนไทย ประกอบกับข้อตกลงร่วมหรือคำสัญญาที่ตัวแทนรัฐไทยได้ทำไว้กับพี่น้องม้ง

เพื่อแลกเปลี่ยนกับการยอมวางปืนหันหลังให้คอมมิวนิสต์ นับแต่รัฐเริ่มดำเนินโครงการนี้ ภารกิจของเจ้าหน้าที่รัฐก็เปลี่ยนจากการปราบปรามมาเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและโครงการพัฒนาอาชีพเศรษฐกิจ

โดยในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ รัฐบาลได้จัดตั้งกองอำนวยการโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ โดยมีพื้นที่รับผิดชอบในเขตพื้นที่ อ.เทิง อ.ขุนตาล อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย และ อ.เชียงคำ อ.ปง จ.พะเยา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านที่เคยอยู่ในอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ทั้งในด้านชีวิตความเป็นอยู่ และแนวคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข มีระยะเวลาดำเนินงาน ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๗ เบื้องต้นได้สร้างทางหลวงหมายเลข ๑๐๙๓ จากบ้านฮวก - ผาตั้ง ซึ่งเป็นทางลูกรัง และในปีเดียวกันนี้ รัฐได้อนุมัติสัญชาติให้กับผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยในพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่น บางส่วน เช่น บ้านทรายทองได้รับสัญชาติ ๒๐๐ คน

ต่อมาทหารและแกนนำในพื้นที่ได้เข้ามาจัดสรรพื้นที่หมู่บ้านของชาวม้งเสียใหม่ จัดสรรที่ดินทำกิน ให้กับพี่น้องม้ง และนำคนพื้นราบเข้ามาอยู่ร่วมกับพี่น้องม้ง โดยใช้บ้านและที่ดินทำกินเป็นสิ่งล่อใจ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๔ จึงมีการย้ายเข้ามายังพื้นที่แถบนี้ของชาวบ้านจากที่ต่างๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชนในพื้นที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เช่นบ้านทรายทอง บ้านห้วยคู้ บ้านห้วยห่าน บ้านแข่งเม็ง บ้านพญาเลาอู และบ้านพญาพิภักดิ์ นอกจากนี้ช่วงเวลาดังกล่าวยังมีการจัดตั้งหมู่บ้านอย่างเป็นทางการในหลายหมู่บ้าน คือ บ้านพิทักษ์ไทย บ้านร่มโพธิ์ไทย บ้านร่มโพธิ์เงิน บ้านร่มฟ้าไทย ในพื้นที่ ต.ดงเต่า และบ้านร่มฟ้าทอง บ้านร่มโพธิ์เงิน บ้านร่มฟ้าหลวง บ้านฟ้าไทยงาม บ้านร่มฟ้าผาหม่น ในพื้นที่ ต.ปอ เพื่อเป็นหมู่บ้านป้องกันตามแนวชายแดนไทย กับ สปป.ลาว ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ - ๒๕๓๕ โดยชื่อหมู่บ้าน ดังกล่าวเป็นชื่อที่ตั้งขึ้นใหม่ทั้งสิ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการแสดงถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ที่ทรงมีต่อประชาชนในพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่น และยังมีการจัดอบรมหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) หมู่บ้านป้องกันชายแดน (ปชด.) ให้กับประชาชนในทุกหมู่บ้าน โดยเฉพาะประชาชนม้ง เพื่อไม่ให้ชาวม้งกลับไปฝึกฝึในลัทธิคอมมิวนิสต์อีก

พร้อมกันนั้นโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งในด้านสาธารณสุข โภค เศรษฐกิจ การส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาพื้นที่บางส่วนเป็นแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษา สาธารณสุขก็หลั่งไหลเข้าสู่หมู่บ้านม้ง ในเขตนี้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ชาวม้งติดต่อสัมพันธ์กับคนพื้นราบง่ายขึ้นและติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น วิถีชีวิตของคนม้งในชุมชนใหม่หลังสงครามยุติเริ่มเปลี่ยนแปลงไปและดูเหมือนกับว่าจะเปลี่ยนไปในทิศทางที่ดีใสและมีความสุขขึ้นกว่าเดิม

ถนนสายยุทธศาสตร์นำมาซึ่งเศรษฐกิจการค้าสมัยใหม่

สาธารณูปโภคสำคัญที่มีส่วนพลิกผันวิถีชีวิตคนมั่งไปอย่างมากคือถนน ถนนจากพื้นราบที่มุ่งสู่ตอยยาว - ผาหม่นทั้งเส้นทางสายยุทธศาสตร์สายป่าบง - ปางคำ (ทางหลวงหมายเลข ๑๑๕๕) และเส้นทางสายใหม่ ๑๐๙๓ ที่เพิ่งสร้างขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้ทำหน้าที่เชื่อมคนมั่งกับคนพื้นราบให้ใกล้ชิดกันมากขึ้น มันได้นำพาผู้คนต่างภาษาและวัฒนธรรม พืชพันธุ์และวิธีการเกษตรรูปแบบใหม่ที่มุ่งผลิตเพื่อการค้า ฟังพาเครื่องจักรและปุ๋ยเคมี รวมถึงเครื่องใช้ไม้สอยทันสมัยแปลกตาของคนพื้นราบเข้ามาสู่ชุมชน ขณะเดียวกันมันก็นำพาพวกเขาไปรู้จักและเรียนรู้วิถีผู้คนในวัฒนธรรมที่แตกต่าง และนำผลผลิตการเกษตรของพวกเขาไปสู่ตลาดที่กว้างใหญ่ แลกกับเม็ดเงินเป็นรายได้สำหรับครอบครัว

นับได้ว่า ฟันธงมั่งในเขตนี้เริ่มทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นครั้งแรก ในช่วงเวลานี้จากเดิมที่เพาะปลูกเพื่อการกินอยู่ของคนในครอบครัวและเลี้ยงสัตว์เท่านั้น โดยจะปลูกพืชผักสวนครัวจำพวก ผักกาด พริก ตะไคร้ แตงมั่ง แขนงในไร่ข้าว และปลูกข้าวโพดสำหรับการเลี้ยงสัตว์ในรูปแบบการทำไร่หมุนเวียน แต่ด้วยนโยบายส่งเสริมคุณภาพชีวิตด้านเศรษฐกิจและการปราบปรามยาเสพติดโดยการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนเพื่อลดการปลูกฝิ่นของภาครัฐ ทำให้มั่งในเขตตอยยาว - ผาหม่นได้รู้จักกับการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในปริมาณมากๆ เพื่อให้มีผลผลิตเพียงพอต่อการส่งขาย รวมถึงรู้จักการปลูกพันธุ์พืชใหม่ๆ เช่น ถั่วแดง หอมหัวใหญ่ กะหล่ำปลี มันเทศ บล็อกเคอรี่ และผลไม้อย่างลำไย ลิ้นจี่

เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ไฟฟ้าได้ขยายเข้ามาถึงหมู่บ้านแถบนี้ ยามค่ำคืนบนดงดอยที่เคยเงียบและมีตสนิทแห่งนี้จึงสว่างไสวไปด้วยแสงไฟจากหลอดไฟในบ้านเรือนของชุมชนมั่ง ครอบครัวชาวมั่งเริ่มมีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาเป็นส่วนประกอบของชีวิต เช่น โทรทัศน์ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เครื่องสีข้าว เป็นต้น ผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวงบ้านพญาพิภักดิ์²⁶ เล่าว่า เดิมทีชาวบ้านเริ่มรู้จักกับโทรทัศน์ตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๒๘ - ๒๕๒๙ ซึ่งเป็นโทรทัศน์ของทหารที่อาศัยพลังงานจากแบตเตอรี่ “ช่วงประมาณหลังข่าวพระราชสำนักจะมีหนังจีนที่มีจอมยุทธ์ผมยวๆ ที่ใช้ดาบฟันกัน โทรทัศน์จะเริ่มเปิดประมาณสองทุ่มกว่าจนถึงสี่ทุ่ม มีชาวบ้านตั้งแต่วัยรุ่นจนถึงวัยพ่อแม่ประมาณสามสิบคน พวกกันไปดูโทรทัศน์ที่บ้านพักของหน่วยทหารที่เข้ามาตั้งในหมู่บ้าน โทรทัศน์ใช้ไฟจากแบตเตอรี่ พอแบตเตอรี่หมดก็เอาแบตเตอรี่ลงไปชาร์ตข้างล่าง ชาร์ตครั้งหนึ่งดูได้ ๓ - ๔ คืน ค่าชาร์ตประมาณ ๕ บาท พอไฟฟ้าเริ่มเข้ามาในเขตตอยยาว - ผาหม่น คนในหมู่บ้านเกือบครึ่งก็พากันซื้อโทรทัศน์เป็นของตัวเอง”

²⁶ ชัยยุทธ อนุสรณ์ศิลปะ

เสรีภาพบนเตาไฟ

ห้วงยามนี้ไม่เพียงแต่มีแสงสว่างจากไฟฟ้าที่ภาครัฐส่งมอบให้กับพี่น้องม้งในแถบนี้เท่านั้น แต่ชาวม้งยังได้รับสิทธิให้ตั้งเตาไฟหุงหาอาหารได้อย่างเปิดเผยเฉกเช่นพลเมืองทั่วไป จากวิถีกินอยู่แบบ (ต้อง) เรียบง่ายอย่างที่สุดและ (ต้อง) ไร้ควันเมื่อครั้งอยู่ป่าก็หันกลับมาสู่วิถีวัฒนธรรมการกินอยู่แบบดั้งเดิมของตนเองที่เรียบง่าย มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองและสะท้อนถึงภูมิปัญญาที่ส่งทอดกันมายาวนาน

ในบ้านของชาวม้งนั้น ครัวนับเป็นส่วนสำคัญเพราะไม่เพียงเป็นที่หุงหาอาหารให้คนในบ้านได้อิ่มท้องกันแล้ว ครัวยังเป็นที่เก็บอาหารที่ถนอมไว้ให้สามารถเก็บได้นานๆ เช่น เนื้อเค็ม ไส้หมู เนื้อขิง ผักหมักเค็ม พริกดอง เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นที่เก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับการเพาะปลูก โดยจะเก็บไว้บนโครงไม้ไผ่สี่เหลี่ยมที่แขวนอยู่เหนือเตาไฟ ครัวของชนม้งมักจะอยู่รวมเป็นส่วนหนึ่งของตัวบ้าน ภายในจะมีเตาไฟเป็นเสมือนศูนย์กลางของครัว ขนาดของเตาไฟนี้ก็แตกต่างกันไปตามขนาดหรือจำนวนสมาชิกในแต่ละครอบครัว แต่ส่วนใหญ่จะมีขนาดใหญ่ เพราะคนม้งนิยมมีลูกมาก และหากสังเกตดูจะพบว่า อุปกรณ์หรือเครื่องครัวของคนม้งจะมีไม่มากนัก เช่น เตาไฟ ไหมหนึ่งซ้าว กระตัง กระทะ เป็นต้น ด้วยเพราะลักษณะเด่นในอาหารการกินของคนม้งนั้นจะใช้วัตถุดิบและเครื่องปรุงน้อยชนิด ขั้นตอนการปรุงก็ไม่ยุ่งยากและซับซ้อน เครื่องปรุงรสที่ถือเป็นของคู่ครัวและขาดไม่ได้ของครัวม้งคือ เกลือ แต่เมื่อได้สัมผัสกับคนพื้นราบมากขึ้น ซอสและผงปรุงรสต่างๆ จึงเริ่มมีบทบาทในอาหารจานม้ง

คนม้งมีวิธีการกินข้าวจ้าวซึ่งเป็นข้าวไร่เป็นหลัก และมีวิธีการหุงข้าวที่เป็นลักษณะเฉพาะ คือใช้ ไหมหนึ่งซ้าว ซึ่งประกอบด้วยส่วนที่เป็นหม้อด้านล่าง และส่วนที่เป็นไหพร้อมตะแกรงใส่ข้าวด้านบน การหุงจะเริ่มจากการใส่น้ำในหม้อด้านล่าง แล้วนำข้าวที่ขาน้ำแล้วใส่ในตะแกรงข้าวด้านบน เพื่อให้ความร้อนจากไอน้ำ ทำให้ข้าวสุก เมื่อข้าวเริ่มพองตัวจะเทข้าวใส่ภาชนะอื่น จากนั้นเทน้ำที่นิ่งข้าวเมื่อครู่ลงไป ทิ้งไว้สักพักจนน้ำแห้งจึงนำกลับนึ่งด้วยวิธีการเดิมอีกครั้ง จนเมื่อเห็นควันสีขาวพวยพุ่งขึ้นเป็นสัญญาณว่าข้าวได้ที่พร้อมกินแล้ว สำหรับข้าวเหนียนั้นส่วนใหญ่จะนำมาทำเป็นขนมม้ง (ด้าจั่ว) ในพิธีกรรม ‘จอปลี’ หรือ พิธีปล่อยวิญญาณคนที่ตายไปแล้ว และงานปีใหม่ซึ่งทุกบ้านจะต้องทำด้าจั่ว เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้บรรพบุรุษ เนื้อสัตว์ในอาหารของม้งนั้นส่วนใหญ่จะเป็นหมูและไก่ คนม้งนิยมเลี้ยงหมูและไก่เพื่อใช้เป็นอาหารและพิธีกรรม โดยจะนำหมูมาปรุงอาหารเมื่อมีเทศกาลหรือพิธีกรรมใหญ่ๆ เท่านั้น แต่สำหรับไก่นั้นถือได้ว่าเป็นตัวเอกในเมนูอาหารของม้ง เนื่องจากในพิธีกรรมทั้งหมดของม้งจะต้องมี ไก่เป็นส่วนประกอบสำคัญ ตามความเชื่อของม้งที่ว่า ไก่เป็นสัตว์ที่รู้ฟ้าดินดีกว่าสัตว์ใดๆ เพราะเกิดจากไข่ที่เหลือรอดจากน้ำท่วมโลกตามเรื่องเล่ากำเนิดม้ง จะเห็นได้ว่าอาหารม้งนั้นมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ ตัวอย่างเช่น ในงานแต่งงานไม่มีอาหารที่มีพริกเป็นส่วนประกอบ เพราะเชื่อว่าความเผ็ดร้อนของพริกจะทำให้คู่บ่าวสาวมีปากเสียงกัน

มั่งกับระบบการค้าและสังคมโลกาภิวัตน์

เมื่อเสรีภาพในเรื่องพื้นฐานของชีวิตอยู่ที่กิน และการหาอยู่หากินได้รับการตอบสนอง ชุมชนมั่งเริ่มตั้งหลักในวิถีชีวิตใหม่ในฐานะพลเมืองไทย พี่น้องมั่งจึงเริ่มคิดถึงเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตตนเองและครอบครัวในด้านอื่นๆ เช่น การศึกษาของบุตรหลาน การขยายตลาดสินค้าเพื่อเพิ่มเม็ดเงินรายได้ การแสดงออกถึงตัวตนที่ชัดเจนในเรื่องการจัดการทรัพยากรป่า เพื่อปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนภายนอกที่มีต่อคนมั่งในเรื่องดังกล่าวเสียใหม่ เป็นต้น

ช่วงเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เรื่อยไปจนถึงช่วงก่อนเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง (พ.ศ. ๒๕๔๐) ระบบเศรษฐกิจในประเทศไทยอยู่ในระดับที่ต่ำ ระบบตลาดการค้าขาย การลงทุนและกระแสการท่องเที่ยวขยายตัวเป็นอย่างมาก พร้อมๆ กับความก้าวหน้าในระบบการติดต่อสื่อสาร คนมั่งเริ่มมีการติดต่อสื่อสารกับเมืองใหญ่โดยตรงมากขึ้น ทั้งในมิติการค้าและการศึกษา ในมิติด้านการศึกษานั้นปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นปีที่ลูกหลานมั่งไปเรียนในเมืองใหญ่กันมาก โดยเฉพาะผู้ชาย โดยเฉพาะส่งไปเรียนยังโรงเรียนในเขตพื้นราบทั้งในเขตเวียงแก่น เชียงของ และไกลออกไปอย่างลำปาง จนถึงภาคกลาง อย่างเช่น อ่างทอง อยุธยา นครสวรรค์ เลยทีเดียว โดยมากเรียนกับโรงเรียนวัดที่รับอุปถัมภ์เด็กกำพร้าและยากจน เนื่องจากผู้ปกครองส่วนใหญ่ไม่มีเงินส่งเสียให้เรียนตามโรงเรียนทั่วไป จึงให้ไปอาศัยเป็นเด็กวัด กินนอนอยู่กับวัด และได้เล่าเรียนไปด้วย นอกจากนี้ยังมีเด็กที่ไปเรียนโดยการบวชเรียน โดยติดตามไปกับองค์กรศาสนาต่างๆ ทั้งศาสนาพุทธและคริสต์ศาสนาที่ขึ้นมาเผยแพร่บนพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่นอีกหลายคน

ขณะที่ในมิติด้านการค้าเริ่มมีการติดต่อสื่อสารกับสายเครือญาติมั่งในต่างแดน เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ฝรั่งเศส แคนาดา และเยอรมัน นอกจากเพื่อการสัมพันธ์กับญาติมิตรแล้ว ยังเป็นการเปิดตลาดสินค้าใหม่ โดยจะส่งสินค้าจำพวกสมุนไพร ผ้าปัก เสื้อผ้ามั่งซึ่งเป็นสินค้าที่หาได้ยากและมีราคาแพงในประเทศเหล่านั้น คนมั่งไปขายตามสายเครือญาติของตน

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ ได้เสด็จเยี่ยมราษฎรอาสาสมัคร (รอส.) ในหมู่บ้านจัดตั้งใหม่ของโครงการพัฒนาเพื่อความมั่นคงพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ดอยผาจิ บริเวณบ้านร่มฟ้าทอง ต.ปอ และมีพระราชดำริให้จัดทำโครงการศิลปาชีพขึ้น เพื่อส่งเสริมอาชีพและการเพิ่มรายได้ให้กับราษฎรอาสาสมัครและครอบครัว โดยได้มีการก่อสร้างโรงทอขึ้นในพื้นที่บ้านร่มฟ้าทอง และบ้านพิทักษ์ไทย มีการติดตามพัฒนาการผลิตงานหัตถกรรมของกลุ่มทอผ้า ปักผ้า เงิน และกลุ่มเจียรระในหยก ผลจากโครงการศิลปาชีพได้สร้างมูลค่าเพิ่มให้กับงานหัตถกรรมของคนมั่ง

“พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันทจะเป็นป่า ป่าที่ถวายความจงรักภักดีต่อน้ำ พระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันทจะสร้างป่า” จากพระราชเสาวนีย์ดังกล่าว ทำให้หลายชุมชนมั่งเริ่มดำเนินการกำหนดเขตพื้นที่อนุรักษ์ป่า

บทที่ ๗ ตั้งหลักอย่างเป็นทางการ

ต้นน้ำ โดยได้ย่อนทวนภูมิรัฐดั้งเดิมในการจัดการป่าของม้งแล่นำมาใช้ในการดำเนินการเพื่อสนองตอบพระราชเสาวนีย์และเพื่อยืนยันถึงวิถีคนดอยแบบม้งมีได้ทำลายป่าต้นน้ำอย่างที่คนภายนอกเข้าใจ ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๓๗ เกิดเหตุการณ์ล้อมจับทหารที่เข้ามาตัดไม้ในพื้นที่ป่าชุมชนบ้านห้วยคูดุโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน เพราะก่อนหน้านี้ชาวบ้านได้มีการส่งคนเข้าไปตักเตือนโดยอ้างถึงพระราชเสาวนีย์ฯ แล้วในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำ แต่ทหารกลุ่มนั้นก็ยังไม่หยุดดำเนินการ การล้อมจับในครั้งนั้น คณะกรรมการหมู่บ้านห้วยคูดุจับได้ทั้งคน เครื่องเลื่อยและไม้ของกลาง ต่อมาฝ่ายปกครองและกองทัพจึงเข้ามาเจรจากับชาวบ้าน นี่เป็นรูปธรรมสำคัญที่คนม้งได้เริ่มต้นดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตน หลังจากที่ถูกล่าว่าหาว่าเป็นผู้ทำลายป่ามาช้านาน ซึ่งคนม้งและผู้คนบนดอยยาว ดอยผาหม่น รู้กันดีว่า ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้นบนพื้นที่แถบนี้มีอยู่อย่างจำกัดและกำลังหดหายไปทุกวัน ในขณะที่ประชากรของคนม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ต่างมีเพิ่มมากขึ้นทุกวัน

บทที่ ๘
สังคมยุคใหม่
กับการผสมผสาน
ทางวัฒนธรรม²⁷
(๒๕๔๑ - ๒๕๕๐)

๘ = ยี่ (yim)
ขยายกรอบเครือข่ายสังคม

---

²⁷ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน บุรพา ปุชิตากุล

หยาในภาษานับเลขของชาวม้งหมายถึงเลขลำดับที่ ๘ หรือความหมายอีกนัยหนึ่งคือความเป็นครอบครัว อันเป็นปีกแผ่นมั่นคง บทที่หยาี้จะกล่าวถึงประเด็นความสัมพันธ์ของพี่น้องม้งบนดอยยาวผาหม่นกับคนพื้นราบที่ผสมกลมกลืนและขยายตัวอย่างมาก รวมถึงสังคมม้งยุคใหม่ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ - ๒๕๕๔ ซึ่งกำลังสำแดงผลของการเปลี่ยนแปลงอย่างเข้มข้นในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อค่านิยม ฯลฯ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจและการพัฒนาสาธารณูปโภคของภาครัฐในพื้นที่เขตนี้ที่มุ่งหวังสลายความเชื่อในลัทธิคอมมิวนิสต์ให้สิ้นซากและหลอมรวมคนม้งและคนพื้นราบให้เป็นหนึ่งเดียวภายใต้สำนักของรัฐบาลไทย

แรงสะท้อนให้ฟังตนเองในชุมชนท้องถิ่น

หลังการมอบตัวมอใจเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทยความสงบสุขก็มาเยือนพี่น้องม้งในดินแดนแถบนี้ ตลอดระยะเวลากว่า ๑๐ ปี ที่ผ่านมานับเป็นช่วงเวลาของการตั้งหลักปักฐานใหม่ของพี่น้องม้งในเขตนี้ดังที่กล่าวไปแล้วในบทก่อนหน้า เป็นห้วงเวลาของการเรียนรู้ปรับเปลี่ยนผสมผสานวิถีชีวิตดั้งเดิมของม้งกับวิถีการผลิตแบบใหม่รวมถึงภาษาและวัฒนธรรมของผู้คนที่แตกต่างและให้เวลาไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน จึงนับเป็นช่วงชีวิตที่สงบสุขและปลอดภัยจากเสียงปืนและการคุกคามเอาชีวิตของม้งในเขตนี้ แต่ความสงบสุขมาเยือนหุบดอยแห่งนี้ได้เพียง ๑๖ ปี ภัยคุกคามใหม่ในรูปของเศรษฐกิจการค้าจากระบบทุนนิยมก็กำลังพันพิชคุกคามความเป็นอยู่ที่สงบสุขของคนม้งอีกครั้ง เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่สังคมโลกรู้จักกันในชื่อ “วิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง” พ.ศ. ๒๕๔๐ พี่น้องม้งแม้จะอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางเศรษฐกิจ แต่ด้วยวิถีชีวิตใหม่ที่ต้องพึ่งพาเม็ดเงินมากขึ้น ทำให้พี่น้องม้งเหมือนตกอยู่ในวงล้อมของข้าศึกอีกครั้ง ด้วยราคาข้าวของเครื่องใช้แพงขึ้นเท่าตัวขณะที่ค่าเงินบาทลดฮวบไว้ราคามีค่าไม่ต่างกับเศษกระดาษธรรมดา ผลผลิตจากการทำเกษตรไม่สามารถจำหน่ายได้เช่นปีก่อนๆ ทั้งข้าวโพด กระทบลำปือ ชิง ฯลฯ เยาวชนคนหนุ่มสาวหลังไหลเข้าไปหางานทำในเมืองใหญ่ๆ ทั้งในและต่างประเทศเพื่อหารายได้มาชดเชยส่วนที่เคยได้จากการขายพืชผลการเกษตร

ผลจากเศรษฐกิจที่ล่มสลายทำให้กระแสการพึ่งตนเองเกิดขึ้นแพร่หลายไปทั่วประเทศ ทั้งในสังคมเมืองและสังคมชนบท โดยให้ความสำคัญกับการย้อนกลับเข้ามาเรียนรู้ตนเอง ศึกษาชุมชนท้องถิ่นบ้านเกิดตน เพื่อมองหาต้นทุนที่มีอยู่ในการต่อยอดชีวิตต่อไป มีการขยายผลแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ อย่างแพร่หลาย ทั้งหน่วยงานเอกชนและภาครัฐในพื้นที่ดอยยาวผาหม่นก็เช่นกันที่มีโครงการพัฒนาที่เน้นหนักการพึ่งตนเอง เศรษฐกิจพอเพียง เช่น การทำการเกษตรอินทรีย์ เพื่อลดการพึ่งพาสารเคมีจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นก็เกิดแนวทางการรวมตัวสาน

เครือข่ายของกลุ่มต่างๆ เพื่อเสริมความเข้มแข็งของกลุ่มมากขึ้น

เสรีภาพการเมืองในระบบใหม่

ช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นอกจากวิกฤติเศรษฐกิจแล้วยังเป็นช่วงเวลาเสรีภาพทางการเมืองของประชาชนในประเทศกำลังเบ่งบาน เมื่อรัฐธรรมนูญใหม่ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ถือกำเนิดขึ้น ซึ่งเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชนแทบทุกระดับ จนได้ชื่อว่า รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน การตื่นตัวและรู้สึกถึงความเป็นประชาธิปไตยมาถึงไม่เว้นแม้ตงคองแห่งนี้ กฎหมายแม่บทฉบับนี้ให้สิทธิให้การคุ้มครองมากมายแก่ประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย แม้ว่าในทางปฏิบัติจะยังคลุมเคลือและไม่สามารถทำให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ แต่อย่างน้อยที่สุดหลักการอันสวดยุคก็ได้สร้างมโนภาพในหัวใจของพี่น้องประชาชนว่า ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายแม่บทของประเทศในเรื่องสิทธิต่างๆ ราวกับได้รับการดูแลเอาใจใส่จากภาครัฐเป็นอย่างดี ถึงแม้ในโลกความจริงจักไม่เป็นดังนั้นก็ตาม

โดยรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ นี้เองที่ทำให้พี่น้องม้งในเขตดอยยาวดอยผาหม่น ก้าวเข้ามามีบทบาททางการเมืองระดับท้องถิ่นมากขึ้น เยาวชนรุ่นแรกที่ถูกส่งออกไปเรียนนอกท้องถิ่นเริ่มกลับมายังถิ่นฐานและดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกอบต. ด้วยกันหลายคน และด้วยจำนวนประชากรม้งที่อาศัยครอบคลุมพื้นที่ ๓ ตำบล คือ ต.ปอ ต.ตับเต่า และต.ยางฮ่อม ทำให้พี่น้องม้งมีตัวแทนเข้าร่วมเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล โดยใน ต.ปอ นั้นเคยมี นายกองค้การบริหารส่วนตำบลที่เป็นคนม้ง ๑ สมัย ส่วนใน ต.ตับเต่า นายกองค้การบริหารส่วนตำบลก็เคยเป็นคนม้งเช่นกัน แต่พี่น้องม้งที่อาศัยอยู่ ต.ยางฮ่อมมีจำนวนน้อย หมู่บ้านทำได้เพียงร่วมเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนตำแหน่งกำนันนั้นทั้ง ต.ปอ และ ต.ตับเต่า ล้วนเป็นกำนันเชื้อสายม้งทั้งสิ้น

จะเห็นได้ว่าในเรื่องของบทบาททางการเมืองนั้น คนม้งก็ได้เข้าไปมีส่วนร่วม และนับว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความสนใจและตื่นตัวต่อเรื่องการเมืองมาตั้งแต่อดีตที่ต้องต่อสู้ต่อรองกับอำนาจรัฐ ระหว่างเส้นทางการอพยพอันยาวนาน ส่งผลให้คนม้งมีความตื่นตัวทางการเมืองในระดับต่างๆ อยู่เสมอ

ความผันแปรทางวัฒนธรรมม้ง

กว่าสองร้อยปีมาแล้วที่พี่น้องม้งในเขตดอยยาวผาหม่นมีความสัมพันธ์กับคนพื้นราบ จากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่อันเป็นหลักฐานเดียวที่พอจะยืนยันได้ในตอนนี้ว่า พี่น้องม้งในเขตนี้ติดต่อดสัมพันธ์กับคน

ที่นราปรมาแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ โดยบรรพบุรุษมั่งในเขตนี้ เคยดำรงตำแหน่งพญาถึง ๒ คน คือ พญาเลาอูและ พญาพิภักดิ์^{๒๘} ทั้งมีผู้เฒ่าผู้แก่กล่าวกันว่าในสมัยสงครามเชียงตุง^{๒๙} มั่งในเขตนี้ เคยนำข้าวนาสารใส่เกวียนขน ไปส่งให้ที่อำเภอเชียงของ เพื่อเป็นเสบียงในการทำสงครามด้วย ซึ่งนับว่าคนมั่งในเขตนี้มีการติดต่อสัมพันธ์ กับคนพื้นราบมาเป็นเวลายาวนานพอสมควร และก็เป็นที่ทำให้มีการแลกเปลี่ยนและรับเอาวัฒนธรรม ระหว่างกันโดยตรงอีกด้วย ตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมการกินลาบ

ชัยยทธ์ อนุสรณ์ศิลปะ ผู้ใหญ่บ้านหรือพ่อหลวงบ้านพญาพิภักดิ์ เล่าว่า ราวปี พ.ศ. ๒๕๒๗ หลังจาก พื้นที่มั่ง ออกจากป่ามาได้ไม่นานก็เริ่มเห็นความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น อย่างแรกคือการแต่งกายที่เหมือนคน พื้นราบ และเรื่องการพูดคุยสื่อสารพบว่าเริ่มพูดภาษาคนเมืองกันมากขึ้น โดยเฉพาะเด็กๆเยาวชนที่เข้าสู่ระบบ โรงเรียน เด็กรุ่นใหม่ทั้งชายหญิงที่เข้าเรียนในโรงเรียนประชาสงเคราะห์ในเขตดอยยาวผาหม่น เริ่มพูดภาษา เมือง (ไตโยน) ได้ตั้งแต่ชั้น ป.๒ หรือ ป.๓ กระทั่งผู้ใหญ่เอง หลายครั้งก็ไม่ได้สนทนากันด้วยภาษาประจำเผ่า ทั้งที่มั่งรุ่นปู่หลายคนในสมัยก่อนสามารถพูดได้หลายภาษา คือ ภาษาม้ง ภาษาจีนและภาษาคำเมือง ซึ่งการพูด ได้ฟังได้นี้เองเป็นประตูที่เปิดให้ชาวมั่งรับเอาวัฒนธรรมอื่นเข้ามาอย่างง่ายดาย

การแต่งกายตามอย่างคนพื้นราบที่เป็นไปตามแฟชั่นสมัยใหม่ นับวันจะขยายวงกว้างมากขึ้น เด็ก รุ่นใหม่ๆ แทบจะไม่ให้ความสำคัญกับการแต่งกายแบบเดิม แฟชั่นสีหมกกลายเป็นสัญลักษณ์ใหม่ของการ เปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมด้านนี้ ปัจจุบันการแต่งกายแบบมั่งเหลือให้เห็นเพียงในช่วงเทศกาลสำคัญอย่างปีใหม่ เท่านั้น แต่หากเป็นช่วงเวลาปกติเราอาจเห็นได้เพียงการแต่งกายมั่งแบบครึ่งท่อน

นอกจากเรื่องภาษาและการแต่งกายแล้ว หลายเรื่องที่เป็นวิถีดั้งเดิมก็เปลี่ยนไปเพื่อสนองตอบความ สะดวกสบาย เช่น การสร้างบ้านเรือนของคนมั่งจากบ้านที่มีหลังคามุงด้วยหญ้าคา ซึ่งทำขึ้นเองก็เริ่มเปลี่ยน มาเป็นหลังคาสังกะสีและกระเบื้อง มีการนำเสาปูนมาทดแทนเสาไม้ ซึ่งไม้หายากมากในปัจจุบัน ผาบ้านที่เคย ทำด้วยฟากไม้ไผ่ก็เปลี่ยนเป็นปูนและอิฐบล็อก การหุงหาอาหารที่เคยใช้ฟืนเป็นเชื้อเพลิงหลักก็เริ่มเปลี่ยนมา เป็นการหุงข้าวด้วยหม้อหุงข้าวไฟฟ้า อุปกรณ์เครื่องครัวที่เคยเป็นไม้ไผ่ก็เปลี่ยนมาใช้แบบเดียวกับคนพื้นราบ และใน ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นต้นมาเริ่มมีคนมั่งหันมาใช้แก๊สหุงต้มเหมือนคนพื้นราบเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ยกเว้น ในครอบครัวที่มีสมาชิกมากที่ยังคงใช้ วิธีการหุงหาอาหารแบบดั้งเดิม เช่นเดียวกับขั้นตอนการผลิตข้าวไร่ ที่มีการนำเครื่องจักรเข้ามาอำนวยความสะดวกมากขึ้น เช่น เครื่องนวดข้าวและโรงสีข้าว เป็นต้น

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลายอย่างกำลังสร้างความกังวลใจให้กับคนมั่งที่รักในวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิม ของตน ตัวอย่างเช่น เรื่องการใช้นามสกุลของคนมั่ง การมีนามสกุลแบบคนพื้นราบก็กำลังรุกล้ำระบบแซ่ตระกูล ที่คนมั่งเชื่อถือมาช้านาน เพราะหลังการมอบตัวมอบใจแล้วเริ่มมีการเปลี่ยนชื่อและนามสกุล เกิดขึ้นในหลาย ครอบครัวโดยการเปลี่ยนนั้นจะยังคงคำหรือความหมายของแซ่เดิมไว้อยู่ เช่น แซ่ท้อ เปลี่ยนเป็น ท่อเสถียรธรรม

^{๒๘} บางส่วนเห็นต่างโดยเฉพาะคนเมียนหรือคนเย้า ต่างกล่าวกันว่า พญาพิภักดิ์คือคนเมียน ไม่ใช่คนมั่ง

^{๒๙} เกียงศักดิ์ อนุสารี้อยอด อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยค

ท่อหิ้งเม่ง หรือแซ่ฟ้า เปลี่ยนเป็นวงศัณษัณศาไพศาล ศิริณภาวงค์ ฟ้าภูเจริญ เป็นต้น แน่นอนว่านามสกุลนั้นก็ จะสืบทอดต่อมายังรุ่นลูกหลาน ซึ่งปัจจุบันเด็กยุคใหม่ฯ จะมีชื่อนามสกุลทางการแบบคนพื้นราบ ส่วน ชื่อมิ่ง นั้นใช้เรียกกันในครอบครัวและหมู่เพื่อนฝูงเท่านั้น ความเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโสของมิ่ง เริ่มมีความกังวลใจถึงอนาคตคนมิ่ง

นอกจากด้านวัฒนธรรมแล้ววิถีการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ส่งเสริมให้พี่น้องมิ่งปลูกพืชเชิงเดี่ยวได้ทำ ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับวิถีการทำมาหากินและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดอยยาวผาหม่นด้วย เพราะ เมื่อพี่น้องมิ่งเริ่มปลูกพืชเพื่อธุรกิจกันมากขึ้นก็เริ่มนำสารเคมีเข้ามาใช้ในไร่ จากที่ใช้เฉพาะพืชที่ปลูกขายอย่าง กะหล่ำปลี หอม ข้าวโพด ชิง ในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เริ่มนำสารเคมีเข้ามาใช้แทนเกลือในการฉีดพ่นฆ่าหญ้าใน ไร่ข้าวซึ่งปลูกไว้บริโภค โดยหันมาใช้ “แกมม็อกโซน” ฉีดฆ่าหญ้า และใช้ “อัลมิก” ในการควบคุมหญ้า และ ใช้ “ไกลโฟเสต” ฆ่าหญ้าที่เหลืรอดจากแกมม็อกโซนอีกทีหนึ่ง สารเคมีค่อยๆ เพิ่มบทบาทความสำคัญและ นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายมากขึ้น และนับวันจะยิ่งทวีความสำคัญมากขึ้นเพราะคุณภาพดินถูกทำลายไปมาก

เช่นเดียวกับระบบนิเวศที่ถูกทำลายไปจากการเข้ามาของถนนและการขยายตัวของชุมชนที่นับวัน จะยิ่งมีมากขึ้น โดยในช่วง ปี พ.ศ. ๒๕๔๐ เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านประชากรมิ่งในพื้นที่ดอยยาวผาหม่น อย่าง เห็นได้ชัด พบว่ามีกรขยายหมู่บ้าน เช่น บ้านห้วยคู้ ห้วยหาน ที่มีประชากรอยู่ราว ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ ครัวเรือน และมีการตั้งหมู่บ้านใหม่หลายแห่ง เช่น บ้านเลาอูซึ่งแยกหมู่บ้านออกมาใหม่จากหมู่บ้านร่มโพธิ์ไทย (บ้าน เลาอูในอดีต)

เอกภพ จตุโชคอุดม ผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยหาน ในปัจจุบัน เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงหนึ่งที่เกิดขึ้นในบ้าน ห้วยหาน ว่า “เมื่อก่อนตอนที่ถนนเส้นนี้ (ถนนสาย ๑๐๙๓ บ้านฮวก - ผาตั้ง) ยังไม่สร้าง ธรรมชาติสมบูรณ์มาก เมื่อก่อนถนนสายนี้แล้วทุกอย่างเรียบร้อยหมดเลย ในห้วยนี้เคยมีปลาตัวใหญ่มาก เดี่ยวนี้แทบไม่มีปลาเหลือ ต้นไม้นี้ หายเรียบ เวลาฝนตกหนักทีหนึ่งน้ำก็ไหลเอาก่อนหินก้อนใหญ่เท่าบ้านครึ่งหลังกลิ้งลงมาด้วย”

ดังที่กล่าวแล้วว่า ภาษา การศึกษาในระบบโรงเรียนและการมาของโทรทัศน์ได้ทำให้เกิดความ เปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ในวิถีวัฒนธรรมของพี่น้องมิ่งในเขตนี้ ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย อาหารการกิน ที่อยู่อาศัย พืชพันธุ์และสัตว์เลี้ยง แม้กระทั่งการดำเนินชีวิต และผนวกกับอีกหลายปัจจัยที่ล้นหลามกับกระแสไฟฟ้า และถนนหนทางที่ดีขึ้น ทำให้เด็กมิ่งรุ่นใหม่ไปเรียนรู้วัฒนธรรมจากคนพื้นราบ และทอดทิ้งวัฒนธรรมของ ตนเองไปอย่างน่าเสียดาย ขณะที่การถ่ายทอดและซึมซับวัฒนธรรมเป็นไปอย่างไรการดูจ้จ้ง จนเป็นที่น่ากังวล ว่าอีกไม่ถึง ๒๐ ปี ข้างหน้านี้ ภาษามิ่งและวัฒนธรรมต่างๆ ที่เคยมีมาแต่ครั้งบรรพบุรุษอาจสูญหายไป หรือ อาจยังคงมีอยู่แต่เนื้อหาและความสำคัญของมันอาจไม่เหลือให้สืบทอดต่อไป มิ่งรุ่นใหม่อาจพูดภาษามิ่งไม่ได้ ลืมเลือนวิถีชีวิตของบรรพชนไปหมดสิ้น นั่นจึงเป็นเหตุผลให้ผู้นำรุ่นใหม่ของมิ่งซึ่งเป็นเด็กมิ่งรุ่นแรกที่ถูกส่ง ให้ไปเรียนในระบบโรงเรียนในเมืองต่างถิ่นได้กลับมาฟื้นฟูวัฒนธรรมมิ่งในพื้นที่ดอยยาวผาหม่น

บทที่ ๙
ฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น
ดอยยาว - ผาหม่น³⁰
(๒๕๕๑ - ปัจจุบัน)

๙ = (จ๊ว)
เริ่มทบทวนฟื้นฟูกันใหม่

---

³⁰ เขียนร่างแรกโดยนักวิจัยชาวบ้าน रामัญ บำรุงศิริ

สิ่งที่เหลืออยู่ของคนม้งคือวัฒนธรรมเครือญาติสายแซ่ที่แน่นด้วยการไหว้บรรพบุรุษ หากสิ่งนี้หายไปในการเป็นปัจเจกชนเช่นคนตะวันตกอย่างอเมริกา คนม้งก็จะไม่เหลืออะไร เพราะวัฒนธรรมปัจเจกที่สอดคล้องกับทุนย้อมตัดสาแหรกจิตวิญญาณบรรพบุรุษของม้งที่จะรวมกันเป็นชาติพันธุ์ม้งออกไป อย่างไรก็ตาม ทางออกคือการนำปัจเจกชนคนม้งรุ่นใหม่ให้เข้าสู่วัฒนธรรมเครือญาติชาติพันธุ์แบบใหม่ที่ไม่มี “พันธุ์” เพียงอย่างเดียว แต่หมายรวมเครือญาติที่ได้มาจากความสัมพันธ์ของผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่สัมพันธ์ด้วยกันในเขตดอยยาว - ผาหม่น รวมทั้งการเป็นเครือญาติดั้งเดิมกับระบบนิเวศธรรมชาติสิ่งแวดล้อม คือการฟื้นฟูมิตรภาพกับสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรม คือการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ คือการฟื้นฟูภูมิปัญญาของบรรพชนมาใช้ใหม่ในสถานการณ์โลกาภิวัตน์

นิเวศทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

ดังที่กล่าวไปแล้วในบทแรกจนถึงบทที่ ๘ บริเวณเขตภูสูงดอยยาว - ผาหม่น มีอาณาเขตติดต่อกับแขวงไซยะบุรีประเทศลาว มีสันปันน้ำแบ่งเขตแดนตามแนวเทือกเขาหลวงพระบางซึ่งเป็นเขตต้นน้ำสำคัญของลุ่มน้ำโขง จากต้นน้ำงาวใกล้ภูชี้ฟ้ามารวมกับลำห้วยหลายสายใน ต.ปอ อ.เวียงแก่น ไหลลงสู่ที่ราบเวียงแก่นแล้วลงสู่แม่น้ำโขงที่ปากงาว ต.หล่ายงาว อ.เวียงแก่น ส่วนอีกสายหนึ่งเป็นต้นน้ำห่าวไหลจากภูชี้ฟ้าลงไปรวมกับลำห้วยน้อยใหญ่ใน ต.ตับเต่า อ.เทิง ไหลบรรจบแม่น้ำลาวซึ่งเป็นสาขาแม่น้ำอิง แล้วแม่น้ำอิงไหลเลาะทุ่งราบกับเชิงดอยยาวไปสบกับแม่น้ำโขงที่บ้านปากอิง ต.ศรีดอนชัย อ.เชียงของ

ในหุบเขาซึ่งมีที่ราบน้อยมากของพื้นที่ระหว่างดอยยาวกับผาหม่นกินอาณาเขต ต.ปอ อ.เวียงแก่นเกือบทั้งหมด มีกลุ่มชาติพันธุ์ม้งเป็นกลุ่มหลักซึ่งนับว่าเป็นชุมชนคนม้งที่มากที่สุดในจังหวัดเชียงราย และยังเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมชนเผ่าม้งในประเทศไทยด้วย สอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ที่ว่าไปแล้วคือ ผาหม่นคือผาม้ง นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์เมี่ยน จีนฮ่อ ลื้อ และอาข่า สันนิษฐานกันว่าคนม้งมาตั้งชุมชนบนดอยสูงเขตนี้ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ และในยุคสงครามเย็นคนม้งได้ตกอยู่ในเงาของปัญหาการต่อสู้ระหว่างรัฐไทยกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (พคท.) เรียกเขตนี้ว่า เขตงาน ๘ หลังจากรัฐบาลมีนโยบาย ๖๖/๒๓ และ ๖๕/๒๔ จึงมีข้อตกลงเจรจาให้ประชาชนและแนวร่วมของ พคท. วางอาวุธมอบตัวมอบใจเข้าร่วมเป็นผู้พัฒนาชาติไทยแล้วรัฐบาลจะจัดสรรที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัยและมอบสิทธิพลเมืองสัญชาติไทยให้กับทุกคน จากทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ถึงปัจจุบันกว่าสามทศวรรษ ประชาชนในพื้นที่ดอยยาวดอยผาหม่นก็ยังคงมีปัญหาร่องสิทธิที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย รวมทั้งประชาชนจำนวนมากยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ต้องลำบากยากจนและต้องขยายพื้นที่การผลิตเกษตรเชิงเดี่ยว เพื่อหารายได้ให้เพิ่มขึ้น เพื่อมาจุนเจือครอบครัว จนทรัพยากรธรรมชาติเริ่มเสื่อมโทรม และวัฒนธรรมของชนเผ่าที่มีมาตั้งแต่อดีตเริ่มสูญหาย ไม่ได้

รับการถ่ายทอดและดูแลรักษา เพราะไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอน ถ่ายทอดแก่ลูกหลาน รวมทั้งไม่มีเวลาให้กับชุมชนโดยรวม

ป่าต้นน้ำห้วยคุ

สภาพป่าต้นน้ำห้วยคุ มีจุดกำเนิดอยู่ในหุบเขาผาหม่นติดชายแดนไทย - ลาว จากจุดกำเนิดของต้นน้ำห้วยคุขึ้นไปบนสันเขาผาหม่น มีระยะทาง ๑ กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออก จุดกำเนิดต้นน้ำห้วยคุมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ใหญ่ กล้วยป่า และพืชสมุนไพรนานาชนิด มีนกนานาชนิดลงมากินน้ำอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะในช่วงฤดูร้อน ในเดือนกุมภาพันธ์ - พฤษภาคม ในป่าต้นน้ำแห่งนี้ยังมีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น ไก่ป่า นก เก้ง หมูป่า หมีป่า รวมถึง นกที่มีสีสันสวยงามอีกหลายชนิด ในพื้นที่แห่งนี้มีจำนวนประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ เป็นพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้านร่มฟ้าผาหม่น อยู่ในเขตการดูแลรักษาของชาวบ้านร่มฟ้าผาหม่น หมู่ ๑๕ ต.ปอ อ.เวียงแก่น จ.เชียงราย ผืนป่าแห่งนี้เป็นหนึ่งในป่าที่กลุ่มชาวบ้านร่วมกันกำหนดกฎและขอบเขตเป็นป่าชุมชน และมีแผนกิจกรรมการดูแลรักษาบำรุงป้องกันไฟป่า และทำให้ป่ามีความอุดมสมบูรณ์ โดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นตัวนำ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่เริ่มจากการเลี้ยงวัวในป่า โดยชาวบ้านได้รวบรวมทุกหลังคาเรือนที่มีวัวไปปล่อยไว้ในป่า ปล่อยให้วัวหากินไปเองตามธรรมชาติ เหมือนกับสัตว์ป่าที่อยู่ในป่า ชาวบ้านจะช่วยกันซื้อลดหนามไปล้อมพื้นที่ในป่ามีความกว้าง ๑,๐๐๐ ไร่ เพื่อให้ฝูงวัวได้ใช้ชีวิตอยู่แบบธรรมชาติเหมือนสัตว์ป่า ผลปรากฏว่าสามารถป้องกันไฟป่าในพื้นที่ป่าแห่งนี้ได้ ทำให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมเพิ่มขึ้นมาและก่อเกิดรายได้ ชาวบ้านเริ่มเห็นประโยชน์จากป่ามากขึ้นจึงเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ดูแลป่าร่วมกันด้วยที่ต้องดูแลแล้วอันเป็นทรัพย์ของตนไปพร้อมกับการไม่ทำให้เกิดไฟไหม้ป่า เพราะหากไฟไหม้ป่าก็จะไหม้วัวของตน ไม่มีที่เลี้ยงวัวอีก จากการสำรวจในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๔ มีวัวในป่าแห่งนี้ ๓๕๐ ตัว นับว่าชาวบ้านได้ใช้หลักปรัชญาการปลูกป่าในใจคนตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ ทำให้สามารถบรรลุเป้าหมายได้ในระดับหนึ่ง

จากป่าต้นน้ำห้วยคุจนสายน้ำไปบรรจบกับแม่น้ำาว นับระยะทางได้ประมาณ ๑๒ กิโลเมตร น้ำซึม น้ำซับจากป่าต้นน้ำสันเขาผาหม่นไหลผ่านป่าของหมู่บ้านร่มฟ้าผาหม่น ซึ่งมีระบบฝายกั้นน้ำที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันสร้างจำนวน ๓ แห่ง กว้าง ๒ เมตร ยาว ๖ เมตร และยังมีฝายถาวรของกรมชลประทานสร้างไว้เพื่อนำน้ำไปใช้ในหมู่บ้านร่มฟ้าผาหม่นอีก ๑ ฝาย จากการสำรวจสอบถามชาวบ้าน ฝายมั่งสร้างกันเองนี้ นับเป็นภูมิปัญญาของคนมั่งเอง ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันทำฝายทั้ง ๓ ก่อนโดยไม่ใช้งบประมาณ ตัวฝายได้กรองตะกอนดิน ทราย หิน ที่ไหลจากสันภูเขามาทับถมหน้าฝาย และเป็นการกรองน้ำสามชั้นก่อนถึงฝายปูนซีเมนต์ของกรมชลประทาน

แล้วน้ำห้วยคุไหลผ่านป่าลงใต้สะพานของถนนสายภูชี้ฟ้า ผาตั้ง ลงไปยังเขตป่าชุมชนของบ้านห้วยคุ ซึ่งมีน้ำตกสูงประมาณ ๑๕ เมตร แล้วน้ำห้วยคุก็ไหลผ่านลำห้วยซึ่งมีหินผาสองข้างลำห้วยสวยงาม ผ่านไปจน

ผ่านบ้านห้วยคู ซึ่งก็เป็นหมู่บ้านที่อยู่ตอนกลางของลำห้วยคู แล้วไหลลงไปสบกับแม่น้ำงาว ณ หุบเขาผาแล ทางทิศใต้ของหมู่บ้านผาแล

ป่าต้นน้ำห้วยคูมีความสำคัญต่อแม่น้ำงาวเป็นอย่างมาก เช่นเดียวกับป่าต้นน้ำห้วยหนองและป่าต้นน้ำห้วยหาน ถือว่าเป็น ๓ ลำห้วยหลักของแม่น้ำงาว ที่ยังคงมีป่าให้น้ำาลงสู่ปลายน้ำ การทำเกษตรพาณิชย์เชิงเดี่ยว เช่น ข้าวโพด ชিং ฯลฯ ด้วยสารเคมีมีผลสำคัญต่อดินและน้ำเสื่อมโทรม

ป่าต้นน้ำห้วยหนอง

ป่าต้นน้ำห้วยหนอง อยู่ห่างจากบ้านหนองขึ้นไปทางเหนือ ๒ กิโลเมตร เป็นแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค รอบป่าต้นน้ำห้วยหนองเป็นพื้นที่ทำการเกษตรซึ่งใช้น้ำจากป่าต้นน้ำห้วยหนอง อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันพื้นที่ถูกทำลายไปมาก โดยการทำไร่บุกเบิกเพิ่ม อีกทั้งไฟป่าไหม้พื้นที่ ความอุดมสมบูรณ์ลดน้อยลง จนชาวบ้านบริเวณโดยรอบป่าต้นน้ำห้วยหนองได้รักษาฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ และห้ามตัดไม้บริเวณป่าต้นน้ำห้วยหนอง และปลูกป่าเพิ่มในพื้นที่ซึ่งแทบไม่มีต้นไม้เหลืออยู่ กระบวนการป่าชุมชนต้นน้ำห้วยหนองนี้ยังอยู่ในช่วงการฟื้นตัวอีกครั้ง

ห้วยหนองมีความยาวจากจุดกำเนิดตาน้ำไหลลงสู่แม่น้ำงาว ๑๑ กิโลเมตร ตลอดสายน้ำห้วยนี้มีชุมชน ๕ ชุมชน ใช้ประโยชน์จากน้ำห้วยหนอง คือ บ้านผาตั้ง บ้านหนอง บ้านศิลาแดง บ้านพิทักษ์ศิริ บ้านปางหัด ห้วยหนองจะไหลผ่านหมู่บ้านหนองแล้วบรรจบกับห้วยสาขา คือ ห้วยผาตั้ง ใช้ชื่อว่า ห้วยผาตั้ง ไหลผ่านพื้นที่บ้านศิลาแดง ไหลลงสู่บ้านปางหัด บรรจบกับแม่น้ำงาว ณ ชุมชนคนลื้อ คนเมื่อง

ป่าต้นน้ำห้วยหาน

ต้นน้ำห้วยหานมีจุดกำเนิดอยู่ในเขตติดต่อของบ้านร่มโพธิ์เงินและบ้านร่มฟ้าหลวง อยู่ห่างไม่ไกลจากสันเขาผาหม่นที่ลาดยาวลงมาไปทางทิศตะวันออก สภาพป่าในปัจจุบันเป็นป่าที่สูญเสียต้นไม้ไปมาก มีความแห้งแล้ง ในหน้าฝนมีน้ำป่าไหลลงมาชัดเจน จนดินทรุดตัวลงมาจนถึงถนนสายภูชี้ฟ้าผาตั้งในทุกปี และปัญหาดินถล่มเป็นปัญหาสำคัญของคนในเขตดอยยาวผาหม่น โดยเฉพาะเขตชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวภูชี้ฟ้า ป่าต้นน้ำห้วยหานมีลำห้วยไหลผ่านถนนทางหลวงชนบทภูชี้ฟ้าผาตั้ง ผ่านช่องเขาลึกที่ยังมีป่าชุมชนห้วยหานและห้วยคูกู่อยู่ทางฟากขวามือของลำห้วย สายห้วยผ่านบ้านห้วยหาน แล้วไหลไปบรรจบแม่น้ำงาว นับความยาวได้ประมาณ ๖ กิโลเมตร

ห้วยหานมีทรัพยากรสำคัญเช่นเดียวกับที่มีรายงานการร่อนแร่ทองคำในแม่น้ำงาวมาแต่อดีตกาลเมืองเชียงของยังขึ้นกับเมืองน่าน คนลื้อจากบ้านนาไฮ เมืองน่าน มาตั้งบ้านเรือนบริเวณลุ่มน้ำงาวที่บ้านปอ แล้วต่อมาแบ่งเป็น ๔ หมู่บ้าน คือ บ้านดอน บ้านปางหัด บ้านน้ำเฒ่า บ้านกลาง คนกลุ่มนี้ได้ร่อนทองส่งส่วยให้เจ้าเมืองน่าน ปีหนึ่งชายฉกรรจ์ต้องส่งทองคำหนักคนละ ๑ สลึง การกำหนดเช่นนี้เพราะพื้นที่ลุ่มน้ำงาวมีแร่ทองคำและหมู่บ้านทั้งสี่มีอาชีพหาทองคำในลำน้ำงาว การส่งส่วยนี้เลิกใช้เมื่อ ร.ศ. ๑๑๙ ซึ่งตรงกับ

พ.ศ. ๒๔๔๓³¹

ในปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕) ยังมีคนมั่งร่อนทองในลำห้วยหวนบริเวณที่อยู่เหนือหมู่บ้านไปตามลำห้วยหวนในทิศตะวันออกประมาณ ๑ กิโลเมตร เป็นจุดที่คนมั่งบ้านห้วยหวนจำนวนมากไปร่อนทองในยามน้ำแล้งหลังเสร็จงานไร่ระหว่างเดือนมกราคม - พฤษภาคมของทุกปี ชาวบ้านที่ขยันร่อนทองมีรายได้ ๗,๐๐๐ - ๘,๐๐๐ บาท ต่อเดือนต่อคนในแต่ละปีทรัพยากรธรรมชาติเช่นนี้ได้มอบให้มนุษย์นำไปใช้ประโยชน์ในขณะเดียวกัน หากมนุษย์ไม่ระมัดระวังในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ วันหนึ่งทรัพยากรธรรมชาติก็หมดไปในที่สุด สิ่งมีชีวิตก็ได้รับผลกระทบจากธรรมชาติเป็นบดบังโทษจากธรรมชาติต่อมนุษย์และสรรพชีวิตที่พึ่งพาอาศัยกัน

ภูมิดิน

สภาพดินของพื้นที่คอยยาว - ผาหม่นนั้น หากแบ่งโดยถนนเส้นภูชี้ฟ้าผาตั้งไปจนถึงสันคอยผาหม่นคือชายแดนไทยลาว ดินที่สำรวจพบส่วนใหญ่เป็นดินดำปนหินก้อนเล็กใหญ่ปะปนกัน ชาวบ้านแบ่งดินโขนบนเป็น ๒ ชนิด คือดินแต้แย้ง คือดินดำร่วนบนหิน เหมาะสำหรับการปลูกพืชผักเมืองหนาว เช่น กะหล่ำปลี หอมหัวใหญ่ ผื่น บลอคโคลี่ เป็นต้น ด้วยดินซึ่งเป็นเช่นนี้คนมั่งยุคแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานก็รู้ด้วยภูมิปัญญาว่าปลูกผื่นได้ดี ต่อมาพืชเมืองหนาวเข้ามาแทนที่ผื่น และเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน อย่างไรก็ตาม ดินเช่นนี้มีใช้เหมาะกับการปลูกข้าว เพราะมีศัตรูพืชมากและได้ผลผลิตต่ำ อากาศหนาวเกินไปจนข้าวออกรวงน้อย ดินชนิดที่ ๒ หรือที่คนมั่งเรียกว่า ดินแต้แปล คือดินล่วนๆ ไม่มีหินมากนัก สีเหลืองแดงดำค่อนข้างเหนียว ดินเช่นนี้แหละเหมาะแก่การปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด ถั่วลิสง ลำไย และเกือบทุกชนิดยกเว้น ผือก หอม ไต๋หวน ต้นท้อ

สภาพดินโขนล่างลงมาจากถนนสายภูชี้ฟ้าผาตั้งลงมา ๑ กิโลเมตร มีสภาพดินดีสีเหลือง ดำ และเทา เป็นดินค่อนข้างเหนียวอุ้มน้ำได้ดี เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชเกือบทุกชนิด ยกเว้น ผักเมืองหนาวบางชนิด ผือก และหอม ส่วนสภาพดินที่เป็นแอ่งที่ราบอันอุดมสมบูรณ์ซึ่งมีอยู่จำกัดเป็นที่ตั้งของบ้านคนลื้อ คนเมือง เช่น บ้านผาแล บ้านปางหัด ชาวบ้านทำสวนทำไร่และทำนากันมาช้านาน ซึ่งมีฐานชีวิตจากพื้นดินคือการเกษตรกรรม เช่นเดียวกับคนมั่ง สภาพชีวิตการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติและวิถีชีวิตเปลี่ยนไปสู่ระบบการผลิตเพื่อตอบสนองตลาดอันเชื่อมโยงด้วยถนนสายยุทธศาสตร์ที่เข้ามาในพื้นที่นับแต่หลังทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งซึ่งสร้างผลกระทบต่อคนมั่งและคนลื้อหรือคนในคอยยาวผาหม่นจนปัจจุบัน

³¹ รองอำมาตย์ ขุนภูนิเลขกิก (เจ้าหนานบุรศ จิตตางกูร), หนังสือที่ระลึกงานผ้าป่าสามัคคี “สี่ตระกูล” ณ วัดหลวง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย, วันเสาร์ที่ ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๖ (ฉบับอัดสำเนา)

บทกวนปัญหาพื้นที่ดอยยาว - ผาหม่น

ยุคหลังสงครามเย็นแม้คนม้งได้มีส่วนในการเป็นคนไทยโดยการถือสัญชาติ และมีเสรีภาพในการทำมาหากินมากยิ่งขึ้นกว่ายุคสงคราม แต่ก็เชื่อว่าคนม้งจะไม่มีปัญหา จากแต่เดิมถูกขับไล่ออกไปให้เป็นคนจน ทุกครัวเรือน การพัฒนาเศรษฐกิจปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่หมุนวนงลื้อหนี้สิน สาละวนอยู่กับการทำมาหาเลี้ยงชีพและครอบครัวของตนเอง บวกกับขาดโอกาสการศึกษา แม้แต่ทำงานมาเลี้ยงชีพตนเองจนลืมความร่วมมือต่อส่วนรวม จึงทำให้จารีตประเพณีขาดคนสืบทอด ขาดการบูรณาการ จึงทำให้ขาดเอกภาพทางวัฒนธรรม และอีกประเด็นหนึ่งคือพิธีกรรมประเพณีเป็นของยาก ไม่มีตำรา ไม่มีการสืบทอด

ในขณะที่เดียวกันอีกด้านหนึ่ง ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ หาดหายไป การเกษตรพืชผลราคาไม่แน่นอน การรวมกลุ่มสร้างอาชีพเสริมก็ขาดการส่งเสริมทางการตลาด การพึ่งพาการซื้อสินค้าวัสดุของใช้ในครัวเรือน พืชผัก เสื้อผ้า ต่างพึ่งพาจากตลาดภายนอกทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม แม้คนม้งบางส่วนมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้นแล้ว แต่การรวมตัวทางวัฒนธรรมยังไม่มีและยังขาดปรัชญาในการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานที่มีการจัดการตนเอง ไม่มีทิศทางไปในเป้าหมายเดียวกัน มันกลายเป็นปัจเจกชนแยกต่อการรวมกลุ่ม ขาดตัวแบบที่ดีทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจ อีกทั้งผู้นำไม่ยอมรับความคิดเห็นจากคนรุ่นหลัง ถือตนเป็นที่ตั้ง ขาดกระบวนการในการถ่ายทอดและฟื้นฟูภูมิปัญญา อีกทั้งยังขาดจิตสาธารณะทำให้การผลักดันสังคมมุ่งไปสู่ทิศทางที่ดีเกิดขึ้นยาก

นอกจากนี้ ในรายละเอียดวัฒนธรรมประเพณีพิธีกรรมที่ซับซ้อน กฎจารีตที่ไม่แน่นอนไว้เป็นตำรา เพราะไม่เคยได้บันทึกไว้แต่การถ่ายทอดจากปากสู่ปากผ่านความทรงจำที่รับไว้ในผู้รู้แต่ละคน แต่ละตระกูล จึงมีความต่างกัน บางครั้งมีข้อขัดแย้งอีกทั้งเริ่มมีการใช้เงินหรือมีเศรษฐกิจเข้ามาอยู่ในการประกอบพิธีกรรม ความเชื่อ จึงเกิดปัญหาในการแก้ไขข้อพิพาทที่เกี่ยวกับความเชื่อประเพณี ไม่รู้ว่าจะใช้กฎจารีตเพียงอย่างเดียว หรือใช้กฎหมายสมัยใหม่เพียงอย่างเดียว ผู้นำเองก็ตัดสินใจลำบากที่จะดำรงความยุติธรรมให้ลูกหลาน

วิถีคนรุ่นหลังเปลี่ยนไปรับวัฒนธรรมในเมืองใหญ่ตามสมัยนิยม ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรธรรมชาติก็ หาดหายไป จากการเบียดเบียนที่ทำไร่ใหม่ๆ ด้วยลูกหลานประชากรมีมากขึ้นด้วย พร้อมๆ กับที่มุ่งด้านเศรษฐกิจมากกว่านิเวศ วัฒนธรรม ความเชื่อประเพณีมันกลายเป็นแค่การกระทำในเชิงพิธีกรรมมากกว่าจะอยู่ในวิถีชีวิต ประเด็นปัญหาต่างๆ ในพื้นที่ดอยยาวผาหม่นซึ่งพิจารณาปัญหาอันเป็นส่วนร่วมในการอยู่ร่วมกันของคนดอยยาวผาหม่นกับนิเวศทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานสำคัญ ในการศึกษาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมซึ่งมองกลุ่มคนม้งซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่เป็นหลักในการศึกษาวิจัยและพัฒนาฟื้นฟูประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมใน ห้วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕ พอประมวลบริบทปัญหาของคนในพื้นที่ดอยยาว ดอยผาหม่น ได้ ๓ ประการคือ

๑)การพัฒนาแบบรวมศูนย์และถ่ายทอดนโยบายแบบจากบนลงล่างในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลัก ละเลยด้านอื่นๆ และกระบวนการทำงานขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วม

รับประโยชน์ร่วมกัน การพัฒนาในพื้นที่คอยยาวผาหม่นกลับไม่ค่อยให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นตามที่หวังไว้ แต่กลับทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยก ความป็นที่ป็นน่องของคนมั่งเองเริ่มจางหาย คนที่ไม่เคยมีหนี้สินกลับเป็นคนที่มีหนี้สิน คนที่มีหนี้อยู่แล้วก็มีหนี้สินเพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่ของคนมั่งกลับทุกข์ยากมากขึ้นในโลกยุคใหม่ การพัฒนาต่างๆ กลับไม่สามารถแก้ปัญหาได้แท้จริง

๒) การดำเนินชีวิตส่วนใหญ่ในการวิ่งทำงาน หาเงินเพื่อใช้จ่ายในแต่ละวันของครอบครัว ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนของลูกหลาน ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าไฟฟ้า ค่าโทรศัพท์ ฯลฯ การดำเนินชีวิตให้เท่าทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ในขณะที่วิถีชีวิตการแบ่งปันซึ่งกันและกันหายไป พี่น้องช่วยเหลือกันเริ่มจางหายไปจากชุมชนคอยยาวผาหม่น การปลูกผัก ปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ หางอกกินตามธรรมชาติค่อยๆ จางหายไป ในอดีตทุกครอบครัวมั่งจะมีผักสวนครัวของตนเองไว้ ทั้งพริก กระเทียม หอม ตะไคร้ ผักพื้นบ้านที่ไม่ต้องใช้ปุ๋ยและยาสารเคมีกลายเป็นทุกวันนี้คนมั่งต้องซื้อทุกอย่าง ต่างพึ่งพาจากตลาดภายนอก รถเร่ขายของมาทุกอย่าง ผักอบสารเคมีก็ซื้อมาบริโภค คนภายนอกหรือตลาดควบคุมราคาและคุณภาพสินค้า วิถีชีวิตเช่นนี้คือวิถีคนเมืองใหญ่ซึ่งเกิดขึ้นทุกคองคองในยุคหลังทศวรรษที่ ๒๕๕๐ เป็นต้นมา

๓) การจัดการองค์ความรู้ให้เท่าทันสถานการณ์โลกาภิวัตน์นี้แทบจะไม่เกิดขึ้น การใช้ชีวิตในแต่ละวันต้องใช้ความรู้มากขึ้น การใช้องค์ความรู้ท้องถิ่นในการจัดการนิเวศวัฒนธรรมชุมชน หลักใหญ่ใจความคือการร่วมกันกันคิด ช่วยกันทำ และกระจายผลประโยชน์ร่วมกันให้เป็นธรรม ผ่านการสืบทอดปรับเปลี่ยนจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งการถ่ายทอดโดยตรงและการบันทึกแทบจะไม่มี องค์ความรู้ที่สะสมมายาวนานไม่ได้รับการถ่ายทอดต่อไปในยุคนี้ อีกทั้งคนมั่งรุ่นใหม่มุ่งความสมัยใหม่ทันสมัย ไม่เห็นความสำคัญขององค์ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้คือการสูญหายไปนั่นเอง

บริบทปัญหาเหล่านี้ตั้งอยู่บนฐานนิเวศทรัพยากรธรรมชาติที่ประชากรเพิ่มมากขึ้นในขณะที่ทรัพยากรธรรมชาติมีจำกัดและใช้แล้วหมดไป การจะฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรมให้คืนกลับมาใหม่ นอกจากรักษาป่าต้นน้ำแล้วต้องพัฒนาคนในพื้นที่เช่นกัน เพราะการเปลี่ยนแปลงสำคัญต้นกำเนิดคือมนุษย์หรือคนเรานี้แหละ การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ในแบบการใช้พื้นที่คอยยาวผาหม่นเป็นพื้นที่เรียนรู้จึงก่อตัวขึ้นโดยนักวิจัยชาวบ้านที่เป็นคนมั่งรุ่นใหม่ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาเป็นเครือข่ายเรียนรู้ฟื้นฟูประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมคอยยาวคองผาหม่น (พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕) การทำงานศึกษาและพัฒนาในห้วงเวลานั้นจึงเป็นต้นธารของหนังสือเล่มนี้

การสานเครือข่ายแก้ไขปัญหและการฟื้นฟูนิเวศวัฒนธรรม

คนมั่งในปัจจุบันมีอยู่ ๔ รุ่น คือรุ่นแรก สหายผู้อาวุโสที่ผ่านชีวิตการล่อหลอมความคิด และประสบการณ์มากมาย ทว่าด้วยร่างกายที่ไม่อำนวยจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหต่างๆ ของ สังคมมั่งได้เหมือนอดีต

รุ่นที่สองคือผู้นำรุ่นกลางซึ่งมีบทบาทนำทางสังคม การเมืองและวัฒนธรรมอยู่ในปัจจุบัน รุ่นที่สามคือผู้นำรุ่นใหม่ ซึ่งยังมีไม่มากนักที่สนใจปัญหาของคนมั่งอย่างจริงจัง รุ่นสุดท้ายรุ่นที่สี่คือเด็กเยาวชนรุ่นใหม่ที่เกิดในยุคสังคมสงบ มีเศรษฐกิจดีขึ้น ได้ไปเรียนในเมือง รับวัฒนธรรมจากในเมืองมาเกือบทั้งหมด

ด้วยบริบทปัญหาที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้าผู้นำรุ่นแรกได้ตระหนักในปัญหาของสังคม จึงได้ร่วมกันกับผู้นำรุ่นสอง (บางส่วน) สานสร้างเครือข่ายเกษตรกรดอยยาวดอยผาหม่นขึ้นมาในราว ปี พ.ศ. ๒๕๕๐ โดยทำงานในการแก้ไขปัญหาสังคมในด้านเกษตร ที่ดินทำกิน และด้านอื่นๆ ทว่าการทำงานยังขาดผู้นำรุ่นใหม่เข้าไปร่วมด้วย นอกจากนั้น เครือข่ายฯ มีลักษณะการจัดตั้งจากภายนอกมากกว่าจากภายใน ทำให้มีการคิดสร้างคณะทำงานศูนย์เรียนรู้ดอยยาวดอยผาหม่นขึ้นมา ประกอบด้วยผู้นำรุ่นใหม่ และเด็กเยาวชนรุ่นใหม่ขึ้นมา ในปี พ.ศ. ๒๕๕๒ โดยมีเครือข่ายเกษตรกรดอยยาวผาหม่นเป็นที่ปรึกษา และเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง - ล้านนา โครงการสื่อชุมชนลุ่มน้ำโขง เป็นทีมกระบวนการและที่เลี้ยงในการศึกษาพัฒนาฟื้นฟูประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม

แนวคิดในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น

การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งคนเฒ่าคนแก่ แกนนำ ชุมชน สตรี เยาวชน นักศึกษา นักเรียน โดยใช้แนวคิดร่วมกันในเรื่อง “ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม” ซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องของการจัดการนิเวศและวัฒนธรรมชุมชน โดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผ่านกระบวนการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ด้านประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วม เพื่อนำไปสู่การฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นในการจัดการนิเวศวัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืน และก่อเกิดศูนย์เรียนรู้ชุมชนดอยยาวผาหม่น ซึ่งสามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาองค์ความรู้สู่ชุมชนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์สู่สาธารณะได้ เป้าหมายหลักคือการวิจัยและพัฒนาโดยคนภายในท้องถิ่นเป็นหลัก

ตัวอย่างกิจกรรมในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕

๑)งานวิจัยประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผาหม่นเป็นการศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วมของคณะทำงานศูนย์เรียนรู้ดอยยาวดอยผาหม่น ซึ่งเกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่ประกอบด้วยแกนนำชุมชน เยาวชน คนรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดในเรื่องประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมมาใช้ในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน โดยมีภารกิจหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ชุมชนในทุกมิติ ทั้งด้านนิเวศสิ่งแวดล้อม ด้านวัฒนธรรม ด้านสุขภาพชุมชน พร้อมทั้งค้นหาแกนนำเยาวชน คนท้องถิ่นที่มีใจมีแนวคิดที่จะกลับมาทำงานชุมชนตนเอง มีพื้นที่หลักในการทำงาน ๓๒ ชุมชน ประกอบด้วย ต.ปอ อ.เวียงแก่น ๑๗ ชุมชน ต.เวียง อ.เวียง ๑๔ ชุมชน และ ต.ยางฮ่อม อ.ขุนตาล ๑ ชุมชน

๒)งานวิจัยองค์ความรู้เชิงประเด็นและสร้างพื้นที่รูปธรรมในการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่น หลังจากได้ศึกษา

วิจัยจนได้งานวิจัย ได้อรรถความรู้เรื่องนั้นแล้วให้ชุมชนที่มีความพร้อมได้นำองค์ความรู้เหล่านั้นไปใช้ในชุมชน ทั้งการลงมือปฏิบัติการถ่ายทอดจากผู้รู้เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูชุมชนในการจัดการตนเองอย่างยั่งยืน เช่น ภูมิปัญญาในการปล่อยวัวเข้าป่าเพื่อฟื้นฟูป่าต้นน้ำ โดยใช้แนวคิดการปล่อยวัวเข้าป่าเพื่อเป็นการสร้างอาชีพ เสริมและสิ่งสำคัญคือช่วยให้ผืนป่ามีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแนวป้องกันไฟป่า อีกทั้งยังเป็นการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน มีการก่อตั้งกองทุนวัว มีคณะกรรมการดูแล มีระเบียบการบริหารจัดการที่สร้างขึ้น จากคนในชุมชน มีการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

๓) ศูนย์เรียนรู้ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมคอยยาวคอยผาหม่น แม่นจะเกิดขึ้นโดยชาวบ้านได้บริจาค พื้นที่และร่วมกันสร้างสำนักงานชั่วคราวขึ้น โดยได้เปลี่ยนเป็นชื่อเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ฟื้นฟูประวัติศาสตร์ นิเวศวัฒนธรรมคอยยาวคอยผาหม่น ในปี พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นต้นมา แต่การส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการขับเคลื่อน ต่อเนื่องเพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้ที่มีชีวิตหลังจากเปิดตัวศูนย์แล้วติดขัดหลายประการ รวมไปถึงการติดภาระกิจ ส่วนตนและส่วนครอบครัวของคณะทำงานและนักวิจัยชาวบ้าน รวมไปถึงผู้นำรุ่นใหม่ ทำให้ศูนย์แห่งนี้กลายเป็น โครงสร้างไร้ชีวิตไป

อย่างไรก็ตาม ในส่วนการนำไปสู่การเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประถมศึกษาและขยายโอกาสใน พื้นที่คอยยาวผาหม่น บางโรงได้นำไปใช้ในหลักสูตรทวิภาษาบ้าง แต่ยังไม่เต็มที่และทั่วถึง อย่างไรก็ตาม การกลับมา เรียบเรียงและบรรณาธิการรายงานวิจัยศึกษาและการทำงานในครั้งนั้นเพื่อจัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ขึ้นมาให้ เผยแพร่ต่อสาธารณชนเป็นไปอย่างล่าช้าด้วยปัจจัยด้านงบประมาณสนับสนุน จึงเป็นผลเกี่ยวเนื่องกันให้การ ส่งผ่านถ่ายทอดความรู้เพื่อให้ศูนย์เรียนรู้ได้มีชีวิตจริงเป็นไปอย่างล่าช้าด้วย อย่างไรก็ตาม ยังมีนักวิจัยชาวบ้าน ที่ยังขับเคลื่อนในการทำงานพัฒนาชุมชนอยู่จนถึงปัจจุบันอยู่หลายคน

๔) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม โดยใช้การทดลองทำกิจกรรมนี้ของคณะทำงานและนักวิจัย ชาวบ้านบางท่านเป็นไปโดยการนำความรู้ข้อค้นพบที่ศึกษามาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม การทำงานนี้ยังไม่ถึงในเรื่องสำคัญมากนัก คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน ผลประโยชน์ต่อชุมชน ที่กระจายอย่างเป็นธรรม การดำรงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม การร้อยรัดผู้คนในชุมชนให้เป็น อันหนึ่งอันเดียวกัน ฯลฯ การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงยังมีเคยเกิดขึ้นจริงในพื้นที่คอยยาวคอยผาหม่น มีเพียง ผู้ประกอบการมั่งบางคน บางกลุ่ม คนจีนฮ่อและผู้ประกอบการจากคนพื้นราบภายนอกที่ได้รับผลประโยชน์ จากการท่องเที่ยวกระแสหลักของภูชี้ฟ้าและผาดั่ง ส่วนการดูแลรักษาในเขตพื้นที่ยังเป็นโจทย์ที่ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและคนในพื้นที่คอยยาวคอยผาหม่นต้องทบทวนฟื้นฟูทำงานกันใหม่อีกครั้ง

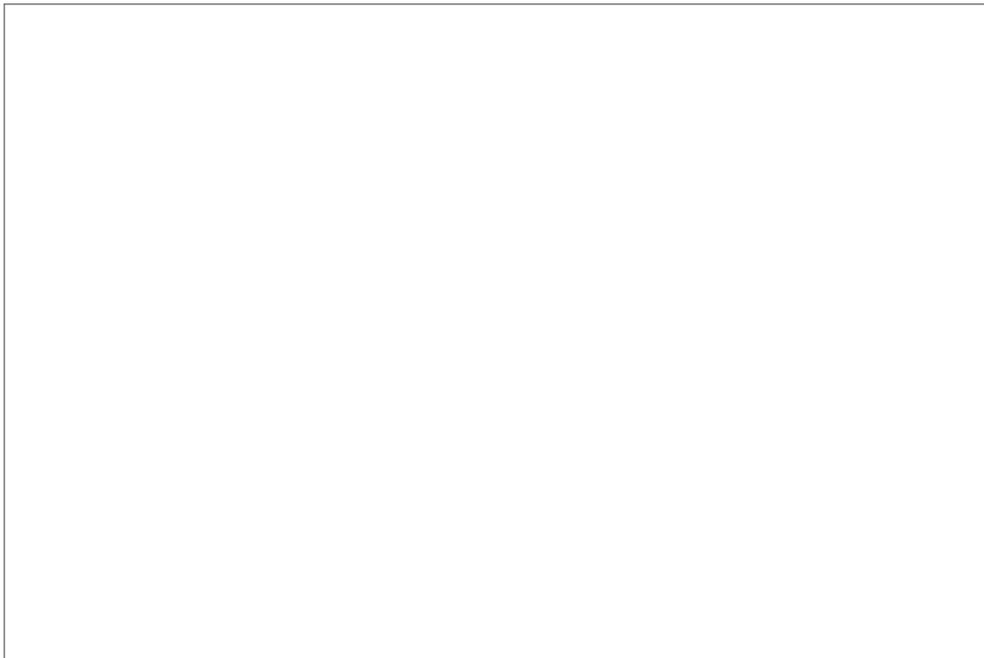
บทที่ ๑๐

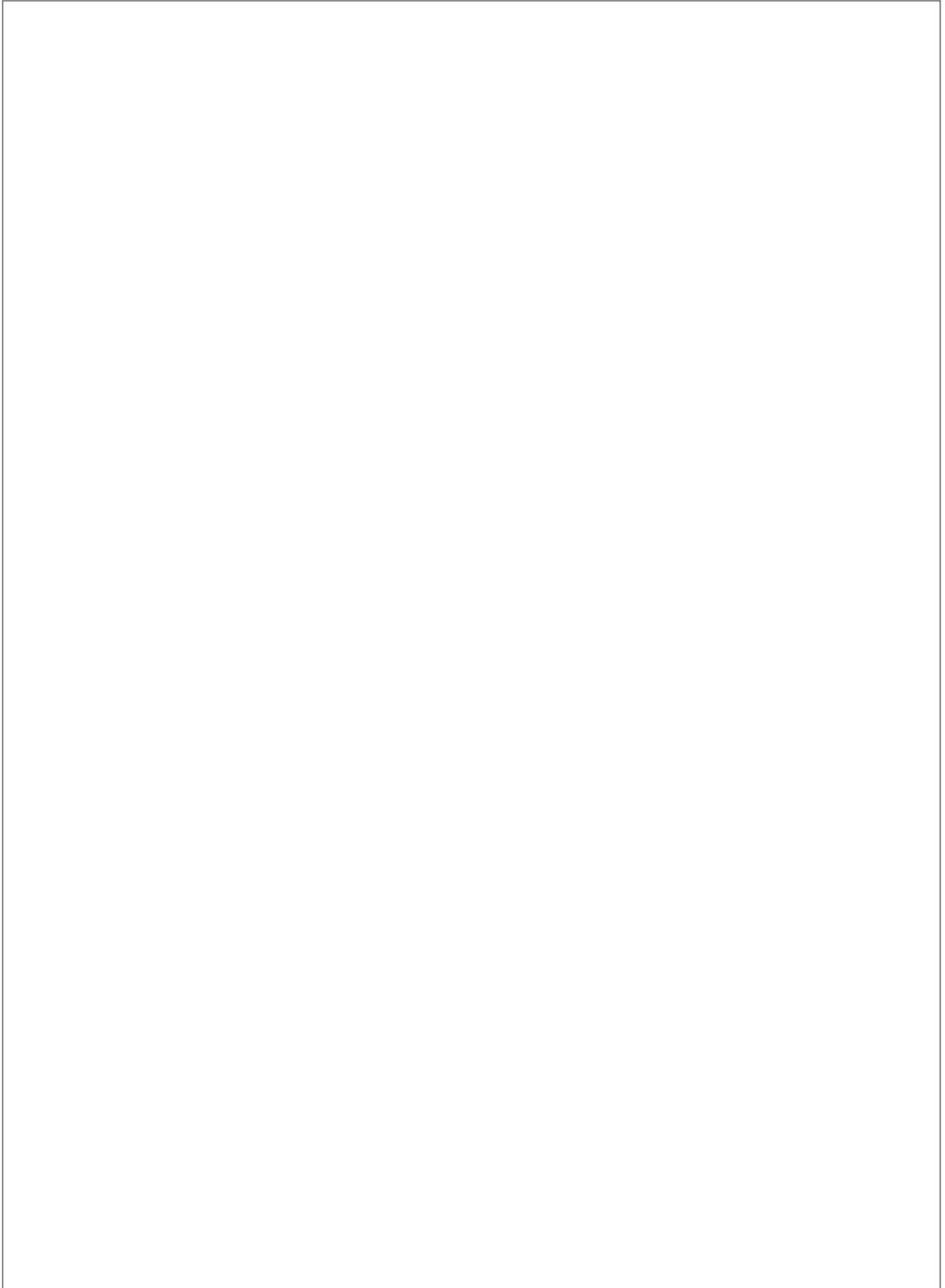
ความไฝ่ฝืนในอนาคต

๑๐ = เก้า (kaum)
รวมตัวสามัคคี มีส่วนร่วม

บทที่ ๑๐ บทสุดท้ายเป็นบทที่ถูกออกแบบไว้แต่แรกแล้วในรายงานการศึกษาว่าให้ใช้การระดมการมีส่วนร่วมทางความคิด ความรู้ของคนมั่ง คนเมี้ยน คนยูนานนิส (จินฮ่อ) คนลื้อ คนเมือง คนขมุ หรือทุกกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ดอยยาวผาหม่น รวมไปถึงคนภายนอกพื้นที่ด้วย ในการร่วมแรงร่วมใจสรุปสังเคราะห์บทที่ ๑๐ ด้วยกัน รวมไปถึงการนำผลจากการทบทวนอดีตร่วมกันจากจุดกำเนิดม้ง ในบทแรกมาจนถึงบทที่ ๙ ซึ่งได้ทดลองปฏิบัติการการฟื้นฟูชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาใหม่แล้วนำกลับมาร่วมแรงร่วมใจทบทวนชีวิตเพื่อก้าวไปข้างหน้าอย่างเท่าทัน

ในบทนี้ผู้เรียบเรียงหรือบรรณาธิการจึงมิได้เขียนสรุปว่า เมื่อเป็นเจ้าของแผ่นดินร่วมกันแล้วอนาคตคนดอยยาวผาหม่นจะเป็นอย่างไร มีเพียงกระดาษเปล่าให้ช่วยกันวาดฝันอนาคตของคนดอยยาวผาหม่น ว่าในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่ แต่หัวใจของปัญหายังคงอยู่ที่เดิมคือการจัดการนิเวศทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เช่น การหมดสัญญาขอใช้พื้นที่ของกองทัพเพื่อให้คนม้งผู้เข้าร่วมพัฒนาชาติไทยตามข้อตกลงเดิม การเข้ามาของนโยบายการจัดตั้งเขตอุทยานแห่งชาติ นับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๕๕ จนถึง ๒๕๖๑ นี้ รวมไปถึงปัญหาพื้นที่เสี่ยงภัยดินถล่ม ปัญหาดินน้ำป่าเสื่อมโทรม ปัญหาราคาพืชผลเกษตรตกต่ำ และปัญหาปมขัดแย้งภายในกับเรื่องปัญหายาเสพติด ฯลฯ เหล่านี้ นำมาซึ่งคำถามปลายเปิดว่าอนาคตคนดอยยาวผาหม่นทั้งหมดจะอยู่กันอย่างไรในอีกสิบยี่สิบปีข้างหน้า?

บรรณานุกรม

- กองพล ๙๓ ผู้อพยพอดีตทหารจีนคณะชาติบินคอยผาตั้ง, พันเอกกาญจนะ ประกาศวุฒิสาร, หจก. สยามรัตน์, เชียงใหม่, ๒๕๓๗
- ประวัติของชาวม้ง (แม้ว), ยัง มีอดแต่ง, โอเดียนสโตร์, กรุงเทพฯ, ๒๕๒๐
- รายงานผลการดำเนินงานโครงการงานวิจัยประวัติศาสตร์วัฒนธรรมม้งและทรัพยากรธรรมชาติ, ศูนย์เรียนรู้ชุมชนคอยยาว-คอยผาหม่น, เอกสารอัดสำเนา, ๒๕๕๒
- รองอำมาตย์ ชุนกวนพิเลชกิจ (เจ้าหนานบุษรศ จิตตางกูร), หนังสือที่ระลึกงานผ้าป่าสามัคคี “สี่ตระกูล” ณ วัดหลวง ตำบลเวียง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย, วันเสาร์ที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๕๒๖ (ฉบับอัดสำเนา)
- สิลา วีระวงศ์, ประวัติสาตลาวแต่โบราณถึง ๑๙๔๖, เวียงจันทน์, หอสมุดแห่งชาติ, ๒๐๐๑
- Paul Hillmer, A PEOPLE'S HISTORY OF THE HMONG, Minnesota History Society Press, USA, 2010

ภาคผนวก

คณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย

นายทูลสวัสดิ์ ยอดมณีบรรพต, อดีตกำนันบุญเขต วงศพนาไพศาล, อดีตกำนันวุฒิชัย กงพลนันท์, นายนิวัฒน์ ร้อยแก้ว, นายสมเกียรติ เชื้อนเชียงสา, นายนพรัตน์ ละมุล

คณะทำงานวิจัย

นายชัยยุทธ์ อนุสรณ์ศิลป์, นายธีรวัฒน์ ท่อเสถียรธรรม, นายเอกภพ จตุโชคอุดม, นายสุรสิทธิ์ แซ่ลื้อ, นายนรเชษฐ แซ่มั่ว, นายปิยะพงษ์ กมลასน์มรกต, นายดิศกร แซ่ท้อ, นายอนุชา สิรินภาวงศ์, นายเอกชัย วัฒนาสกุลลี, นายกฤษณะ แซ่ท้อ, นายรามัญ บำรุงศิริ, นายบูรพา ปูชิตากุล, นายยา จินดาประภาพร

กระบวนกรในการวิจัยและพัฒนา

นายนิวัฒน์ ร้อยแก้ว, นายนพรัตน์ ละมุล, นายรามัญ บำรุงศิริ

ภาคผนวก (ต่อ)

รายชื่อผู้รู้ดอยยาวดอยผาหม่น (พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕)

บ้านรักแผ่นดิน

นายสมชัย วงศ์ภาไพศาล, นายธนพล เกียรติไพบรุษ, นายยุทธนา นำชัยกุล, นายบัวว่า แซ่ลี,
นายหยงจิง เกียรติไพบรุษ นายฉลาด แซ่ลี

บ้านฟ้าไทยงาม ม.๑๓

นายหวาดัว แซ่อย่าง, นายชัย ครรลองหรรษา, นายยิ่งยง แซ่มัว, นายเน้ง แซ่มัว, นายเต่ง แซ่มัว
นายหน่อหื้อ แซ่มัว, นายเน้งโซ้ง แซ่อย่าง

บ้านห้วยห่าน

ปู่วัฒนา ปรีดีพจนาน, นายทูลสวัสดิ์ ยอดมณีบรรพต (หมอแดง), นายจัวปอ อนุชิตวรการ,
นายสายเกิด แซ่ว่าง, นายเงี้ยวเก๊ะ กตะเวที่ธรรม

บ้านห้วยค

นายเกียงศักดิ์ อนุสาวรีย์ดอย, นายเซีย แซ่ซ่ง, นายสมพงษ์ ปัญญาเมธี, นายป่าทั้ง วัฒนาสกุลลี,
นายอนุพันธ์อนุสาวรีย์ดอย นายซีก แซ่อย่าง นายซ้อ แซ่ลี

บ้านร่มฟ้าผาหม่น

นายบุญชัย แซ่อย่าง, นายวา แซ่อย่าง, นายจงรักษ์ เกษตรโสภาพันธ์, นายจู่แซ่ง แซ่ท้อ, นายมัว แซ่อย่าง
นายธีรศักดิ์ ท่อเสถียรธรรม, นายบ่างใจ แซ่จาง, นายเจียวัว แซ่หาง

บ้านร่มฟ้าทอง

นายธิตินพงษ์ กวินดารกา, นายสาโรจน์ อนุชิตวรการ, นายหรือ ยอดมณีบรรพต, นายพจน์ปรีชา แซ่อย่าง
นายเจริญชัย อนุชิตวรการ, นายเลาเอง แซ่อย่าง

สุดท้ายขอขอบคุณผู้รู้ผู้ให้ความคิดเห็นซึ่งยังไม่ได้เอ่ยนามทุกท่าน

คณะผู้จัดทำ

หนังสือ “เราก็คือเจ้าของแผ่นดิน... ประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรม ดอยยาวดอยผาหม่น”

พิมพ์ครั้งแรก : มีนาคม ๒๕๖๒
ที่ปรึกษา : นิวัฒน์ ร้อยแก้ว, ทองคร้าม ทองขาว
ผู้ผลิตและจัดพิมพ์ : บริษัท บ้านเกิดเมืองนอน จำกัด
เรียบเรียงและบรรณาธิการ : นพรัตน์ ละมุล
ประสานงาน : มาลี พัฒนประสิทธิ์พร
ออกแบบปกและรูปเล่ม : กระต่ายหมายจันทร์
ผู้สนับสนุนการผลิตและจัดพิมพ์ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) พอช.

การศึกษาประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดองค์ความรู้ที่สำคัญ
ซึ่งยืนยันถึงตัวตน ตื่นที่อยู่อาศัย รากเหง้าและความเป็นมาของชุมชนและสังคมนั้นๆ

กรณีการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์นิเวศวัฒนธรรมดอยยาวดอยผาหม่น
โดยนักวิจัยชาวบ้าน ลูกหลานของกลุ่มม้งซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนใหญ่ในพื้นที่
เป็นชุดความรู้ที่ถูกศึกษาค้นคว้าโดยผ่านความเป็นคนใน ได้บ่งบอกถึงแง่มุมต่างๆ
ซึ่งอาจแตกต่างจากการรับรู้ที่ผ่านมา และได้เน้นย้ำให้เห็นถึงตัวตน

และความผูกพันของเขาเหล่านั้นกับแผ่นดิน

การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติดอยยาวดอยผาหม่นซึ่งกำลังจะเกิดขึ้น
ย่อมมีผลกระทบต่อกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อย่างใหญ่หลวง

หากการขับเคลื่อนยังใช้ข้อมูลด้านเดียวในการตัดสินใจ

ย่อมก่อให้เกิดความผิดพลาดและความขัดแย้งเกิดขึ้นตามมาเช่นในอดีต

เพื่อให้กระบวนการขับเคลื่อนเป็นไปอย่างเป็นธรรมและมีความเป็นมนุษย์

หนังสือเล่มนี้ คงพอจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเติมเต็มข้อมูลให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้พิจารณาและตัดสินใจ

โดยคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติและสิทธิความเป็นมนุษย์

ครูตี๋ นิวัฒน์ ร้อยแก้ว

ผู้อำนวยการสถาบันองค์ความรู้ท้องถิ่นโฮงเฮียนแม่ฟ้าหลวง

บริษัท บ้านเกิดเมืองนอน จำกัด